UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

PARTEA XXIII

CHIŞINĂU – 2003

CZU 32.001(478)(082)=135.1=161.1
M87

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). partea XXIII. / Coord. V.Moşneaga, V.Saca. – Chişinău, USM, 2003. – 153 p.

În această culegere sînt examinate diferite probleme ale vieţii social-politice din Republica Moldova: cultura şi conştiinţa politică, relaţiile internaţionale şi politica externă a Republicii Moldova, migraţiunea populaţiei moldave, formarea şi funcţionarea pluripartidismului, alegerile locale şi tehnologiile electorale, interesele politice în perioada de tranziţie, mass-media şi drepturile omului. Materialele sunt dedicate studenţilor, profesorilor, celor ce se interesează de ştiinţă politică contemporană.

Coordonatori
Valeriu MOŞNEAGA,
doctor habilitat, profesor
Victor SACA
doctor habilitat, conferenţiar

Recomandată pentru editare
de Consiliul Facultăţii Relaţii Internaţionale,
Ştiinţe Politice şi Administrative

Articolele apar în redacţia autorilor

Descrierea CIP a Camerei naţionale a Cărţii
MOLDOSCOPIE: (Probleme de analiză politică). / Univ. de Stat din Moldova. Coord.: Valeriu Moşneaga, Victor Saca. - Ch.: Centrul Ed. al USM, 2003.
Partea 23. – 2003. – 153 p.
ISBN 9975-70-338-0
50 ex.

32.001(478) (082)=135.1=161.1

ISBN 9975-70-338-0

S U M A R

Мошняга В.	*Политические партии и партийная система Республики Молдовы: трансформационный контекст.*	*3*
Ţugui E.	*Integrarea Republicii Moldova În europeană: opţi-uni, realităţi şi perspecvtive*	*67*
Peru A.	*Dimensiuni simbolico-mitologice în conceptul ela-borării imaginii politice*	*79*
Margarint A.	*Elita şi societatea*	*101*
Morozan A.	*Problema dezvoltării şi perspectivei statului naţio-nal în perioada contemporană*	*106*
Saca V., Oleinic L.	*Tranziţia democratică şi reforma social-politică în contextul dihotomiei continuitate – discontinuita-te*	*114*
Iaţco M.	*Politici publici în contextul transformărilor demo-cratice*	*122*
Ермолович А.	*Религиозные организации в Беларуси*	*128*
Vangheli I., Rusnac Gh., Saca V.	*Liberalismul - în dimensiunile secolului XX (din concepţia politică a lui Nicolae Iorga)*	*131*
Бодруг-Лунгу В.	*Гендерное равенство в Молдове: реалии и пер-спективы*	*141*
Chiorescu Iu.	*Birocraţia în contextul democratizării societăţii tranzitorii: cazul Republicii Moldova*	*147*

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПАРТИИ И ПАРТИЙНАЯ СИСТЕМА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВЫ: ТРАНСФОРМАЦИОННЫЙ КОНТЕКСТ.[1]

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
факультет международных отношений, политических и административных наук
заведующий кафедрой политологии
доктор-хабилитат, профессор

Введение

Как известно, постсоветское развитие Республики Молдова (как в свете прозападных надежд национальной революции и последующего копирования опыта западных демократий, так и в контексте социально-политического и экономического консультирования международными политическими, экономическими и финансовыми институтами) стало по умолчанию трактоваться в качестве «демократического транзита». «Нормативная»[2] теория демократии стала доминирующей в массовом сознании, общественном мнении национальных политических, экомических и культурно-информационных элит.

Однако, политическая и практическая «эмпирика» показала, что не столь отнозначно просто с «транзитом к демократии». Социально-экономические последствия этого перехода в Молдове (без достижения поставленных целей – развитая рыночная экономика и демократическое общество) оказались предельно тяжелыми для молдавского населения. Углубляющийся социально-экономический кризис, обвальное падение жизненного уровня населения, социальная и правовая незащищенность людей, нелегальная трудовая миграция молдавского населения за рубеж в поисках средств к существованию, неэффективность государственно-

[1] *Данная статья является продолжением и углублением положений статьи Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. / USM. – Chişinău, 2002, p.23-83.*

[2] *См. Гуторов В. Теоретическая политология как научная дисциплина. // Политология. / «Лань». – Санкт-Петербург, 2000, с.5-6.*

го управления, коррупция в органах власти и т.д.,[3] – все это привело к тому, что молдавский избиратель отказал в доверии демократическим политическим силам, подчеркивающим свою демократическую и прозападную ориентацию.

Молдова в этом смысле не была исключением. Сложности переходного периода, тяжелое социально-экономическое положение, экономический кризис охватил и другие посткоммунистические страны. Особенно это характерно для большинства постсоветских стран.

В ряде посткоммунистических стран Центральной Европы к власти вернулись бывшие коммунистические партии, изменившие свои старые – коммунистические – названия на социал-демократические или социалистические («реформировавшиеся коммунисты»). В постсоветских государствах коммунистические партии нередко сохраняют свое прежнее название, обладают значительной электоральной поддержкой, в том числе и благодаря названию. Молдавская специфика состояла в том, что впервые на посткоммунистическом пространстве коммунисты вернулись во власть самостоятельно, без электорального камуфляжа, в результате демократических конкурентных выборов[4]. Мирный приход коммунистов к власти актуализировал проблему «демократического транзита», перехода к демократии в Молдове. Куда и кем осуществляется в этом случае переход? Насколько этот переход демократичен по целям и по средствам?

«Нормативная» демократическая теория в значительной степени утратила привлекательность среди населения[5]. Это востребовало науч-

---

[3] *Анализ произошедших изменений в Молдове в постсоветское десятилетие см. Moşneaga V., Rusnac Gh. Republica Moldova: 10 ani pe calea democraţiei şi independenţei. // Republica Moldova la începutul mileniului III: realizări şi perspective. / USM. – Chişinău, 2001, p.9-15; Боцан И. Политическое развитие Республики Молдова за десять лет независимости. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. / USM. - Chişinău, 2001, p.21-39; Гудым А. Экономическое развитие Республики Молдова за десять лет независимости. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. / USM. - Chişinău, 2001, p.65-75; Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. / USM. – Chişinău, 2002, p.23-83.*

[4] *См. Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. / USM. – Chişinău, 2001, p.28-90.*

[5] *Это нашло отражение не только в результатах парламентских (2001) выборов, когда коммунисты получили 50,07% голосов избирателей, но и в отноше-*

ного переосмысления происходящих общественно-политических процессов, переосмысления теории «демократического транзита».

Теоретические проблемы «демократического транзита» слабо разработаны в молдавском обществоведении. В основном речь идет о попытках учесть теоретические наработки западных исследователей, переосмыслить в молдавских условиях выводы, сделанные в этой области российскими специалистами.

В теории «демократического транзита» сегодня наблюдается значительная переоценка ценностей, обусловленная новыми феноменами и процессами, происходящими одновременно на более чем 25 страновых «экспериментальных площадках» государств Европы и Азии, порвавших с коммунистическим (социалистическим) развитием в конце ‘80-х – начале ‘90-х годов прошлого столетия[6]. Среди ученых, особенно российских, растет число людей, как пессимистически настроенных в отно-

---

нии молдавского населения к многопартийности. Как показывают результаты социологических исследований (апрель 2002 года) в стране растет число людей, которые считают, что наилучшим для Молдовы является наличие только одной партии (69,0%). По отношению к 1994 году (30,1%) рост составил почти 2,3 раза. Это подтверждает выводы Ф.Шмиттера об особой применимости к постсоветским государствам «навязанного типа перехода к демократии», отличающегося сильной разницей между реальным развитием событий и первоначальным ожиданием перемен, слабостью мобилизации структур гражданского общества (см. Шмиттер Ф. Процесс демократического транзита и консолидации демократии. // ПОЛИС, 1999, №3, с.30-33).

Причин подобных позиций молдавского населения много. В том числе это и то, что политических партий очень много. Можно согласиться с М.Макфаул, который выявил следующие причины негативного отношения российских граждан к политическим партиям. Развитие политических партий в России подрывается вполне закономерным недоверием и отвращением граждан к партийным структурам, а также неготовностью новых партий к отказу от старорежимных представлений о задачах и функциях политических организаций. «В конце концов партий попросту слишком много, изобилие демократии губительно для демократии» (см. Mcfaul M. Russia's Emerging Political Parties. // Journal of Democracy, 1992, №2, p.32). Эту оценку с полным основанием можно перенести и на восприятие молдавскими гражданами политических партий.

[6] *Практика посткоммунистических преобразований в этих странах выявила три варианта дальнейшего развития: а). государства консолидированной демократии; б). государства переходного режима; в) государства консолидированного авторитаризма. Республика Молдова относится ко второй группе стран. (См. Fruntaşu P. Sistemele politice contemporane. Vol.II. / ISPRI. – Chişinău, 2002, p.168).*

шении теории «демократического транзита», так и пытающихся ее рассмотреть в более широкой системе координат[7].

Как подчеркивает Г.Ванштейн: «все эти трансформации заставляют усомниться как в возможности незападных обществ в исторически короткие сроки освоить «западный опыт», так и в целесообразности его механического копирования. Иными словами, проблематика поставторитарной демократизации, рассматривавшаяся до недавнего времени с точки зрения того, происходит ли движение данного общества к демократии или нет, сегодня все отчетливее обретает новые очертания: на первый план выдвигается вопрос о том, какая демократия возникает в том или ином обществе.

По существу, речь идет о том, что политические системы, возникающие в поставторитарных странах, несмотря на наличие в них внешних признаков демократического устройства, превращаются (и скорее всего не могут не превращаться) в нечто радикально отличающееся от политических систем, существующих там, где первоначально возникли классические образцы демократии. Таким образом, появляются основания для пересмотра ставших уже традиционными тезисов о переходном (более или менее продолжительном, но все же временном) состоянии обществ, переживающих поставторитарные трансформации, и, соответственно, для более отчетливого понимания длительной (не временной, а именно длительной) устойчивости тех признаков, которые обретают

---

[7] *См. 0 'Donnell G. Delegative Democracy. // Journal of Democracy. 1994. Vol.5. №1; Ware A. Liberal Democracy: One Form or Many? // Political Studies, 1992. Vol. XL; Мельвиль А. Политические ценности и ориентации и политические институты. // Россия политическая. - Москва, 1998; Кулик А. Политические партии постсоветской России: опора демократии или костыль режимной системы? // МЭиМО, 1998, №2; Пронин С.В. О практическом применении в России методик транзитологии. // ПОЛИС, 1999, №3; Вайнштейн Г.И. «Глобальная демократизация» и российский транзит. // Полития, 1999, №3; Гельман В.Я. Постсоветские политические трансформации. Наброски к теории. // ПОЛИС, 2001, №1; Капустин Б.Г. Конец «транзитологии»? О теоретическом осмыслении первого посткоммунистического десятилетия. // ПОЛИС, 2001, №4; Вайнштейн Г.И. Политическая система современной России (к вопросу об уточнении параметров). // Россия. Политические вызовы XXI века. Второй всероссийский конгресс политологов. / РОССПЭН. – Москва, 2003; Кулик А.Н. Многопартийность в электоральной демократии постсоветской России: в чем смысл ее существования? // Россия. Политические вызовы XXI века. Второй всероссийский конгресс политологов. / РОССПЭН. – Москва, 2003 и др.*

«новые демократии» в силу специфических особенностей того или иного общества.

Это крайне важное обстоятельство, учет которого позволяет избавиться от многих ненужных иллюзий и неоправданно завышенных ожиданий относительно итогов поставторитарных преобразований. В не меньшей степени это важно и для более рационального осмысления самого процесса политических трансформаций. При таком подходе он предстает не только бесконечной чередой нереализованных возможностей и ошибок, допущенных представителями политической элиты, но и с гораздо большей отчетливостью обнаруживается объективная основа происходящего»[8].

Попытки переосмыслить происходящие процессы, выйти за рамки «демократического транзита» наблюдаются и среди молдавских обществоведов. Так, в частности, В.Сака, наиболее глубоко исследующий эти проблемы в Республике Молдова[9], в последнее время вместо терминов «транзиция», «переходный период», «демократический транзит» все чаще употребляет термины «трансформация», «трансформационный период»[10].

Несомненно, что понятия «транзиция» и «трансформация» взаимосвязаны и коррелируются. Однако имеются и различия, обусловленные, на наш взгляд, различным целеполаганием. Понятие «транзиция» в наибольшей степени отвечает на вопрос «куда движемся?», в то время как понятие «трансформация» в большей степени акцентирует внимание на ответе на вопрос «что изменяем?». Использование термина «трансформация» для характеристики происходящих в нашем обществе социально-политических процессов более адекватно и оправданно с точки зрения реальной неопределенности траектории общественного движения, существующей поливариантности альтернатив развития переживаемых обществом преобразований.

Отсюда, сегодняшнее наличие многопартийности не будет достаточным критерием для определения качества демократического общества

---

[8] *Вайнштейн Г.И. «Глобальная демократизация» и российский транзит. // Полития, 1999, №3, с.106-107.*

[9] *См. Saca V. Interese şi relaţii politice în perioada de tranziţie. / USM. – Chişinău, 2001.*

[10] *См. Saca V. Fenomenul transformaţiei partinice în societatea post-sovietică: cazul Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI. / USM. – Chişinău, 2003, p.82-100; его же: Особенности политических интересов в современном молдавском обществе. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. / USM. – Chişinău, 2003, p.109-121.*

в Молдове. В то же время характер, тенденции развития формирующейся партийной системы страны помогут полнее и глубже увидеть наше общество в трансформационном контексте.

1.Молдавский партогенез: общее и особенное в трансформационном контексте

Известно, что в современной теории демократии многопартийность является одним из основных количественных показателей демократического общества. В странах Запада партии формировались одновременно со сложным и длительным процессом социального расслоения, на протяжении которого на первый план выдвигались и утверждались социальные, политические и другого рода интересы определенных социальных групп, и лишь во вторую очередь выявлялась необходимость представлять и защищать эти интересы в политической борьбе, в рамках властных структур на разных социальных уровнях. И самым эффективным способом реализации этой цели – в социальной практике развитых стран XIX - начала XX столетия – оказалось создание политических партий. Отсюда, многопартийность, политические партии, являющиеся в западных моделях общественного развития отличительной чертой демократии, стали трактоваться аналогичным образом и для Молдовы, как и для других посткоммунистических стран.

Формирование политических партий совпало со становлением независимого молдавского государства и утверждением демократических начал в различных сферах молдавского общества. При этом партии стали рассматриваться в качестве проводника и катализатора демократических ценностей и институтов. Более того, в молдавском обществе, и в этом молдавская специфика посткоммунистической модели «демократического транзита», им была отведена роль единственного канала артикуляции и агрегации интересов народа, его различных социальных групп и слоев. При этом молдавский парламент однозначно высказался в пользу такого решения[11]. Политическим партиям, которые сами явля-

---

[11] *Борьба двух тенденций общественно-политической артикуляции и представительства интересов: партийно-политическое и личностно-политическое – однозначно завершилась в пользу политических партий. Утверждение пропорциональной избирательной системы; ужесточение избирательного ценза для независимых кандидатов; выборы президента не всенародным, а парламентским голосованием; негативное отношение партии власти – коммунистов - (и поддержка их «фронтистами»), их противодействие проведению общенационального референдума по вопросу перехода от пропорциональной к смешанной избирательной системе; попытки коммунистов внести измене-*

ются дитем времени и эволюции, была предписана (и предначертана) роль барона Мюнхаузена, который вынужден был вытаскивать себя из болота, ухватившись за собственные волосы.

Специфика Республики Молдовы (и не только Молдовы – это в целом постсоветский феномен) в том, что фактически не было опыта многопартийности. Только с горбачевской перестройкой начинают появляться общественно-политические формирования. Объявление независимости (август 1991 года), принятие Закона «О политических партиях и других общественно-политических организаций» (сентябрь 1991 года) создало реальную политико-правовую базу для формирования и развития многопартийности в Республике Молдова.

Появившиеся политические формирования в Молдове в основной своей массе были слабыми, маловлиятельными, занятыми поиском собственной идентичности[12]. Они стремились найти свою идентичность различными путями: - заимствование из практики деятельности политических партий Западной Европы, - аппеляция к опыту партийного развития Бессарабии в составе королевской Румынии, - копирование опыта аналогичных формирований в других посткоммунистических странах, вставших на путь демократии и многопартийности. Это были совершенно новые организации, у которых не было традиций, аппарата, организационной истории, общепринятых норм поведения. Их сфера деятельности в основном ограничивалась столицей и концентрировалась вокруг телевидения страны. Несмотря на громогласность заявлений от имени народа, стремление идентифицировать себя с политической системой, парламентом Молдовы, его фракциями; политические формирования в

ния в порядок выборов примаров (не всеобщим голосованием, а голосованием советников соответствующего органа власти), - все это свидетельствует о том, что непартийные настроения электората, его надежды на иные, непартийные каналы артикуляции социальных интересов были отвергнуты партийным парламентом в пользу политических партий на протяжении 10 лет независимого, демократического развития.

[12] *Фактически это был период протопартий, когда имелся «поведенческий плюрализм», но еще отстуствовал «институциональный плюрализм». «Многопартийность обычно понимается как порядок, при котором партийные структуры служат проводниками политического конфликта, адекватно отражают взгляды определенных групп избирателей и выступают от их имени, а также принимают участие в функционировании правительства или оппозиции. Во многих отношениях эволюция партийных и групповых структур еще не привела к такому уровню зрелости» (Kelley D.R. The Democratic Revolution in the USSR: Can the System Cope with Pluralism? // Midsouth Political Science Journal, 1992, №13, p.31).*

большинстве своем являлись структурами, функционирующими помимо и вне государственных структур и политической власти[13]. Это были структуры, мягко говоря, слабо институционализированные в молдавском обществе[14]. Гипертрофированная роль лидеров в нарождающихся политических формированиях вела, с одной стороны, к частым внутрипартийным расколам, обусловленным межличными отношениями лидеров, с другой стороны, к формированию партий-«клиентел». Нередко, точнее, чаще всего, это партии вождистского типа. Подобные характеристики присущи не только для политических партий Молдовы. Это показательно и для других посткоммунистических стран[15].

В соответствии с положением «О временной регистрации общественных ассоциаций граждан в Молдавской ССР» до 17 сентября 1991 года было зарегистрировано 13 общественно-политических формирований[16]. После принятия закона «О политических партиях и других общественно-политических организациях» большая часть общественно-политических формирований перегистрировалась. До 30 сентября 1998 года, когда было принято решение о перерегистрации политических формирований, было зарегистрировано 55 политических партий и общественно-политических формирований. До парламентских (2001) выборов были зарегистрированы 30 политических формирований. Сегодня в Республике Молдова зарегистрировано 26 политических формирований[17]. В разрезе «регистрация политических формирований» по годам картина следующая.

---

[13] *Moşneaga V. Formarea sistemului pluripartidist în Moldova. // Statul naţional şi societatea polietnică: Moldova în anii '90. / «Perspectiva». – Chişinău, 1997, p.115-122.*

[14] *См. Ciurea C., Căpătici R., Andrieş V. Geneza partidelor politice. Un caz particular – Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XV. / USM. – Chişinău, 2001.*

[15] *К примеру, в Польше в начале посткоммунистических трансформаций «за исключением переименованных коммунистов и нескольких групп – ветеранов оппозиции, все партии являются совершенно новыми. У них нет традиций, аппарата, организационной истории, общепринятых правил поведения» (Jasiewicz R. From Solidarity to Fragmentation. // Journal of Democracy, 1992, №3, p.66).*

[16] *Отметим, что Компартия Молдавии, комсомол не были зарегистрированы в соответствии с этим положением. Статистика политических формирований Республики Молдова за 1991-2003 годы дана в приложении 1.*

[17] *Данные Министерства юстиции Республики Молдова на 21 марта 2003 года.*

Таблица 1. Количество зарегистрированных политических партий в Молдове (по годам)

'89	*'90*	*'91*	*'92*	*'93*	*'94*	*'95*	*'96*	*'97*	*'98*	*'99*	*'00*	*'01*	*'02*	*'03*
3	6	5+3	15	11	3	6	5	12	0+1	27	1	1	-	-

Примечание: цифры (сумма) по 1991 и 1998 годам показывают количество зарегистрированных политических партий в соответствующем году до и после принятия закона.

Подобно другим посткоммунистическим странам[18] Молдова пережила период бурного, «взрывного» роста политических формирований Четко видна тенденция роста численности партий накануне парламентских выборов – 1993, 1997 годы. 1992 и 1999 годы дали столь высокие показатели за счет перерегистрации существовавших политических партий. В то же время отметим, что в 2002-2003 годах не появилось и не было зарегистрировано ни одного политического формирования. Это свидетельствует, на наш взгляд, о том, что период бурного роста численности политических партий прошел[19].

Политические партии в Молдове формируются в контексте европейских традиций партогенеза. Возникновение политических формирований в Республике Молдова подтвердило правоту институциональной теории М.Дюверже о внутреннем (внутри парламентских структур) и внешнем (внепарламентском) происхождении партий[20]. Отметим, что возникновение партий внутри парламенских структур было нередким на начальном этапе становления политических партий. В дальнейшем, в условиях консолидации многопартийности и оптимизация ее законодательной базы, этот тип происхождения политических партий также имеет место. Однако, его доля уменьшается. Как свидетельствуют статистические данные, однозначно просматривается тенденция возрастания удельного веса политических партий, которые имеют внешний тип происхождения.

[18] *Это характерно не только для постсоветских стран, но и для стран, имевших досоциалистический опыт многопартийности (Болгария, Венгрия, Польша, Румыния, Чехословакия). См. Voicu G. Pluripartidismul. O teorie a democrației. / All. – Bucureşti, 1998, p.192-286.*

[19] *О правомерности подобного вывода говорят и другие показатели, о которых речь идет ниже.*

[20] *См. Duverger M. Political Parties. / Metuen. – London, 1964, p.13-14.*

Таблица 2. Типология политических партий Молдовы по происхождению

Тип происхождения	*количество*			
	до 17.09.1991	*с 17.09.1991 до 30.09.1998*	*после 30.09.1998*	*сегодня*[21]
всего партий	14	55	30	26
внешний	11	45	23	21
%	78,57%	81,82%	76,67%	80,77%
внутренний	3	10	7	5
%	21,43%	18,18%	23,33%	19,23%

Как показывает анализ типов и форм развития молдавских политических партий, партогенез в Молдове характеризуется теми же чертами, что и в других посткоммунистических странах, переживающих трансформацию от однопартийности к многопартийности. Однако, налицо признаки, характерные как для бывших социалистических стран, обладавших опытом реальной довоенной многопартийности: возрождение исторических партий; появление и распад общественно-политических формирований фронтистского (движенческого) типа, порожденных начальным этапом протопартийности; трансформация коммунистической партии, утерявшей в результате демократических выборов власть, так и признаки, специфические для постсоветских государств: появление и распад общественно-политических формирований фронтистского (движенческого) типа, порожденных перестройкой; восстановление коммунистических партий, обладающих серьезной электоральной поддержкой и реально борющихся за власть в трансформирующемся постсоветском обществе. Проявляется тенденция к росту доли политических формирований, которые не несут на себе печать начального периода становления многопартийности. Это, на наш взгляд, свидетельствует о том, что многопартийность в стране развивается динамично.

Таблица 3. Тип и формы развития политических партий Молдовы

тип партии	*форма развития*	*количество*			
		до 17.09.1991	*с 17.09.1991 до 30.09.1998*	*после 30.09.1998*	*сегодня*[22]
Всего партий		14	55	30	26
Историчес-	возрожден-	1	4	2	1

[21] *Данные Министерства юстиции Республики Молдова на 21 марта 2003 года.*
[22] *Там же.*

кие	ные[23]				
%		7,14%	7,27%	6,67%	3,85%
Постфронтистские	разделившиеся	7	10	5	4
%		50,00%	18,18%	16,67%	15,38%
экс-коммунистические	восстановленные	-	1	1	1
		-	1,82%	3,33%	3,85%
	трансформировавшиеся	1	4	1	1
		7,14%	7,27%	3,33%	3,85%
%		-	9,09%	6,66%	11,54%
новые	утвержденные	5	37	21	19
%		35,72%	67,27%	70,00%	73,08%

Это касается не только процессов возникновения политических формирований, но и их названий. Названия политических партий чаще всего отражают идеологическую ориентацию политических партий. Отметим, опираясь на типологию Д.-Л.Сейле[24], корреляцию существующих политических партий Молдовы (по названиям) с отмеченными кливажами.

Таблица 4. Корреляция названий политических партий с существующими в стране кливажами

	до 17.09.1991	*с 17.09.1991 до 30.09.1998*	*после 30.09.1998*	*сегодня*[25]
всего партий	13	55	30	26
наличие корреляции	7	21	17	17

[23] *В.Кужбэ считает, что эти политические формирования (с большими допущениями) можно считать восстановленными. (См. Cujbă V. Geneza partidelor politice în Republica Moldova: general şi particular. // Pluripartidismul în Moldova: esenţa şi specificul formării. / CAPTES. – Chişinău, 2000, p.47-51).*

[24] *В основе предложенной Д.-Л.Сейле типологии политических партий лежат отмеченные С.М.Липсетом и С.Рокканом кливажи. Каждому из этих кливажей соответствует определенная «семья» партий (см. Seiler D.-L. Politique comparee. / Armand Colin. - Paris,1982)*

[25] *Данные Министерства юстиции Республики Молдова на 21 марта 2003 года*

%	53,85%	38,18%	56,67%	65,38%
отсутствие корреляции	6	34	13	9
%	46,15%	61,82%	43,33%	34,62%

Наблюдается тенденция к росту корреляции между названием партии и существующимися в стране кливажами. При этом отметим, что названия партий становятся более точными, адекватными западноевропейской традиции. Столь высокий процент корреляции названий партий и кливажа в период до 1991 года объясняется частичной корреляцией, встречающейся в многословных, многоцелевых названиях политических формирований.

Начавшийся период посткоммунистических трансформаций выявил многообразие общественных расколов (кливажей) в молдавском обществе. При этом отметим, что в той или иной степени эти кливажи, отмеченные С.М.Липсетом и С.Рокканом[26], значимы, оказывают существенное влияние «на физиономию» молдавской многопартийности.

Особое значение имеет кливажи, порожденные национальной революцией, в первую очередь кливаж «центр-периферия». Отчетливо проявившись еще в конце ‘80-х годов, он доминировал в воздействии на молдавское общество до середины ‘90-х годов прошлого века, отражается и сегодня, правда с меньшей интенсивностью. В отличие от традиционного понимания, трактующего этот кливаж как раскол, противостояние центра и периферии страны, у нас смысл понятия «центр» и «периферия» неоднозначны. Он включает в себя одновременно отмеченные А.Лийпхартом и национально-культурное измерение, и внешнеполитическое измерение, и измерение «поддержка существующего строя»[27].

Этот кливаж нашел отражение в противостоянии различных политических сил. В партийно-политическом спектре страны четко вырисовывались три основные группы политических формирований, с их особыми государственными и внешнеполитическими ориентациями. С одной стороны, на правом фланге были представлены политические формирования унионистского толка, ратующие за присоединение Молдовы

---

[26] *С.М.Липсет и С.Роккан выделили следующие 4 кливажа, порожденные индустриальной и национальной революциями: собственники-рабочие, город-село, центр-периферия и государство-церковь. (См. Lipset S. and Rokkan S. Cleavages Structures, Party Systems and Voter Aligments. // Lipset S. and Rokkan S. Party Systems and Voter Aligments. / Free Press. - New York, 1967, p.1-84).*

[27] *См. Lijphart A. A Democracies: Pattern of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries. / Yale University Press. - New Haven, 1984.*

к Румынии и рассматривающие независимость страны как непродолжительный, промежуточный этап. С другой стороны, на левом фланге группировались политические формирования пророссийской ориентации, выступающие за воссоздание советского государства в той или иной форме. В конечном счете, и эти формирования отрицали независимую молдавскую государственность. Кроме того, в центре политического спектра имелись политические формирования, выступающие с позиций независимости Республики Молдова[28]. У каждого был свой «центр» (Бухарест, Москва, Кишинев). И отсюда, своя «периферия» (Кишинев, Гагаузия, Транснистрия (Приднестровье). При этом нахождение общей позиции не всегда сопровождалось диалогом: весной-летом 1992 года имел место вооруженный конфликт в восточных районах Молдовы. Парламентские (1994) выборы, общенациональный опрос «Совет с народом» показал, что население страны хочет видеть Кишинев «центром», а не чьей-то «периферией».

Менее значим был кливаж «государство-церковь». Однако, и он нашел отражение в деятельности политических формирований Молдовы. Этот кливаж носит подчиненный характер по отношению к первому кливажу и проявляется в размежевании политических партий, их противостоянии по оси «Молдавская митрополия Русской православной церкви – Бессарабская митрополия (старого стиля) Румынской православной церкви». Молдавское государство (в лице нескольких правительств) противилось регистрации Бессарабской митрополии и только под давлением Парламентской Ассамблеи Совета Европы было вынуждено позитивно для Бессарабской митрополии решить этот вопрос (июль 2002 года)[29].

Со второй половины ‘90-х годов начинает набирать силу кливаж «собственники-рабочие». Однако, в условиях социально-экономического кризиса он проявляется по линии «богатые-бедные», где бедные составляют более 80% населения. Этот кливаж также находит свое отраже-

---

[28] *См. Мошняга В., Илащук Д., Спиней Т., Завтур А. Конфликт в Молдове: опыт этнополитологического анализа. / Молд.ГУ. – Кишинев, 1992; Мошняга В., Руснак Г. Политические партии и общественно-политические движения на фоне становления политической независимости Республики Молдова. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть III. / Молд.ГУ. – Кишинев, 1993, с.85-89.*

[29] *Rezoluţie privind funcţionarea instituţiilor democratice în Moldova adoptată de Adunarea Parlamenatră a Consiliului Europei, Strasbourg, din 26 septembrie 2002. // Текущий архив представительства Специального представителя Генерального секретаря Совета Европы в Республике Молдова за 2002 год.*

ние в деятельности, программных заявлениях политических партий. В первую очередь это касается левых партий, коммунистов, обладающих, в силу этого, значительной социальной поддержкой.

Кливаж «город-село» сегодня наименее значим. Однако его влияние сказывается в молдавских условиях чаще всего опосредованно, через отмеченные выше общественные расколы.

Следует отметить, что специфика общественных трансформаций в Молдове как и в других посткоммунистических странах состоит в том, что существующие кливажи, обуславливая политический и идеологический плюрализм, многопартийность, в то же время только создают почву для складывания различных социальных слоев и структурирования различных социальных интересов.

То есть, в отличие от западноевропейских стран, в которых сначала складывались социальные слои и структурировались их интересы, а затем формировались политические партии как механизм политической артикуляции общественных интересов, у нас (как и в других посткоммунистических странах) механизм политической артикуляции общественных интересов (в форме многопартийности) имеется, опередил становление социальных слоев и структурирование социальных интересов. Наша специфика в том, что политические партии ищут собственную социальную базу, электорат, чьи интересы они призваны защищать. Эти поиски сложны и неоднозначны, так как социальная структура общества разнородна, социальные группы смешаны: с одной стороны, происходит болезненный процесс глубокого разделения тех или иных социальных групп, а с другой – процесс формирования новых слоев, еще не совсем определивших своей ориентации и социальной базы.

Эти предопределило ряд особенностей трансформационного периода. С одной стороны, политический и идеологический плюрализм, неопределенный характер и широкомасштабность программных тезисов различных партий, совпадение стратегических целей и отсутствие консенсуса в их реализации. С другой стороны, программные установки партий, в особенности их практическая деятельность, настолько изменчивы, разнохарактерны и противоречивы, что зачастую трудно определить место той или иной партии в ряду традиционно установившихся политических координат: левый - центр - правый.

Отметим, что процесс формирования многопартийности, институционализации политических партий в молдавском трансформирующемся обществе шел не только естественно-эволюционным путем (становление организационно-партийных структур на различных уровнях, обретение социальной поддержки у населения посредством институциона-

лизации в гражданском обществе и участия в избирательных кампаниях, выборах), но и под влиянием сознательного вмешательства законодателей – посредством регулирования партийного и электорального законодательства в Молдове. При этом доминирующей тенденцией явилось и является постоянное, целенаправленное воздействие молдавского политического общества на процессы партийного строительства.

Правовое регулирование процессов партогенеза в Республике Молдова идет по пути административно-правового вмешательства[30]: - мо-

---

[30] *См. Bucataru I. Aspecte juridico-politice ale procesului de instituţionalizare a partidelor politice din Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. / USM. – Chişinău, 2003, p.4-21; Boţan I. Modificarea legii partidelor. // www.e-democracy.md/comments/political/20021021/; Boţan I. Subminarea integrităţii procesului electoral. // www.e-democracy.md/comments/political /20030117/.*

Если мы хотим добиться консолидации демократической партийной системы, приближающейся к модели большинства европейских демократических государств, то имеются только два варианта: или допустить эволюционный длительный путь развития партийной системы, ограничиться минимальным административно-правовым вмешательством в процесс формирования, функционирования и развития политических партий и партийной системы, или процесс вмешательства сделать планомерным, постоянным. Если вмешательство оказывается неизбежным, то осуществлять его надо не с позиций наиболее сильной, развитой, сформировавшейся политической партии, а с позиций средних (по влиянию, развитию) партий. В таком случае становление стабильной демократической партийной системы пройдет менее болезненно и более продуктивно для формирования развитого гражданского общества.

Опыт последнего десятилетия развития политических партий свидетельствует, что административно-правовое вмешательство в процесс партогенеза стало своего рода «спортом», «хорошим тоном», облагороженным заботами о формированием сильных политических партий, упрощении политического спектра страны. Включение в этот процесс коммунистов, которые осуществляют правовое регулирование с позиций сильной партии, дает результаты, которые могут иметь далеко идущие недемократические последствия. В условиях трансформирующегося общества, консолидирующейся демократии партийная система сверхчувствительна, поэтому административно-правовое вмешательство чревато кардинальными изменениями в облике партийной системы.

«Играть» с позиций наиболее сильной партии на повышении электорального ценза, списочного состава партии и представленности ее структур в территориях, значит не консолидировать демократические начала в партийной системе Республики Молдова, а укреплять ее доминирование, преобразовывать партийную систему в ее пользу.

дернизации и оптимизации как специального законодательства (Закон «О политических партиях и других общественно-политических организациях», другие законодательные и нормативно-правовые акты), так и электорального законодательства (Законы «О выборах Парламента», «О выборах местных органах власти», «О выборах Президента», «Кодекс о выборах» и др.) отметим, что молдавские законодатели вне зависимости от политических взглядов проявляют постоянный интерес к вопросам регулирования формирования, развития и функционирования многопартийности. За период существования независимого демократического государства молдавский законодатель дважды принимал и модифицировал Закон «О политических партиях и других общественно-политических организациях» целиком (1991, 2000 годы)[31], более 15 раз принимались законодательные и нормативно-правовые акты о внесении дополнений и изменений в этот Закон. Более 20 раз принимались законодательные и нормативно-правовые акты о внесении изменений дополнений, касающихся роли и места политических формирований в избирательных кампаниях, в электоральное законодательство[32].

Среди последствий правового регулирования процесса формирования политических партий в Молдове отметим, во-первых, «бройлеризацию» политических формирований, форсаж в формировании и развитии многопартийности. Проявлением этого является усиление процесса слияния политических формирований. Тенденция развития многопартийности в стране посредством расколов внутри существующих политических формирований сменяется тенденцией к объединению (слиянию) и укрупнению[33].

---

[31] *В настоящее время парламент Молдовы планирует рассмотреть и принять третью редакцию Закона «О политических партиях и других общественно-политических организациях».*

[32] *См. Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. / USM. – Chişinău, 2002. Изменения партийного и электорального законодательства после 2001 года дано в приложении 2.*

Еще в январе 2003 года И.Боцан отмечал, что «после принятия в ноябре 1997 года «Кодекса о выборах» с целью его модификации было принято около 15 законов. Всего из 205 статей «Кодекса о выборах» претерпели изменение более 90 статей, было внесено более 250 изменений. Некоторые статьи были изменены более 5 раз. Конституционный Суд объявил 10 изменений и дополнений неконституционными» (см. Boţan I. Modificarea legislaţiei electorale. // www.e-democracy.md/comments/ political/20030225/).

[33] *Показатель расколов / слияний свидетельствует, по мнению Лэйна и Эрссона, об институционализации политических партий (см. Lane J.-E., Ersson*

Таблица 5. Динамика расколов / слияний политических партий (по данным регистрации)[34]

	до 17.09.1991	*до 30.09.1998*	*после 30.09.1998*[35]
Количество партий	14	55	30
Количество расколов	8[36]	22	-
%	100%	57,89%	-
Количество слияний	-	16	11
%	-	42,11%	100%

Во-вторых, законодатель независимо от политических и идеологических симпатий стремится слепить молдавскую многопартийность по образу и подобию *массовых* партий. Законотворчество направлено и стимулирует развитие массовых партий, с четко выраженной иерархией, внутренней структурой, многочисленностью партийных рядов, их равномерной представленностью во всех административно-территориальных единицах страны и т.д.

Известно, что институционализация политических партий связана с их участием в выборах. Всего за время после обретения независимости в 6 выборах[37] (3 парламентских и 3 местных) участвовало 55 поли-

---

S.O. Politics and Society in Western Europe. London: Sage Publications, 2-nd ed., 1991, c.113).

[34] *На 21 марта 2003 года в Министерстве юстиции Республики Молдова было зарегистрировано 26 политических формирований. Сокращение численности политических формирований объясняется процессами слияния партий после парламентских (2001) выборов.*

[35] *Информация на 15 июля 2003 года.*

[36] *Из Народного фронта вышло подавляющее большинство политических партий правой ориентации. Принятие на II съезде НФМ (июль 1990 года) пункта 3.2 Устава, запрещающего одновременное членство в двух политических формированиях, было направлено против компартии, многие члены которого являлись активными членами НФМ. Однако, это требование отразилось и на формирующихся внутри НФМ политических партий правой ориентации. Тем самым, НФМ не сложился как «движение-зонтик», состоящее из ряда политических партий, как это первоначально виделось многим его лидерам.*

[37] *Анализ результатов выборов и специфики электорального поведения политических партий Молдовы дан: Мошняга В., Руснак Г. Выборы в парламент и особенности становления многопартийной политической системы в Республике Молдова. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть IV. / Молд.ГУ. – Кишинев, 1994; Мошняга В. Выборы в местные органы влас-*

тических партий как самостоятельно, так и в составе 19 избирательных блоков. Всего фиксируется 135 партоучастий в выборах. При этом, в трех и более выборах участвовало только 23 политических формирования, из которых сегодня зарегистрированы и функционируют только 15 партий. Отметим также, что из них 7 политических партий участвовали в выборах только в составе избирательных блоков или имели на выборах поддержку менее 1% голосов избирателей. Однако, сегодня в большей-меньшей степени можно говорить об институционализации лишь 5 из 8 политических партий, обладающих рейтингом выше 5% голосов: коммунисты, фронтисты (Христианско-демократическая народная партия), Демократическая партия, Либеральная партия и Социал-демократический альянс, которые на парламентских (2001) и местных (2003) выборах подтвердили наличие своего электорального сегмента, поддержки избирателей[38].

ти и проблемы консолидации демократической государственности в Республике Молдова. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть VII. / Молд. ГУ. – Кишинев, 1995; Moşneaga V., Rusnac Gh. Republica Moldova şi alegerile parlamentare (1994) şi geografia politică a electoratului. / USM. – Chişinău, 1997; Мошняга В. Парламентские (1998) выборы и упрочение демократии в Молдове. // Молдова-98: политические реалии и парламентские выборы. / East West Parliamentary Practice Project. – Кишинев, 1998; Мошняга В., Руснак Г. Выборы (1999) генерального примара столицы Республики Молдова и избирательные технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XI. / USM. - Chişinău, 1999; Мошняга В. Президентские (2000) выборы в Республике Молдова: особенности и результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XV. / USM. – Chişinău, 2001; Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. / USM. – Chişinău, 2001; Мошняга В., Руснак Г., Турко Т. Президентские (2001) выборы в Республике Молдова: результаты и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. / USM. – Chişinău, 2001; Мошняга В. Выборы генерального примара Кишинэу в ходе местных (2003) выборов в Республике Молдова в контексте трансформации партийной системы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. / USM. – Chişinău, 2003.

Политические формирования активно участвовали в президентских (1996) выборах. Среди 9 соискателей мандата Президента Республики Молдова 5 кандидатов были представителями политических партий. См. Мошняга В. Молдова-96: президентские выборы, политические партии и избирательные технологии. / Молд.ГУ. – Кишинев, 1997.

[38] *См. Мошняга В. Выборы генерального примара Кишинэу в ходе местных (2003) выборов в Республике Молдова в контексте трансформации партий-*

Постепенно, под воздействием как выборов, так и формирования, внутренней организации и деятельности политических партий, они начинают выходить из состояния «головастика», обрастать реальной внутренней структурой (первичными организациями, членством), влиянием на население страны, формируются партийные политические элиты[39]. Среди политических партий первого эшелона выделяются в первую очередь, партия коммунистов, за которую голосует от 1/3 до половины молдавских избирателей, и ХДНП, за которую отдают свои голоса от 6 до 8 процентов избирателей.

Эти партии сумели продвинуться дальше других политических формирований Молдовы потому, что они раньше начали процесс правовой, социальной и электоральной институционализации[40]. Их происхождение и формирование связано с додемократическим периодом развития молдавского общества. Они сформировались, оформили свою «политико-идеологическую физиономию» или в советский период (коммунисты) или в период национально-освободительной революции (фронтисты) и сохраняют свою консервативную приверженность этим временам. Процесс их трансформации в демократические партии европейского типа идет сложно и противоречиво. В прошлом сформировался их имидж, сложилась база их электоральной поддержки. Однако, они достаточно продвинуты в сегодняшнем массовом сознании, во многом подпитывающемся прошлыми реалиями: их не спутаешь с другими политическими формированиями, в том числе и близкой политической направленности.

ной системы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. / USM. – Chişinău, 2003.

[39] *См. Илащук Д. Партийные политические элиты в Республике Молдова: проблемы формирования. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть V. / Молд.ГУ. – Кишинев, 1995, с.27-44.*

[40] *Р.Розе и Т.М.Маки считают, что можно говорить об институционализации политической партии, если она приняла участие как минимум в трех выборах. Молдавская политическая и электоральная практика подтвердила справедливость их вывода, что шансы новообразованной партии на успешную институционализацию возрастают, если: 1) ее возникновение имеет место одновременно с проведением первых свободных выборов; 2) существует пропорциональная избирательная система; 3) партия опирается на организованную социальную группу; 4) партия имеет первоначальный успех на выборах (см. Rose R., Mackie T.M. Do Parties Persist or Fail? The Big Trade-Off Facing Organizations. // When Parties Fail: Emerging Alternative Organizations. Ed. K.Lawson and P.H.Merkl. / Princeton Univ. Pres. – Princeton, 1988, p.536).*

Это массовые[41] партии вождистского типа, которых однозначно устраивает пропорциональная (обезличенная – «списочная») избирательная система. Они обладают четко выраженным электоральным сегментом. У коммунистов – это люди третьего поколения, русскоязычные, в то время как у ХДНП – это румыноязычная молодежь, в первую очередь студенческая. Это антисистемные партии[42]. Они являются партиями, занимающими позиции на левом и правом флангах молдавского политического спектра, и находящиеся, в силу исповедуемой ими практики политического диалога, в определенной изоляции.

---

[41] *Согласно Е.Платону, коммунистическая партия – это массовая партия, ХДНП – партия провокационного типа. Партии, находящиеся в центре политического спектра Молдовы, определяются как номенклатурные (см. Платон Е. Кто вы, господин Рошка? // «Независимая Молдова», 2002, 12 февраля). Данная классификация политических партий Молдовы не выдерживает критики, ибо нарушены правила формальной логики – следование единому, общему критерию типологии. В первом случае в основу вывода положен критерий «организационная структура» (М.Дюверже). Во втором случае – критерий «метод действий». А в третьем случае - критерий «социальный слой, интересы которого выражает политическая партия» (см. Платон Е. Квинтэссенция молдавской политики последних десяти лет. // «Независимая Молдова», 2001, 18 декабря). Кроме того, автор этой классификации упускает из виду то обстоятельство, что ХДНП И ПКРМ, в отличие от «номенклатурных» партий, находятся на более высоком уровне институционализации. Вопрос времени и часть «номенклатурных» партий также достигнет уровня лидеров.*

[42] *Антисистемность партии выражается не только в приверженности целям, которые ставят под сомнение существующий общественный строй, но и методам, средствам политического поведения. При этом антисистемная направленность методов отнюдь не означает, что политическая партия придерживается методов политического террора. Речь идет о том, что данное формирование склонно использовать и использует средства и методы ведения политической борьбы, выходящие за рамки парламентской демократии и направленные на дестабилизацию правительства (митинги, забастовки, голодовки, акции общественного неповиновения и др.). К.Джанда, аргументирует это, ссылаясь на пример Французской коммунистической партии, которая «участвовала в выборах и на протяжении 1950-х годов выигрывала до четверти голосов, в то же время выступала как антисистемная партия, прибегавшая к забастовкам и уличным шествиям для дестабилизации правительства» (см. Джанда К. Сравнение политических партий: исследования и теория. // Современная сравнительная политология. / Московский общественный научный фонд. – Москва, 1997, с.119). Политическая практика, парламентская и внепарламентская деятельность коммунистов и фронтистов только последних двух лет убедительно подтверждает это.*

3. Партийная система Республики Молдова: состояние и перспективы трансформации.

Как показала практика Молдовы, отказ от однопартийности дал импульс появлению множества различных партий, становлению демократической партийной системы[43]. В то же время появление многопартийности вскрыло проблему различных общественно-политических перспектив развития независимой молдавской государственности. Политические силы, нацеленные на их воплощение, демонстрировали нетерпимость, нередко враждебность друг к другу. Все это дало основание определить (согласно классификации Дж.Сартори[44]) партийную систему Молдовы как экстремальный политический плюрализм, характеризующийся наличием двухсторонней оппозиции, в том числе и антисистемного плана, с отчетливо выраженными центробежными тенденциями, стремлением минимизировать влияние политического центра[45].

Определение партийной системы как экстремального плюрализма было справедливым. Однако, это была статическая констатация, не подтвержденная практикой выборов, реальным развитием партийно-политических процессов. Демократические выборы раскрывают динамику этих процессов, позволяют увидеть политические партии в едином проблемно-временном пространстве, способствуют раскрытию межпартийных взаимодействий в ходе избирательной кампании, характеризуют состояние и перспективы развития партийной системы страны[46]. Этот ас-

---

[43] *LaPalombara J. and Weiner M. (ed.) Political Parties and Political Development. / Princeton Univ. Press. – Princeton 1966, p.23.*

[44] *См. Sartori J. Parties and Party Systems: a Framework to Analysis. – Cambridge (Mass.) 1976, vol.I.*

[45] *См. Руснак В. Партийная система в Республике Молдова: проблемы классификации. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть II. / Молд.ГУ. – Кишинев, 1993, с.11-21; Руснак В., Руснак Г. Партийная система Молдовы: сущность и особенности. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть III. / Молд.ГУ. – Кишинев, 1993, с.14-19.*

[46] *Партийная система обладает следующими признаками: наличие определенного числа политических партий (не менее двух) и их соперничество на выборах. М.Дюверже подчеркивает: «в каждой стране в течение более или менее длительного периода число партий, их внутренняя структура, их идеология, их относительные размеры, их альянсы, их типы оппозиции приобретают определенную стабильность. Этот стабильный ансамбль и образует «партийную систему партий» (Duverger M. Institutions politiques et droit constitutionnel. – Paris, 1970, p.151). По мнению Ф.Барелла «большинство партий образует единое целое, элементы которого взаимосвязаны; это*

пект особенно важен, учитывая трансформационный характер общественного развития Молдовы в целом и партийной системы в частности.

Сформировавшаяся партийная система далека от стабильности, как с точки зрения количества политических акторов, их электорального веса, так и с точки зрения сбалансированности, уравновешенности[47] партийной системы в контексте «левого-правого» политического континуума. Идеологическая конфигурация и электоральный вес политических партий в молдавском парламенте по результатам парламентских (1994,

---

единое целое, которое нельзя смешивать с конституционным или политическим режимом, а тем более с обществом, в котором оно существует. Вполне правомерно говорить о партийной системе, когда элементы, составляющие ее (то есть партии или партийные коалиции) являются прочными и фундаментально взаимозависимыми. Необходимо, чтобы число партий и партийных коалиций было приблизительно зафиксировано, чтобы присущая им сила и влияние были постоянны или медленно развивались. Наконец, необходимо, чтобы партии или коалиции зависели одни от других таким образом, чтобы положение одной из них, по меньшей мере частично, определялось положением других» (Barella F. Les parties politiques dans la France d'aujourd'hui. – Paris, 1973, p.11). Лэйн и Эрссон определяют партийную систему как "совокупность политических партий, действующих в стране на основе определенной организационной модели, которую характеризуют свойства партийной системы" (Lane J.-E., Ersson S.O. Politics and Society in Western Europe. / Sage Publications. - London, 1987, c.155).

[47] *Республика Молдова стремится войти в число стран развитой демократии. Одним из критериев вхождения в эту группу стран является стабильность партийной системы. Стабильность партийной системы зависит, по мнению Ж.Блонделя, и от идеологической конфигурации партийной системы, представляющей собой связки в «левой-правой» партийно-политической плоскости (См. Blondel J. Party Systems and Pattern of Government in Western Democracies. // Revue canadienne de science politique. 1,2, juin 1968, p.183-190). На наш взгляд, соответствие молдавской партийной системы выявленным Ж.Блонделем особенностям позволяет выявить временную (если не политическую) дистанцию между странами развитой западной демократии и новыми независимыми государствами, в данном случае Республики Молдова. При составлении таблицы мы используем классификацию идеологического континиуума и количественное различение относительной значимости политических партий, данную в этой работе Ж.Блонделя. Соответственно, политическая партия, набравшая более 40% голосов, – сильная партия (С); набравшая более 20%, - средняя партия (с); набравшая приблизительно 15%, - промежуточная партия между средней и малой партией (п); набравшая менее 10%, - малая партия (м); набравшая меньше, – другая малая партия (д).*

1998, 2001) выборов свидетельствует о том, что молдавская партийно-политическая система не стабильна, смещена в сторону левого фланга, характеризуется наличием доминирующей партии[48].

Таблица 6. Идеологическая конфигурация и электоральный вес политических партий в молдавском парламенте (1994-2001), по результатам парламентских выборов

	коммунисты	*социалисты*	*либералы / радикалы*	*аграрии*	*христиане*	*консерваторы*
1994	-	с	м	С	д	-
1998	с	п	п[49], м	-	-	-
2001	С	п	-	-	м	-

Количество электоральных конкурентов велико[50]. В среднем в выборах участвует более 20 политических формирований. В 1994 году – 23 политических формирования и 20 независимых кандидатов; в 1998 году – 32 политических формирования и 60 независимых кандидатов; в 2001 году – 26 политических формирований и 10 независимых кандидатов. В парламент попадает, используя механизм электорального блокирования, в 1994 году - 11; в 1998 году – 12; в 2001 году – 8 политических формирований. В то время как показатель эффективного числа политических партий (индекс Лааксо-Таагепера) в 2-2,5 раза меньше (1994 г. - 3,96; 1998 г. - 5,7; 2001 г. – 3,45). Показатель эффективного числа парламентских партий равен, соответственно, 2,63 (1994 г.), 3,5 (1998 г.) и 1,86 (2001 г.)[51]. Индекс Д.Рая, характеризующий степень фрагментации молдавского парламента равен, соответственно, 0,62 (1994 г.), 0,71 (1998 г.) и 0,46 (2001 г.)[52]. При этом определение индекса Педерсена[53] - показа-

[48] *Молдавские аграрии-1994 были партией центристской ориентации, находящейся на политическом континууме несколько правее социалистов.*

[49] *Либералы (ПВСМ) создали избирательный блок «Демократическая конвенция» с христианскими демократами (ХДНФ).*

[50] *См. Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. / USM. – Chişinău, 2002.*

[51] *Bucataru I. Aspecte juridico-politice ale procesului de instituţionalizare a partidelor politice din Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. / USM. – Chişinău, 2003, p.16-17.*

[52] *Там же, с.20.*

теля перехода (текучести) голосов[54] крайне затруднено вследствие нестабильности партийной системы и входящих в нее политических партий.

На выборах политические формирования, являющиеся политическими выразителями социальных кливажей, нередко удачно выстреливают, обыгрывая *неструктурные*[55] проблемы: НФМ (ХДНФ-ХДНП) в 1990 году – проблемы национального возрождения и сохранения языка и культуры титульной нации; АДПМ в 1994 году – проблемы консолидации национальной государственности, «Социалистическое Единство» - проблемы национальных меньшинств; ПКРМ в 1998[56] и 2001 годах – проблемы социальной защиты бедных и др. Отметим также, чте нередко политические формирования от выборов к выборам кардинально меняют свой электоральный вес: от полного и подавляющего доминирования до абсолютного краха, непопадания в парламент и получение незначительной электоральной поддержки в пределах 1-1,5 процентов. Пример АДПМ и «Социалистического единства» (Социалистичсекой пар-

---

53 См. Pedersen M.N. Changing Patterns of Electoral Volatility in European Party Systems, 1948-1977. Explorations in Explanation: Trends and Prospects. Ed. P.H.Merkl. / Praeger. – New York, 1983.

54 К.Чуря в 1998 году подсчитал, что индекс Педерсена (показатель перехода (текучести) голосов составил 65,9%. (см. Ciurea C. Instituționalizarea partidelor în Republica Moldova. // Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. / CAPTES. – Chişinău, 2000, p.31-36). В дальнейшем подсчет не проводился в связи с постоянным изменением как количественных, так и качественных параметров представленности на выборах политических акторов.

55 Я.-Э.Лэйн и С.Эрссон проводят различие между неструктурными проблемами, имеющими отношение к политическому процессу на общенациональном уровне, и структурными проблемами, специфическими для определенных социальных групп (см. Lane J.-E., Ersson S.O. Politics and Society in Western Europe. 2-nd ed. / Sage Publications. - London, 1991, c.273). Подобное различие позволяет ответить на вопрос, почему политические формирования, которые только находятся на стадии поиска своей идентичности и социальной базы получают на выборах огромную социальную поддержку.

56 Хотя основная тема на парламентских (1998) выборах была отражением кливажа «собственники-рабочие», однако, в ходе избирательной кампании она трансформировалась в проблему эффективности сотрудничества властей как важнейшее условие выхода страны из социально-экономического кризиса.

тии), когда от политического доминирования в парламенте-1994[57], они не сумели войти в парламенты-1998 и -2001, достаточно показателен.

Парламентские выборы первого десятилетия подтвердили справедливость вывода о том, что в Молдове существует партийная система экстремального плюрализма, характеризующаяся наличием доминирующей партии и отсутствием стабильности. Показатели эффективного числа политических партий (индекс Лааксо-Таагепера) для парламентских (1994, 2001) выборов свидетельствуют, что имеются основания для эволюции партийной системы как в сторону партийной системы ограниченного плюрализма, так и в направлении консолидации партийной системы экстремального плюрализма (индекс Лааксо-Таагепера для парламентских (1998) выборов)[58].

Представляется, что показатель-98 для более адекватен для партийной системы Республики Молдова, чем показатели-94 и -2001, отражающие моменты *актуализации и крайнего размежевания* общественного мнения по неструктурной проблеме, отражающей определенный социальный кливаж. Снижение остроты темы (пример выборов 1998 года) свидетельствует об изменении ситуации и показателя эффективного числа политических партий. Кроме того, в пользу такого вывода свидетельствует и методология «проблемных измерений»[59], опирающаяся на выделенные С.М.Липсетом и С.Рокканом кливажи и позволяющая раскрыть корреляцию между этим показателем и показателем эффективного числа политических партий. Для Молдовы этот показатель равен 5,5[60].

Политическая практика после парламентских (2001) выборов показала, что трансформационный период вносит новые нюансы в процессы консолидации партийной системы в Молдове. Внесенные коммуниста-

---

[57] *АДПМ набрала в 1994 году 43,18%, а Блок «Социалистическая партия и Движение «Унитатя-Единство» («Социалистическое единство») - 22,00% голосов.*

[58] *Если судить по чисто количественному показателю и опускать из виду, что имеются антисистемные партии и другие признаки политической системы экстремального плюрализма.*

[59] *См. Lijphart A. A Democracies: Pattern of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries. / Yale University Press. – New Haven, 1984.*

[60] *Этот показатель получен следующим образом: комплекс «культурно-этническое измерение» (кливаж «центр-периферия») – 1; комплекс «религиозное измерение» (кливаж «государство-церковь») – 1; комплекс «измерение по характеру расселения» (кливаж «город-село») – 0,5; комплекс «социально-экономическое измерение» (кливаж «собственники-рабочие») – 1; комплекс «поддержка режима» - 1; комплекс «внешнеполитическое измерение» - 1; комплекс «постматериальное измерение» - 0.*

ми дополнения и изменения в электоральное законодательство и законодательство о политических партиях и других общественно-политических организациях актуализировали и обострили проблему о путях и перспективах развития партийной системы в Республике Молдова. Де-факто ими была предпринята попытка изменить лицо молдавской партийно-политической системы, направить ее развитие вне отмеченных выше вариантов развития (*экстремальный* или *умеренный* плюрализм). В управляемом развитии партийной системы проявляются новые тенденции, связанные с трансформацией существующей партийной системы в однопартийную.

Руководствуясь идеями реванша, социального и электорального превосходства, они начинают послевыборный цикл с сознательного проведения политики минимизации политического центра, его левоцентристской составляющей, представленной в парламенте[61]. Отношение к внепарламентским партиям во многом определяется формулой «политические бомжи». Коммунисты пытаются показать, что в отличие от предшественников во власти являются партией реального дела и политической воли. Однако, их действия нередко недостаточно продуманы и являются не столько примером политического реализма, сколько волевого решения.

---

[61] *Политическая и информационная изоляция Брагиша и его политического формирования, проводимая коммунистами, уменьшили в среде парламентских левоцентристов надежды на сотрудничество с коммунистами. Более того, это постепенно стало выталкивать Брагиша из поля левоцентристской конструктивной оппозиции в правое поле. Этому также способствовала и практика коммунистов в парламенте (принятые законодательные акты, нарушение демократической процедуры деятельности парламента, отношение к законодательной инициативе фракции «Социал-демократического альянса» о проведении конституционного референдума об изменении избирательной системы в стране и др.). Продолжительная коммунистическая информационная атака на социал-демократов Брагиша достигла цели – левоцентристский электорат, в условиях подвижки вправо Социал-демократического альянса, оказывался «без присмотра». Местные (2003) выборы показали, что Демократическая партия (Д.Дьяков) вовремя сориентировалась и сдвинулась с правоцентристской позиции влево и подобрала эти голоса. Коммунисты в конечном счете не сумели воспользоваться выдавливанием Брагиша из левого сектора.*

Тактику минимизации правоцентристских политических партий проводила и ХДНП, требуя от правых безоговорочной поддержки и признания своей лидирующей роли.

Стремление реализовать предвыборные обещания и изменить существующий статус-кво в национально-языковой сфере, вызвали многочисленные акции протеста учащейся молодежи, инициированные и управляемые ХДНП. Попытки замолчать происходящее в Кишиневе, ввести цензуру на национальном телевидении породили забастовку работников телевидения, журналистов. Политический кризис был сродни ситуации политического «клинча».

В условиях ослабления политического центра в жизни страны роль примирителя в затянувшемся четырехмесячном конфликте лево / праворадикалов, коммунистической власти и непримиримой фронтистской оппозиции пришлось взять на себя европейским политическим структурам, Парламентской Ассамблее Совета Европы. Д.Брагиш обращается к Совету Европы с просьбой политического мониторинга и помощи в разрешении политического кризиса.

Озабоченная углубляющимся политическим кризисом в Молдове, Парламентская Ассамблея Совета Европы рекомендовала[62] лидерам трех парламентских фракций ряд конкретных мер по выходу из затянувшегося политического кризиса, в том числе и проведение «круглого стола» с постоянным статусом[63]. Митинги и «политическое сидение» профронтистской молодежи между парламентом и президентским дворцом закончилось.

«Круглый стол» политических и общественных формирований Молдовы с постоянным статусом начал свою работу в начале апреля 2002 года. Среди отцов-основателей были представители Социал-демократического альянса, Либеральной партии, «Союза независимых Молдовы», Социал-демократической партии, Республиканской партии, Пар-

---

[62] *Rezoluţie privind funcţionarea instituţiilor democratice în Moldova adoptată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, Strasbourg, nr.1280 din 24 aprilie 2002. // Текущий архив бюро Специального представителя Генерального секретаря Совета Европы в Республике Молдова за 2002 год.*

[63] *«По моему приглашению, - отмечает В.Швиммер, - в Страсбург приехали господа Степанюк, Рошка и Брагиш для обсуждения путей преодоления этого кризиса. Затем Парламентская Ассамблея Совета Европы обсудила ситуацию и приняла рекомендации и резолюции, уже хорошо известные в Молдове. Хочу напомнить, что все изложенные в этих документах пункты были приняты всеми политическими силами Молдовы» (См. Швиммер В. О «круглом столе» в Молдове. // «Независимая Молдова», 2003, 12 февраля). И далее: «Создание «Круглого стола» было одним из главных пунктов рекомендаций Совета Европы. «Круглый стол» преследовал две основные цели: прекращение уличного противостояния и установление прочного диалога между общественно-политическими силами Молдовы» (там же).*

тии социалистов, Центристского союза, ряда неправительственных организаций. «Круглый стол» провел более 20 заседаний, в его работе принимало участие более 20 политических партий и неправительственных организаций[64], за исключением коммунистов. Видя негативное отношение к такой форме политического диалога со стороны правящей партии, и ХДНП стала посещать заседания «круглого стола» изредка. Хотя в целом деятельность «круглого стола» не достигла поставленных задач реализации эффективного диалога власти и оппозиции, однако, обсуждение актуальных проблем, поиск и выработка общих позиций способствовали определенной консолидации политических партий парламентской и внепарламентской оппозиции[65].

Коммунисты, демонстрируя свое отрицательное отношение к существующим партиям и политическому диалогу в рамках «круглого стола», попытались найти собственный путь «диалога». Они стремились сыграть на негативном отношении гражданского общества к политическим партиям. В качестве инструмента антипартийной мобилизации используется разработанный и пропагандируемый «Общественный договор».

В обращении Президента Республики Молдова В.Воронина «К общественному договору» вообще не употребляется слово «партия»[66], речь идет о сотрудничестве «власти и общества». Причину президентского нежелания использовать термин «политическая партия», находим в комментариях Е.Платона: «Очевидно, что с сегодняшней политической элитой говорить особенно и не о чем. Эта элита, не выражая интересов широких народных масс, занимается преимущественно политическими спекуляциями, пробивая себе дорогу к власти. Напротив, вести диалог необходимо с другой элитой – общественной. Той, которая обладает справедливыми, ясно и отчетливо выраженными интересами – интересами осуществления ***дела***. А так как одной из главных задач власти и является способствование развитию дела в Республике Молдова, то

---

[64] *См. Dumitraş N. Masa rotundă cu statut permanent – un pas spre o democraţie viabilă. // Republica Moldova pe calea democratizării: realităţi, probleme, perspective. / ISPRI. – Chişinău, 2003, p.40-43.*

[65] *Отметим, что «делегация Совета Европы во главе с Йоргеном Грюннетом, Специальным представителем Генерального секретаря Совета Европы Вальтера Швиммера, выразила несогласие с превращением «круглого стола» с постоянным статусом в некий механизм объединения оппозиции». (см. Boţan I. Anul electoral 2003. // e-democracy.md/comments/political/20020109/)*

[66] *«К общественному договору». Обращение Президента Республики Молдова Владимира Воронина. // «Независимая Молдова», 2002, 20 марта.*

власть должна находить решения, которые позволили бы общественной элите заявить о своих интересах, а власти – реализовать заявленные формулировки.

Речь идет о том, чтобы найти способ постоянно вести переговоры с обществом через голову политической элиты. Ведь сегодня общество практически лишено возможности напрямую беседовать с властью, оттеснено от диалога. Политическая элита старательно пытается взять на себя монопольную роль посредника между обществом и властью, присваивая себе право говорить от имени всего общества. Но в «Общественном договоре» политическая элита не должна иметь привилегированного статуса. Она может и должна говорить с властью – но лишь на общих основаниях»[67].

Фактически формулируется отношение коммунистов к многопартийности, многопартийной системе. Их позиция не нова, является новом изданием «союза («блока», как сказали бы в советское время) коммунистов и беспартийных»[68]. Контуры партийной системы в этом контексте имеют тоталитарный оттенок: - однопартийная система советского типа. То есть в основе подобных восприятий, установок и стремлений лежит *партийная система тоталитарного типа*, как сказал бы Д.Сартори.

Однако, этим концептуальным подходам не удалось реализоваться на практике. Во-первых, гражданское общество не проявило достаточной социальной активности и не отозвалось на инициативу Президента. Во-вторых, политические партии, при всей их недоразвитости и незрелости, являются представителями политически активного населения. И в силу этого политическими элитами. Тем более, что иного варианта проявления политической активности – кроме как через институт политических партий – нет. В-третьих, мониторинг, постоянное давление со стороны Совета Европы с целью не допустить тоталитарного рецидива и ослабить авторитарные тенденции коммунистических властей Молдовы.

Внесение дополнений и изменений в Закон о политических партиях и других общественно-политических организациях (Закон от 13 декабря

---

[67] *Платон Е. Общественный договор – основа демократии. // «Независимая Молдова», 2002, 21 марта.*

[68] *О том, что это не оговорка партийного публициста, а позиция в целом партии, свидетельствует Предвыборная программа коммунистов на местных (2003) выборах, которая начинается словами: «Партия коммунистов Республики Молдова является партией народа...».*

2002 года[69]), приведение в соответствие нормативно-правовых актов правительства, поставили политические формирования в сложное положение как по временным срокам ежегодной перерегистрации, так и по процедуре перерегистрации[70]. Это грозило не только недопуском к выборам местных органов власти (23 мая 2003), но и прекращением деятельности тем политическим формированиям, которые не успевали пройти перерегистрацию к 1 марта 2003 года.

Большинство политических формирований Молдовы оказались неготовыми к этому. В знак протеста они провели двухдневную (6-7 февраля 2003 года) забастовку – пикетирование перед зданием парламента страны. В забастовке приняли участие руководители 13 политических формирований Молдовы, лидеры оппозиционных парламентских фракций. Текст обращения «Круглого стола» политических партий от 6 февраля 2003 года, подписанный лидерами 13 политических формирований (Социал-демократический альянс, Либеральная партия, Организация «Альянс независимых Молдовы», Демократическая партия Молдовы, Партия социалистов Республики Молдова, Христианско-демократическая народная партия, Социально-либеральная партия, Республиканская партия Молдовы, Народно-демократическая партия Молдовы, Экологическая партия Молдовы «Alianța verde», Партия реформы, Национальная румынская партия)[71] с основными требованиями бастующих был передан руководству парламента, прессе.

Это событие не прошло мимо внимания Совета Европы, осуществляющего постоянный мониторинг общественно-политической ситуации в Молдове, и Президента Молдовы. Президент Воронин получает письмо и статью от генерального секретаря Совета Европы В.Швиммера, с рекомендацией о реформировании и проведении «круглого стола» нового формата с участием лидеров всех парламентских партий (см. Приложение 3).

---

[69] *Legea pentru modificarea şi completarea Legii nr.718 din 17 septembrie 1991 privind partidele politice şi alte organizații social-politice. Nr.1534 din 13 decembrie 2002. // Monitorul oficial, nr.185-189 din 31 decembrie 2002.*

[70] *Если Закон от 13 декабря 2002 года вступил в силу 31 декабря 2002 года, то Положение о регистрации политических партий и других общественно-политических формирований, дополненное и измененное Правительством в соответствии с требованиями вышеназванного Закона, вступило в силу с 21 января 2003 года.*

[71] *Социал-демократическая партия Молдовы текст обращения не подписала, но в акции протеста участвовала.*

Для того, чтобы преодолеть возникший политический кризис[72] Президент Молдовы В.Воронин предлагает пересмотреть сроки регистрации политических формирований[73]. В то же время, стремясь показать, что коммунисты являются сторонниками политического диалога с оппозицией и сотрудничают с другими политическими партиями, Президент инициирует создание левоцентристского политического блока. 19 марта 2003 года блок создан. В его состав вошли 10 политических формирований левой и левоцентристской ориентации: Партия коммунистов Республики Молдова, Партия социалистов Республики Молдова, Аграрно-демократическая партия Молдовы, Социалистическая партия Молдовы, Демократическая партия Молдовы, Республиканская партия Молдовы, Партия гражданского достоинства Молдовы, Партия «Союз труда», Движение «Forţa nouă», Движение профессионалов «Speranţa-Надежда»[74]. Лидером блока избирается председатель Демократической партии Молдовы Д.Дьяков. Отметим, что в состав этого блока вошли 3 политических формирования, которые 6-7 февраля 2003 года пикетировали здание молдавского парламента.

Этот политический блок ничем серьезным не успел себя заявить. Местные выборы показали, что во многом это было сиеминутное решение, в основном предназначенное для внешнеполитического использования, и не имеющее долгосрочных перспектив для внутримолдавской политической реальности. Однако, практика показала, что коммунисты вкладывали в формирование это образования двойной смысл: а) демонстрация сотрудничества, диалога коммунистов с оппозиционными, непарламентскими партиями; б) дискуссии в рамках реформированного «круглого стола» демонстрируют, что в этом новообразованном блоке идет четкое разделение труда – коммунисты, выражаясь словами лидера коммунистической фракции в парламенте В.Степанюка должны зани-

---

[72] *Это породило недовольство со стороны большинства молдавских политических партий. Фракция Брагиша перестала посещать заседания парламента. Фракция ХДНП начала бойкотировать заседания парламента еще раньше. В парламенте остались только депутаты-коммунисты, что свидетельствовало о новом политическом кризисе.*

[73] *Парламент вновь возвращается к Закону о политических партиях и других общественно-политических организациях и вносит новые изменения (Legea pentru modificarea şi completarea Legii privind partidele şi alte organizaţii social-politice din 14 februarie 2003, nr.64-XV. // Monitorul Oficial, 2003, nr.6-7 din 27 februarie 2003). Сроки ежегодной регистрации политических формирований были продлены до 1 декабря.*

[74] *«Независимая Молдова», 2003, 20 марта.*

маться политическими вопросами («Сначала выиграйте выборы, а потом занимайтесь политикой»), в то время как представители других партий, входящих в левоцентристский блок, должны обращать внимание на социально-экономические проблемы развития молдавского общества (заявления Д.Дьякова и В.Морева, лидеров соответственно Демократической и Социалистической партий, на ряде заседаний «круглого стола»)[75]. Опыт реального блокирования коммунистов с АДПМ и партией социалистов и Аграрно-демократической партией Молдовы на местных (1999) выборах показал, что равноправных партнерских отношений коммунисты, даже не находясь во власти, не приемлют.

Не напоминает ли этот вариант партийно-политического диалога партийную систему авторитарного типа, которая существовала в странах народной демократии в период 1945-1990 годов, когда выработкой политики занималась партия-лидер – коммунисты, в то время как партии-сателлиты, входящие в Народный фронт, выступали в качестве союзников коммунистов, не претендующих на самостоятельную роль в политической сфере? То есть, налицо приверженность *партийной системе авторитарного типа*, когда существует партия-гегемон и партии-сателлиты, входящие в нерушимый блок с руководящей партией.

Отметим, что и подобный вариант развития партийной системы для Молдовы не просуществовал долго.

Причина в том, что Совет Европы, озабоченный процессами демократического развития страны, не удовлетворился таким решением и ***настоял***[76] на проведении политического диалога между властью и оппо-

---

[75] *Стенограмма заседаний реформированного «круглого стола» политических партий с постоянным статусом. // Архиа автора.*

[76] *Согласие коммунистов участвовать в заседаниях реформированного «круглого стола» объясняется не только уважением к столь авторитетной международной структуры, каковым является Совет Европы, но и тем, что с 14 мая 2003 года Республика Молдова на 6 месяцев становилась председателем в Комитете министров Совета Европы. Настойчивость В.Швиммера также имела под собой и личные причины. В определенном смысле он оказался заложником своего предложения предоставить Молдове председательство в Комитете министров Совета Европы, заложником практической невозможности изменить принятое решение. Поэтому и он, и специальные докладчики Совета Европы по Молдове были вынуждены дипломатично признавать позитивные успехи нашей страны в консолидации демократии в последние полтора года. И работа реформированного «круглого стола» политических партий с постоянным статусом также являлась (должна была служить) одним из положительных примеров консолидации демократии в Молдове.*

зицией в рамках реформированного «круглого стола» политических партий. В этом Совет Европы видит путь для обеспечения демократических возможностей политической оппозиции, в первую очередь парламентской.

С 24 марта по 1 августа 2003 года проведено 7 заседаний реформированного «круглого стола». В его работе принимают участие 12 человек, представляющих наиболее влиятельные политические формирования Молдовы; неправительственные организации, обладающие известностью на национальном уровне; модератор и представитель Совета Европы, обладающий статусом наблюдателя. В работе участвуют руководители 5 политических партий, представляющих власть и оппозицию, парламентскую и внепарламентскую (лидеры парламентских партий Молдовы, Либеральной и Демократической партий, которые на парламентских (2003) выборах набрали более 3 процентов голосов). Правящая коммунистическая партия представлена на «круглом столе» делегацией из 3 человек. В работе «круглого стола» принимают участие и 3 лидера общественных организаций, названные лидерами парламентских фракций (по одной неправительственной организации от каждой фракции). На заседания «круглого стола» приглашаются представители масс-медиа. Информация о заседании транслируется по национальному общественному телевидению М1 в день заседания в течение 30 минут, без комментариев со стороны представителей телевидения[77].

На заседаниях реформированного «круглого стола» обсуждались вопросы, связанные с восстановлением правил и процедур в парламенте, гарантирующих демократические права оппозиции; свободой слова; свободой организации и проведения объединений.

Среди результатов реформированного «круглого стола» политических партий Молдовы с постоянным статусом выделим:

1). За «круглым столом» встретились для обсуждения общественных проблем представители Власти и Оппозиции. В ходе дискуссий выявились точки соприкосновения.

2). С подачи «круглого стола» руководство высшего законодательного органа Республики Молдова обратилось в Совет Европы с просьбой провести экспертизу Регламента парламента, ряда других законов. Вопрос о внесении дополнений и изменений в Закон о свободе собраний решено предложить для внесения в повестку дня заседаний парламента.

---

[77] *Регламент реформированного «круглого стола» политических партий Республики Молдова с постоянным статусом дан в приложении 4.*

3). Благодаря «круглому столу» представители парламентской и внепарламентской оппозиции получили возможность высказать свою позицию на национальном общественном телевидении M1 без комментариев и купюр со стороны руководства телевидения.

4). «Круглый стол» вносит определенный вклад в противодействие авторитарным тенденциям в политике и практике коммунистических властей. Благодаря его функционированию Совет Европы получает дополнительный информационный ресурс о происходящих в стране общественно-политических процессах, что расширяет возможности полноценного и эффективного мониторинга[78].

---

[78] *В то же время отметим, что позитивные результаты от деятельности реформированного «круглого стола» с постоянным статусом незначительны или, в крайнем случае, могли быть более существенными.*

Причины этого следующие. Во-первых. У основной массы участников «круглого стола» отсутствует политическая культура диалога, готовность и желание поиска взаимного политического компромисса. Поэтому, с одной стороны, руководство парламентской фракции ХДНП свои требования постоянно подкрепляет не демонстрацией доброй воли, а угрозами о скором начале антиправительственных митингов и демонстраций студенческой молодежи, с другой стороны, нежелание лидеров парламентской фракции правящей партии отказываться от одиозных требований тех или иных законов, которые по, их мнению, оказывают «сдерживающее воздействие» на руководство ХДНП. Неверно, ибо события 2002 года показали, что это не так: - применение закона, его санкций может привести только к эскалации напряженности.

По мнению В.Саки «в отличие от Чехии, Венгрии, Польши, Словении, стран Балтии, где доминирующим является пактированный типовой элемент как источник конструктивных социальных трансформаций, в Молдове, наоборот, определяющим выступает «навязанный» властными элитными группами тип перехода. При этом, в здешней типовой амальгаме, навязанность часто покрывается искусственными пактированными нарядами, в виде «общественного Пакта между властью и гражданским обществом», «Круглого стола с постоянным статусом», когда политические дискуссии лишены необходимой положительной согласительной энергии (как со стороны партии власти, так и оппозиции), приобретая минипарламентские окраски» (См. Сака В. Особенности политических интересов в современном молдавском обществе. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. / USM. – Chişinău, 2003, p.112).

Во-вторых. Сложность политического диалога в рамках «круглого стола» обусловлена тем, что это диалог лидеров политических формирований, которые лично могут иметь дружеские отношения друг с другом, но становятся непримиримыми противниками, когда выступают в роли руководителей организаций, тем более перед телекамерами. Они боятся быть нежест-

Данное обстоятельство выступает сдерживающим фактором для действий властей. Они вынуждены быть более осторожными в ограничении прав оппозиции и формировании политической системы недемо-

---

кими, чтобы сторонники не обвинили их в слабости. Отсюда, нередка боязнь ответственности, принятия решения, которая может быть расценена соратниками по партии как уступка. «Конфликты, в которых их участники сознают, что являются представителями определенных коллективов и групп, борющимися не ради себя лично, но исключительно за общие идеалы, вероятно будут более радикальными и безжалостными, чем те столкновения, которые происходят из-за личных целей. Устранение личного элемента ведет к тому, что противоборство становится острее» (Cozer L. The Functions of Social Conflict. – Glencoe, 1956, p.116).

В-третьих. Основная масса участников «круглого стола» не понимает смысла его проведения. В результате участники «круглого стола» чаще всего приходят неподготовленными к заседанию, которое превращается в выступления-декларации для телевидения или в общие рассуждения, нередко не имеющие отношения к обсуждаемой проблеме. Несомненно, что в неподготовленности к конкретному диалогу имеется и определенная доля вины секретариата, который нередко «в последнюю минуту» информирует участников, представителей масс-медиа. Кроме того, отсутствие в Регламенте «круглого стола» определения прав и обязанностей участников, обязывание их «готовить вопрос», выдвигать варианты (проекты) решения, которые ставятся на голосование, и консенсусно голосуется компромиссный вариант.

Нынешняя практика выдвижения проекта решения модератором неудачна, ибо, она переносит акцент дискуссии между участниками «круглого стола», на дискуссию между модератором и недовольным таким проектом решения участником (участниками). Остальные участники заседания пассивно наблюдают за обменом мнениями. В этом случае, выдвигаемый единственный вариант решения, встречая возражения, «зависает», потому что настойчивость модератора в принятии решения подсознательно порождает у недовольной стороны сомнения и обвинения в политической пристрастности модератора. Отсюда, «круглый стол» не принимает никакого решения, что порождает недовольство остальных участников и ощущение бесполезности проведения заседаний.

В-четвертых. Несомненны упущения со стороны модератора «круглого стола» и наблюдателя от Совета Европы, которые еще не определелились с четкой стратегией <u>ведения заседаний «круглого стола» как единого целого</u>. Это необходимо, ибо политический диалог - это длительный и постепенный переговорный процесс поиска и расширения общих точек соприкосновения, взаимоприемлемых и обоюдных уступок. И в течении одного заседания трудно найти и принять конкретное решение, которое все участники будут стремиться реализовать, а не затормозить.

кратического типа. Их трансформационные устремления в области перспектив развития партийно-политической системы Молдовы укладываются в схему: *демократическая партийная система с доминирующей партией*. То есть в мыслях властного истеблишмента идет кружение вокруг идеи доминирования компартии в политической системе. При этом варианты рассматриваются в широком спектре альтернатив: от тоталитарного до демократического.

Однако, молдавская действительность в форме местных (2003) выборов внесла определенные коррективы в наметки правящей партии.

Выборы в местные органы власти показали[79], что хотя коммунисты и получили наибольшее число голосов и мандатов советников и primаров, однако, им не удалось получить ожидаемых 2/3 голосов. Более того, коммунистам не удалось повторить результат, достигнутый на парламентских (2003) выборах. Они набрали на 2-4% меньше. ХДНП, как и предсказывалось, подтвердила наличие серьезной электоральной поддержки и, соответственно, обоснованность претензий на депутатские мандаты.

Сумев объединить в своих рядах несколько политических партий различного электорального веса, среди которых были и формирования, обладающие значительной электоральной поддержкой, лидеров с достаточно высоким рейтингом среди населения, Социально-либеральный блок «Moldova noastră» и Демократическая партия Молдовы «закрыли» право- и левоцентристский сегмент молдавского электората. Они добились несомненного успеха, укрепившего уверенность их сторонников и электората на попадание в парламент-2005. Определенные надежды на будущее вселяет и результат нового избирательного блока «Социально-либеральная партия / Социал-демократическая партия».

Однако, основной позитивный результат состоявшихся выборов состоит в том, что трансформация экстремально-плюралистической партийной системы в партийную систему с доминирующей партией является одним из *возможных* вариантов развития партийной системы в Молдове. Однако, этот вариант *не является* *однозначно доминирующим и неизбежным*. И это вселяет надежду на будущее.

Результаты выборов вселили надежду, что на парламентских (2005) выборах коммунисты не смогут повторить результат-2001. Более того, они не смогут обеспечить своей властной монополии и будут вынужде-

---

[79] *см. Мошняга В. Выборы генерального примара Кишинэу в ходе местных (2003) выборов в Республике Молдова в контексте трансформации партийной системы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. / USM. – Chişinău, 2003, p.145-177.*

ны создавать коалиционное правительство, искать партнеров по правящей коалиции и, значит, должны будут «поступиться принципами», стать более толерантными, открытыми для диалога, компромисса, сотрудничества. Это же пожелание непосредственно относится и к большинству молдавских политических партий, которые нередко не находят общего языка даже между собой, политическими формированиями близкого идеологического спектра.

Известно, что оппозиция может заставить власть считаться с собой, если она (оппозиция) будет объединена и представлять серьезную силу. Вывод, сделанный Б.Орио актуален и для Молдовы. «Правящая партия юридически не противодействует ни существованию других политических формирований, ни даже завоеванию власти другими партиями. Но, претендуя на отождествление себя с институтами и ведя за собой фракцию большинства среди электората, она создает для чередования у власти политический барьер, который едва ли возможно преодолеть. Следует признать также, что ее преобладание часто держится на слабости и разобщенном характере оппозиции».[80]

Попытки консолидировать оппозицию, выступить «единым фронтом» против правящей компартии, которая создает «вертикаль власти», демонстрирует авторитарные тенденции во всех сферах, имели место. В середине 2001 года внепарламентские оппозиционные партии делают попытку объединить опозицию, создав Демократический форум Молдовы (ДФМ). Данное объединение просуществовало около полугода и распалось. Одна из причин этого состояла и в том, что лидеры партий, входивших в ДФМ, начали свою деятельность с определения мест в объединенном избирательном списке на предстоящих выборах.[81]

Была сделана попытка использовать для консолидации молдавской парламентской и внепарламентской оппозиции «Круглый стол» с постоянным статусом. Однако, как мы отметили выше, представители Совета Европы выступили против такой трансформации, потребовав обсуждения на заседаниях «Круглого стола» проблем, имеющих первоочередное значение для судеб страны. Тем не менее, «Круглый стол» стимулировал определенные подвижки в установлении политического диалога между левыми и правыми опозиционными партиями, нахождении общих точек соприкосновения между ними. Это позволило провести консоли-

---

[80] *Hauriou B. Droit constitutionnel et institutions politiques. – Paris, 1972, p.250.*

[81] *Boțan I. Opoziția se consolidează? // www.e-democracy.md/comments/political /20030128/*

дированную акцию протеста ряда оппозиционных политических формирований правой и левой ориентации 6-7 февраля 2003 года.

Однако, в целом процесс консолидации парламентской и внепарламентской оппозиции не достиг успеха. Причин этому немало, но главная, видимо, в том отсутствует минимальный консенсус по ключевым проблемам, стоящим перед страной.[82]

P.S. Социал-демократический Альянс, Либеральная партия и Организация «Альянс независимых Молдовы», участвовавшие в местных (2003) выборах в составе избирательного блока «Moldova noastră», объединились в политическую партию с названием «Moldova noastră».

Партия гражданского достоинства Молдовы на своем III съезде (сентябрь 2003 года) приняла решение объединиться («слиться») с Партией коммунистов Республики Молдова.

---

[82] *Как отмечает Ю.Рубинский «формирование в России, на Украине, в Беларуси, Молдове современной партийной системы европейского уровня сталкивается с серьезными препятствиями. Главные из них – отсутствие минимального консенсуса между различными политическими силами по ключевым проблемам, стоящим перед страной» (см. Рубинский Ю. Политические партии в Европе на рубеже XXI века. // Novaja Evropa, 2001, nr.4).*

Приложение 2.

ИЗМЕНЕНИЕ ПАРТИЙНОГО И ЭЛЕКТОРАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА ПОСЛЕ 2001 ГОДА.

Пришедшие к власти коммунисты показали себя (как и их предшественники во власти) сторонниками административного воздействия на процессы развития политических партий в Молдове. Стремясь обеспечить свою победу на будущих парламентских выборах, они постарались посредством административно-правового регулирования уменьшить количество партийных конкурентов, создать более благоприятные возможности для своей партии, создать правовые условия для обладания властью на более продолжительный, чем четыре года, период. При этом как и ранее, изменения, модификации касаются как специального законодательства о политических партиях, так и электорального законодательства.

После 2001 года был принят ряд законов по дополнению и изменению Закона «О политических партиях и других общественно-политических организациях». При этом в вопросах модификации этого закона в пользу сильных партий сошлись и коммунисты, и фронтисты (ХДНП).

Фронтисты предлагали изменить ст.5 Закона: увеличить численность членов, необходимых для регистрации политического формирования, с 5 до 15 тысяч, проживающих в не менее половины административно-территориальных образований второго уровня. При этом в каждом из административно-территориальных образований (уездах – В.М.) должно проживать не менее 1000 членов данного политического формирования. Инициатива аргументировалась необходимость упростить политический спектр Молдовы, оставить на политической арене только сильные политические формирования, обладающие серьезной социальной опорой в молдавском обществе[83]. Хотя при обсуждении (первое

---

[83] *См. Proiectul Legii pentru modificarea legii privind partidele şi alte organizaţii social-politice nr.3440 din 20 septembrie 2002; Nota informativă la proiectul Legii pentru modificarea Legii privind partidele şi alte organizaţii social-politice. // Текущий архив Парламента Республики Молдова, 2002. В этом проекте депутат М.Петраке увидел «попытку административно-запретительного регулирования политического процесса и стремление монополизировать демократическую систему в Республике Молдова» (см. Текущий архив Парламента Республики Молдова, 2002). Несомненно, просматривается стремление вывести из игры, создать сложности регистрации для других политических фор-*

чтение) коммунисты поддержали фронтистов, однако во втором чтении проект закона не получил парламентской поддержки[84].

Коммунисты предложили свои дополнения и изменения к Закону «О политических партиях и других общественно-политических организациях». Инициатива также аргументировалась необходимостью упростить политический спектр страны, дать развитие сильным политическим партиям[85]. Парламент принял Закон от 13 декабря 2002 года[86]. Суть изменений и дополнений в следующем:

1). При регистрации политические партии и другие общественно-политические организации «должны представлять и документы о создании своих территориальных подразделений» (ст.15 пункт 2).

2). Политические формирования обязаны «ежегодно с 1 января по 1 марта представлять в Министерство юстиции списки своих членов для подтверждения их минимального числа в соответствии с утвержденным правительством Положением о регистрации партий и других общественно-политических организаций» (ст.18 пункт 3 подпункт 4)

3). «Партии и другие общественно-политические организации должны иметь в не менее чем половине административно-территориальных единиц второго уровня территориальные организации с числом членов,

---

мирований. На наш взгляд, этот проект направлен и против коммунистов. Христианско-демократическая народная партия надеется, что партия коммунистов – «колосс на пенсионерских ногах» - расколется под воздействием личных амбиций лидеров или обрушится в связи с физическим вымыванием электората и рядовых членов компартии, большинство из которых являются людьми третьего возраста.

[84] *«Независимая Молдова», 2002, 6 декабря.*

[85] *См. Proiectul Legii pentru modificarea şi completarea legii privind partidele şi alte organizaţii social-politice nr.4266 din 28 noiembrie 2002; Nota informativă referitoare la proiectul Legii pentru modificarea şi completarea Legii privind partidele şi alte organizaţii social-politice. // Текущий архив Парламента Республики Молдова, 2002. Депутат М.Петраке четко схватил суть и этого проекта изменения и дополнения закона о политических партиях и других общественно-политических организациях: «По сути данный проект представляет собой новую попытку внести в политический процесс жесткую регламентацию, по природе своей административно-запретительную. Вмешательство это прикрыто «заботой» о структурировании политического спектра, консолидации политических партий». (см. Текущий архив Парламента Республики Молдова, 2002).*

[86] *Legea pentru modificarea şi completarea Legii nr.718 din 17 septembrie 1991 privind partidele politice şi alte organizaţii social-politice. Nr.1534 din 13 decembrie 2002. // Monitorul oficial, nr.185-189 din 31 decembrie 2002.*

не меньшим, чем указано в законе. Данные о количестве членов партии или другой общественно-политической организации, с указанием административно-территориальных единиц, в которых были созданы территориальные организации, должны быть представлены в Министерство юстиции ежегодно с 1 января по 1 марта» (ст.20 пункт 1).

4). «Членство подтверждается в списках партии или другой общественно-политической организации в соответствии с требованиями Положения о регистрации партий и других общественно-политических организаций» (ст.21 пункт 1).

5). Партии и общественно-политические организации прекратят свою деятельность и в случае, если «решением Конституционного Суда будет признана их неконституционность» (ст.30 пункт1 подпункт 3).

6). «В случаях, отмеченных в пункте 1 подпункты 2 и 3, Министерство юстиции, в целях исполнения решения соответствующей инстанции, создает комиссию по ликвидации партии или другой общественно-политической организации» (в ст30 после пункта 2 вносится новый пункт, который становится 3. Старые пункты 3 и 4 становятся соответственно пунктами 4 и 5).

7). Высшая судебная палата на основании представления Министерства юстиции признает прекращение деятельности партии или другой общественно-политической организации и инициирует процедуру их ликвидации в случае: - партия или другая общественно-политическая организация не провела ни одного съезда или конференции в течении 4 лет; - партия или другая общественно-политическая организация не представила в сроки, указанные законом, списки своих членов, ежегодно обновляемые, для подтверждения минимального числа членов партии, установленного законом; - при проверке списков членов партии или другой общественно-политической организации, установлено, что число членов снизилась ниже установленного законом предела для регистрации устава; - не соблюдены условия, отмеченные в ст.20 пункт 1» (ст.32 пункт 1).

В соответствии с законом правительство по представлению Министерства юстиции приняло постановление №18 от 15 января 2003 года об утверждении изменений и дополнений в Положение о регистрации политических партий и других общественно-политических организаций. Среди новых моментов, внесенных Министерством юстиции, были: обязательное представление учредительных документов территориальных организаций, предоставление списков членов партии только в электронном и отпечатанном вариантах. Политические формирования оказались в очень сложном положении как по временным срокам ежегодной

перерегистрации, так и по процедуре перерегистрации[87]. Это грозило не только недопуском к выборам местных органов власти (23 мая 2003), но и прекращением деятельности тем политическим формированиям, которые не успевали пройти перерегистрацию к 1 марта 2003 года.

Для того, чтобы преодолеть возникший политический кризис, который получил огласку и в Совете Европы, Президент Молдовы В.Воронин предлагает пересмотреть сроки регистрации политических формирований[88].

---

[87] *Если Закон от 13 декабря 2002 года вступил в силу 31 декабря 2002 года, то Положение о регистрации политических партий и других общественно-политических формирований, дополненное и измененное Правительством в соответствии с требованиями вышеназванного Закона, вступило в силу с 21 января 2003 года.*

[88] *См. Предложено пересмотреть сроки регистрации партий. // «Независимая Молдова», 2003, 13 февраля.*

Президент страны В.Воронин обратился с письмом к председателю парламентской фракции коммунистов В.Степанюку с предложением пересмотреть сроки регистрации политических формирований. «Считаю, что эти изменения плохо продуманы и, вместо того, чтобы четко регламентировать реализацию Закона о партиях и других общественно-политических организациях, практически привели к блокированию этих положений. Этот факт свидетельствует о безответственности и некомпетентности Министерства юстиции, и в первую очередь господина Иона Морея как руководителя этого органа публичного управления. И все это произошло в то время, когда законодательством предусмотрен определенный срок для представления списков членов партий – 1 марта. Естественно, что это вызвало недовольство и протесты со стороны партий Республики Молдова». Президент считает целесообразным отменить постановление правительства №18 от 15 января 2003 года об утверждении изменений и дополнений, которые вносятся в Положение о регистрации политических партий и других общественно-политических организаций, и разработать четкий и эффективный механизм реализации законодательства.

В.Степанюк поддержал инициативу Президента страны об изменении сроков перерегистрации политических политических партий. Он заявил, что Положение о перерегистрации политических формирований, предложенноем Министерством юстиции и принятое правительством, выходит за рамки положений Закона о политических партиях, принятого парламентом. «Идею о внесении изменений в Закон о политических партиях поддержали и наша парламентская фракция, и другие партии, но порядок решения этой проблемы, предложенный Министерством юстиции, содержит несколько моментов». В числе этих моментов были отмечено такое требование («условие»), по которому каждая партия обязана представить учредительные документы территориальных организаций, а также требование о предоставлении

Парламент принимает Закон о дополнении и изменении Закона о политических партиях и других общественно-политических организациях от 14 февраля 2003[89]. Были изменены сроки ежегодной регистрации политических формирований. Они были продлены до 1 декабря. Кроме того, были определены и обязанности Министерства юстиции перед политическими партиями. «Министерство юстиции в течение одного месяца со дня получения отчета, должно осуществить проверку представленных материалов и проинформировать руководство партии или другой общественно-политической организации о результатах проверки» (дополнение ст.20 пункта 1).

Среди изменений и дополнений, внесенных в «Кодекс о выборах» отметим следующие. В отличие от демократов-2000, которые пытались не допустить попадания ХДНП в парламент-2001, подняв электоральный порог для политических партий до 6%, коммунисты обратили свое внимание на электоральные блоки. Они постарались ограничить доступ в парламент избирательных блоков, создав соответствующий электоральный порог. Закон от 25 января 2002 года[90] вносит изменения в «Кодекс о выборах», дифференциируя избирательный порог (ст.86). Партия, самостоятельно участвующая в выборах, для прохождения в парламент должна набрать 6%; блок, состоящий из двух политических партий, – 9%; блок, состоящий из трех и более партий, – 12% голосов избирателей[91]. Как показала дальнейшая политическая практика, эта модифика-

---

списков членов партии только в электронном и отпечатанном вариантах. (См.: Виктор Степанюк согласен с позицией главы государства. // «Независимая Молдова», 2003, 13 февраля).

[89] *Legea pentru modificarea şi completarea Legii privind partidele şi alte organizaţii social-politice din 14 februarie 2003, nr.64-XV. // Monitorul Oficial, 2003, nr.6-7 din 27 februarie 2003.*

[90] *Legea pentru modificarea şi completarea Codului Electoral din 25 ianuarie 2002, nr.796-XV. // Monitorul Oficial, 2002, nr.20, p.11-15.*

[91] *Несомненно, что обладающие абсолютным большинством в нынешнем парламенте и принявшие этот закон коммунисты знают, что благодаря высокой электоральной поддержке им гарантировано попадание в следующий парламент. Отсюда, дифференциация электорального порога им нужна для увеличения своего бонуса на парламентских (2005) выборах. Тем самым коммунисты своей политической практикой подтверждают вывод, сделанный Б.Орио, что «правящая партия юридически не противодействует ни существованию других политических формирований, ни даже заввоеванию власти другими партиями. Но, претендуя на отождествление себя с институтами и ведя за собой фракцию большинства среди электората, она создает для чередования у власти политический барьер, который едва ли*

ция «Кодекса о выборах» стимулировала процессы слияния политических партий в Молдове[92].

Этим же законом была сделана попытка изменить порядок выборов примаров вместо всеобщего тайного голосования избирателей соответствующей административно-территориальной единицы предлагалось избирать примара на сессии советников муниципального соответствующего органа власти[93]. Конституционный Суд Республики Молдова отменил это решение парламента как противоречащее Конституции страны. В результате ст.134 была вообще исключена из «Кодекса о выборах».

Закон от 14 февраля 2002 года[94] вносит изменения в «Кодекс о выборах» (ст.46), требуя от частных структур аудиовизуала предоставлять время на равных условиях всем политическим партиям в период избирательных кампаний. В условиях, когда правящая партия коммунистов фактически ввела цензуру на государственном телевидении и свела к минимуму доступ к государственному аудиовизуалу иных политических формирований, в том числе и парламентских, подобные изменения в «Кодексе о выборах» понимаются как стремление подчинить и частные структуры аудиовизуала, полностью контролировать избирательную кампанию.

Была изменена ст.126 «Специальные требования к выдвижению кандидатов партиями, другими общественно-политическими организациями и избирательными блоками». В новой редакции изменены пункты 2 и 3 статьи. «2) Одно и тоже лицо не может состоять кандидатом в различных избирательных округах одного уровня. 3) Одно и то же лицо может баллотироваться на должность советника как совета административно-территориальной единицы Республики Молдова первого уровня, так и совета административно-территориальной единицы Республики Молдова второго уровня».

возможно преодолеть» (Hauriou B. Droit constitutionnel et institutions politiques. – Paris, 1972, p.250).

[92] *Вместо 30 политических формирований в стране осталось 26. Новых партий не было зарегистрировано, а процессы слияния будут продолжены.*

[93] *Фактически делалась попытка поставить под контроль политических партий не только парламентские, президентские, но и выборы местных органов власти.*

[94] *Legea pentru modificarea şi completarea Codului Electoral din 14 februarie 2002, nr.842-XV. // Monitorul Oficial, 2002, nr.26, p.4.*

Закон от 13 февраля 2003 года[95]. Статья 126 (пункты 2 и 3) была восстановлена в старой редакции, принятой еще до 2002 года. «2) Партии, другие общественно-политические организации и избирательные блоки могут выдвигать только одну кандидатуру на должность примара по каждому избирательному округу. Одно и то же лицо не может состоять кандидатом в различных избирательных округах одного уровня. 3) Одно и то же лицо может баллотироваться на должность советника как совета административно-территориальной единицы Республики Молдова первого уровня, так и совета административно-территориальной единицы Республики Молдова второго уровня. Одно и то же лицо может баллотироваться на должность примара и советника местного совета, однако не может баллотироваться на эти должности в различных избирательных округах одного уровня».

При обсуждении закона коммунисты попытались возродить редакцию ст.134 о выборах примаров посредством голосования советников соответствующих органов местной власти. Однако и от этой попытки пришлось отказаться, так как она встретила неодобрительную оценку со стороны Совета Европы. Данным законом была восстановлена ст.134 «Кодекса о выборах» также в старой (до 2002 года) редакции.

Опыт последнего десятилетия развития политических партий свидетельствует, что административно-правовое вмешательство в процесс партогенеза стало своего рода «спортом», «хорошим тоном», облагороженным заботами об упрощении политического спектра страны, формированием сильных политических партий. Включение в этот процесс коммунистов, усвоивших правила «хорошего тона» и задающих планку развития и функционирования политических партий по максимуму, усложняет ситуацию, вносит большую неопределенность в процессы развития партийной системы. «Играть» на повышение электорального ценза, численности членов политического формирования и представленности партийных структур в территориях с позиций наиболее сильной партии, значит не консолидировать демократические начала в партийной системе Республики Молдова, а укреплять доминирование определенной партии в партийной системе, преобразовывать партийную систему в пользу определенной партии.

---

[95] *Legea pentru modificarea si completarea Codului Electoral, nr.31-XV din 13 februarie 2003. // Monitorul oficial Nr.27-29 din 28 februarie 2003*

Приложение 3.

Швиммер В. О «круглом столе» в Молдове.

// «Независимая Молдова», 2003, 12 февраля.

Разразившаяся почти год назад серьезный политический кризис стал причиной выхода на улицы Кишинева тысяч протестующих. Перспективы установления диалога между политическими силами таяли быстро.

Мы в Совете Европы были глубоко озабочены положением в Молдове. В нашей организации, представляющей семью наций со сходными стремлениями, один из членов нуждается, пожалуй, в помощи.

По моему приглашению в Страсбург приехали господа Степанюк, Рошка и Брагиш для обсуждения путей преодоления этого кризиса. Затем Парламентская Ассамблея Совета Европы обсудила ситуацию и приняла рекомендации и резолюции, уже хорошо известные в Молдове. Хочу напомнить, что все пункты, изложенные в этих документах, были приняты всеми политическими силами Молдовы.

Конечно, Совет Европы выступает за свободу выражения, предусматривающую и право проведения уличных манифестаций. Но в демократическом обществе уличные демонстрации не должны вести к слепой конфронтации. Чтобы действовать и оставаться жизнеспособной, демократия предполагает состязание и конфронтацию идей на государственном уровне, в частности, в парламенте. Диалог в рамках «круглого стола» должен служить устранению серьезных препятствий в обеспечении корректной и успешной работы парламента.

Демократия никоим образом не является правилом большинства, при котором с меньшинством можно советоваться, но, тем не менее, заставлять его подчиняться решениям большинства. Но демократия не является и правилом меньшинства, которое может выразить свое «liberum veto» законно избранному большинству путем конфронтации или акций гражданского протеста.

В действительности демократия – это правило большинства, уважающего меньшинство. Этого можно добиться путем открытого и честного диалога, путем соблюдения норм правового государства и демократических процедур. В час истины все политические партии должны поддержать европейский консенсус относительно демократии – правильное функционирование демократических институтов, соблюдение прав человека и плюралистической демократии в правовом государстве.

По некоторым причинам «круглый стол» в Молдове не смог стать хорошим началом. Конечно, нужен был совет в его работе. Поэтому я

выражаю благодарность господину Тадеушу Мазовецкому, бывшему премьер-министру Польши, господину Маркусу Меккелю, бывшему министру иностранных дел Германской Демократической Республики, ныне депутату социал-демократов в бундестаге, а также госпоже Ульрике Поппе из Берлинской протестантской академии, которые согласились поехать в Кишинев на встречу с участниками «круглого стола» для обсуждения ряда политических и технических рекомендаций.

Для более эффективной работы «круглого стола» они рекомендовали реформировать его. Что касается его состава, то согласно новому формату в нем должны участвовать все парламентские партии, а для расширения базы демократического диалога – также и политические партии, переступившие определенный порог голосов на последних выборах. Все партии должны быть постоянно представлены на уровне руководства. Со стороны гражданского общества следует включить и неправительственные организации с европейскими связями. Таким образом, участники «круглого стола» могли бы непосредственно консультироваться с европейскими экспертами.

Эксперты также предложили определить четкие график и рабочую программу «круглого стола». Учитывая его специфическую миссию, эксперты предложили следующую рабочую программу:

- изменение закона о выборах;
- восстановление правил и процедур в парламенте, гарантирующих демократические права оппозиции;
- меры, гарантирующие свободу СМИ и безопасность демократически контролируемой законодательной системы;
- контроль за внедрением рекомендаций Парламентской Ассамблеи;
- дополнительно «круглый стол» должен обсуждать вопросы, касающиеся национальной идентичности и политического единства Республики Молдова

Работа «круглого стола» должна широко отражаться в публичных средствах массовой информации.

Хочу однозначно сказать, что «круглый стол» никоим образом не заменяет законно избранный парламент. Он должен принимать рекомендации путем достижения консенсуса. Внедрение этих рекомендаций посредством парламента влечет впоследствии политическую ответственность представленных в парламенте сил.

Рекомендации экспертов были одобрены множеством международных организаций: Европейским Союзом, ОБСЕ и, в конечном счете, 44 государствами – членами Совета Европы в послании, адресованном

всем политическим партиям. В настоящее время эти организации ждут конкретных результатов от работы «круглого стола».

В мае 2003 года Молдова должна принять председательство в комитете Министров Совета Европы. Таким образом, ей предстоит сыграть свою первую роль на международной арене. Сможет ли она извлечь политические выгоды, которые предоставляет эта роль?

В нынешней ситуации это зависит от всех политических сил.

Приложение 4.

РЕГЛАМЕНТ
реформированного «круглого стола» политических партий Республики Молдова с постоянным статусом.

1. Статус реформированного «круглого стола» и его участники.

1.1. Реформированный «круглый стол» политических партий Республики Молдова с постоянным статусом, созданный на основе рекомендаций Совета Европы и при общем согласии лидеров парламентских фракций, имеет свой целью продвижение политического диалога между правящей партией и оппозиционными парламентскими и внепарламентскими партиями.

1.2. Постоянными участниками «круглого стола» являются 7 представителей парламентских и внепарламентских партий:

Со стороны парламентских партий:

- 3 представителя Партии коммунистов (председатель парламентской фракции и еще 2 члена);
- председатель парламентской фракции «Социал-демократический альянс»;
- председатель парламентской фракции Христианско-демократической народной партии.

Со стороны внепарламентских партий:

в качестве участников реформированного «круглого стола» были приглашены партии, которые на последних парламентских выборах (февраль 2001) набрали более 3 процентов голосов избирателей:

- председатель Либеральной партии Молдовы;
- председатель Демократической партии Молдовы.

1.3. В работе реформированного «круглого стола» принимают участие также и 3 лидера общественных организаций, номинализированные лидерами парламентских фракций (по одной неправительственной организации от каждой фракции).

1.4. Выбор лидеров общественных организаций осуществляется в зависимости от проблемы, обсуждаемой на заседании реформированного «круглого стола» и их участие в заседаниях «круглого стола» ограничено обсуждением проблем, ради которых они были приглашены.

2. Заседания «круглого стола».

2.1. Заседания реформированного «круглого стола» проходят не реже 1 раза в месяц. Заседания могут проводиться и чаще, в соответствии с решением участников заседания или лидеров парламентских фракций.

2.2. Дата следующего заседания устанавливается участниками и объявляется модератором на текущем заседании.

2.3. Повестка дня заседаний устанавливается участниками реформированного «круглого стола», исходя из согласованных приоритетов и распространяется Секретариатом «круглого стола» не позже, чем за неделю до заседания.

2.4. Текущие заседания «круглого стола» проводятся под руководством модератора, назначенного участниками «круглого стола»

3. Решения реформированного «круглого стола».

3.1. В результате дискуссий, имевших место по проблеме, внесенной в повестку дня заседания, участники реформированного «круглого стола» принимают решение.

3.2. Решения реформированного «круглого стола» принимаются консенсусом. В случае, если этого невозможно достичь, решение принимается консенсусом лидеров парламентских фракций.

3.3. Решения «круглого стола» публикуются в масс-медиа и предоставляются всем желающим.

4. Модератор реформированного «круглого стола».

4.1. Модератор реформированного «круглого стола» ведет заседания «круглого стола» и следит за соблюдением участниками требований Регламента при обсуждении обсуждаемой проблемы.

4.2. Модератор не имеет права голоса и не участвует в дискуссиях.

4.3. Модератор обобщает результаты дискуссии и высказывает решения, принятые на заседании «круглого стола».

5. Секретариат реформированного «круглого стола».

5.1. Секретариат «круглого стола» состоит из 3 человек, назначенных председателями парламентских фракций. Каждая парламентская фракция определяет по одному члену секретариата.

5.2. Секретариат информирует участников о дате и месте проведения очередного заседания реформированного «круглого стола».

5.3. Секретариат оповещает представителей масс-медиа о дате и месте предстоящего заседания.
5.4. Секретариат проводит подготовку зала, обеспечивает аудиозапись заседания «круглого стола», условия работы представителей масс-медиа.
5.5. Секретариат ведет аудиозапись заседания «круглого стола». Электронная и отпечатанная стенограмма заседания «круглого стола» предоставляется модератору, лидерам парламентских и внепарламентских партий, участникам «круглого стола», наблюдателю от Совета Европы в течение 2 дней после прошедшего заседания.

6. Наблюдатель реформированного «круглого стола».

6.1. В заседаниях «круглого стола» в качестве наблюдателя участвует господин Юрген Грюннет, Специальный представитель Генерального секретаря Совета Европы, и другие лица, уполномоченные Советом Европы.
6.2. Наблюдатель реформированного «круглого стола» информирует Совет Европы о решениях, принятых на заседаниях «круглого стола» с постоянным статусом, для осуществления эффективного мониторинга процессов консолидации демократии в Республике Молдова.
6.3. На заседаниях «круглого стола» в качестве наблюдателя могут участвовать и представители других международных политических структур.

7. Освещение деятельности «круглого стола» в средствах массовой информации.

7.1. Информация о состоявшемся заседании реформированного «круглого стола» политических партий распространяется национальным общественным телевидением M1 в день заседания с 21.30 до 22.00. Программа передачи включает выступления лидеров парламентских фракций (по 5 минут каждое выступление); интервью с председателями парламентских фракций (по три минуты каждое интервью); выступления председателей внепарламентских партий (по 2 минуты каждое выступление); выводы состоявшегося заседания, представленные модератором (2 минуты).

7.2. Информация о дате, месте и повестке дня заседания «круглого стола» представляется руководству Национального общественного телевидения М1 секретариатом за 10 дней до предстоящего заседания «круглого стола».

INTEGRAREA REPUBLICII MOLDOVA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ: OPȚIUNI, REALITĂȚI ŞI PERSPECTIVE[96]

Eduard ȚUGUI
Republica Moldova, Chişinău
Institutul de Studii Politice şi Relații Internaționale,
Catedera Relații Internaționale,
Lector, MA

Integrarea europeană este o noțiune apărută în vocabularul politicienilor din Republica Moldova imediat după proclamarea independenței statului moldovenesc. Luând în considerare criteriile istorice, politice, culturale şi geografice, aceasta apare ca un lucru destul de firesc. Mai mult, propunându-şi în calitate de obiectiv strategic crearea unui stat de drept, bazat pe valorile democratice, aspirația Republicii Moldova de a se integra în această structură este destul de întemeiată, deoarece Uniunea Europeană (UE) este un exemplu al democrației, stabilității politice, bunăstării sociale şi economice. Astfel, avantajele apropierii Moldovei de UE țin de sfera politicii, economiei şi vieții sociale. Din punct de vedere politic, aceasta, semnifică continuarea procesului democratizării, creşterea gradului de securitate a țării şi a cetățenilor ei; din punct de vedere economic - accesul la piața europeană, la fondurile europene de dezvoltare, investiții şi noi tehnologii; în aspect social - apropierea de standardele europene educaționale, protecția muncii, etc.

Prin urmare, Uniunea Europeană este atractivă, prin gradul de dezvoltare, nivelul de trai al populației, prin standardele de civilizație atinse şi nu în ultimul rând prin posibilitatea de realizare a drepturilor şi libertăților cetățenilor. Şi integrarea europeană oferă o şansă istorică societății moldoveneşti şi, în special, noii ei generații.

Cu toate acestea, relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană se dezvoltă foarte lent, situație creată, inclusiv, din cauza nivelului culturii politice foarte scăzute, a cunoaşterii insuficiente de către societate, dar şi de către

---

[96] *Recenzent – doctor-habilitat, conferențiar universitar V.Saca*

clasa politică, a fenomenului "Uniunea Europeană" şi a procesului complex de integrare în această structură.

Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană reprezintă, sau mai bine zis ar reprezenta, un proces foarte dificil, care necesită o abordare profundă şi multidimensională. Este important de conştientizat că în acest proces ar fi implicați doi actori: Uniunea Europeană şi Republica Moldova. Prin urmare este necesar de luat în calcul disponibilitatea, eforturile şi poziția ambilor în această perspectivă.

Uniunea Europeană a fost ea însăşi, pe parcursul anilor '90, protagonista unor transformări semnificative. La începutul deceniului trecut, după semnarea Acordurilor de Asociere cu 12 state[97], optimismul reținut şi în unele cazuri, reticența membrilor UE de a se pronunța cu privire la acceptarea altor state, inclusiv Republica Moldova, inițial ca membri asociați apoi ca membri cu drepturi depline par a fi pe deplin justificate în planul realităților obiective. Uniunea Europeană se afla într-o fază avansată în realizarea Pieței Unice Interne, şi apoi a planurilor ambițioase promovate prin Tratatul de la Maastricht, printre care şi moneda comună. Pe de altă parte, comunitatea era şi este, preocupată de aderarea statelor Central şi Est Europene şi respectiv, de toate problemele care însoțesc şi urmează acest proces. Toate acestea se asociază cu realitățile şi predispozițiile actorului doi, Republica Moldova.

Prudența cu care a tratat, şi tratează în continuare, Uniunea Europeană Republica Moldova îşi găseşte explicația în declanşarea şi existența conflictului transnistrean, fragilitatea situației interne, consolidarea insuficientă a suveranității precum şi poziția ambiguă a guvernelor ce s-au perindat în Republica Moldova în cei doisprezece ani de independență. Totuşi, la ora actuală, Uniunea Europeană se vede determinată sub presiunea iminentei sale extinderi spre Est să se angajeze tot mai mult în precizarea viitoarelor raporturi cu potențialii săi vecini, printre care se numără şi Moldova.

Astfel, la 11 martie 2003, Comisia Europeană a prezentat Consiliului UE şi Parlamentului European spre abordare Comunicarea Europa lărgită – vecinătatea: un nou cadru pentru relațiile cu vecinii noştri de est şi de sud-est. Comunicarea poartă un caracter strategic menit să definească perspectiva relațiilor UE cu vecinii săi europeni. Se confirmă voința UE de a dezvolta dialogul politic şi relațiile de cooperare cu țările vecine care conform deciziilor Consiliului European de la Copenhaga 2002, nu vor adera într-un viitor previzibil la Uniune. Documentul, prin urmare, îşi propune să schițeze elementele esențiale ale politicii europene față de noii vecini, nominalizând şi Moldo-

[97] *A se vedea: Jinga I. Uniunea Europeană. Realități şi Perspective. – Bucureşti, Luminalex, 2001, p.27-32.*

va, cu care se va mărgini Uniunea după integrarea României. Totodată, în document se declară că principiul esențial al acestui cadru politic este că fiecare din noii vecini ai Uniunii Europene extinse va fi tratat diferențiat, în conformitate cu aspirațiile, dorința de implimentare a reformelor şi eforturile fiecărei țări în parte. Referitor la Republica Moldova, în mod expres se menționează că UE doreşte ca o aprofundare a relațiilor reciproce să se bazeze pe o abordare pe termen lung asupra promovării reformelor, dezvoltării durabile şi comerțului. Republicii Moldova, alături de alți viitori vecini, ar trebui să i se ofere posibilitatea de aderare la piața europeană, integrarea şi liberalizarea continuă pentru a asigura realizarea celor patru libertăți de circulație (a serviciilor, capitalurilor, bunurilor şi persoanelor). Deşi documentul nu stipulează literalmente perspectiva aderării Moldovei la UE, este specificat că problema aderării anumitor țări, ca acele care-şi exprimă clar intenția de aderare, rămâne deocamdată deschisă[98].

Ulterior, la reuniunea de la Luxemburg a Consiliului pentru afaceri generale şi relații externe al UE (14 aprilie 2003), au avut loc dezbateri pe marginea Comunicării, purtate de miniştrii de externe din țările Uniunii. Astfel, a fost subliniată necesitatea de a lua în considerare diferența care există între state, punctul de plecare diferit, obiectivele strategice şi ambițiile europene diferite ale țărilor vecine. Miniştrii de externe au fost de acord cu ideea că statele care aspiră să adere la Uniune, chiar dacă deocamdată aceasta nu e un subiect actual, nu ar trebui să fie lipsite de această perspectivă[99].

Majoritatea miniştrilor țărilor UE au menționat bunele perspective ale Republicii Moldova şi a Ucrainei de a deveni țări membre ale Uniunii. De asemenea a fost salutată propunerea elenă de a elabora în 2004 planuri de acțiune individuale pentru Moldova şi Ucraina. Comisarul european pentru extindere, Günter Verheugen, a apreciat nivelul avansat de aderare la Uniune în dialogul cu Republica Moldova şi Ucraina remarcând că uşile nu pot rămâne închise pe termen lung… Este natural ca tema calității de membru să fie tema principală în cadrul dialogului cu Moldova şi Ucraina[100].

---

[98] *Communication from the Commision to the Council and the European Parliament. Wider Europe – Neighbourhood: A new Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. COM (2003) 104 final. Brussels, 11 march 2003 (www. europa. eu. int).*

[99] *Apud Goia T., Urecheanu A., Nicolaev V. Republica Moldova în contextul Comunicării Comisiei Europene. Europa lărgită - vecinătatea: un nou cadru pentru relațiile cu vecinii noştri de Est şi de Sud-Est. // Vasilescu G. (coord.). Unificarea Europeană: Filosofie. Politică. Mentalitate (Materialele Conferinței Internaționale). – Chişinău, ISPRI, 2003, p.29.*

[100] *Ibidem.*

Din cele menționate mai sus se poate conchide că Republica Moldova nu prezintă un interes geopolitic sau geoeconomic deosebit pentru Uniunea Europeană. Aceasta se datorește, în mare parte, de “blocarea” Republicii Moldova între Ucraina şi România, lipsa unei ieşiri la Marea Neagră, „apartenența” la zona de interese a Rusiei, precum şi instabilității politice şi economice interne. Totodată se pare că valorificarea sa geopolitică creşte odată cu extinderea spre est a Uniunii Europene. Oficialii europeni sânt preocupați acum ca niciodată anterior, de ceea ce se întâmplă în Republica Moldova şi la hotarele sale. Deşi în viitoarele politici europene unde este menționată şi Moldova, se vorbeşte practic de un spațiu economic comun şi de valori politice comune, dar nu şi de perspectiva clară a aderării, totuşi, acest scenariu nu este exclus. Mai mult, UE este dispusă la o colaborare fructuoasă cu viitorii săi vecini, printre care şi Republica Moldova chiar şi în spiritul posibilei aderări a acestora la Uniune.

Referitor la cel de-al doilea actor, Republica Moldova, integrarea europeană a devenit un element constant al vocabularului politic din țară, fie prin exprimarea adeziunii la valorile europene şi perspectiva integrării europene, fie prin contestarea oportunității integrării europene.[101] Starea reală de lucruri, confirmarea sau negarea doleanței de a adera sau, mai exact, de a fi o parte a ceea ce numim “valori europene”, în general, şi Uniunea Europeană, în particular, poate fi dedusă prin analiza documentelor definitorii pentru politica externă a Republicii Moldova, a programelor de guvernare, precum şi a declarațiilor oficiale.

Ca document central în acest context este Concepția politicii externe a Republicii Moldova[102] din luna februarie 1995. În acest document, integrarea în Uniunea Europeană figurează ca obiectiv major şi de perspectivă a politicii externe a țării.

Toate guvernele ce au activat în Republica Moldova[103], inclusiv actualul, au inclus în programele lor de guvernare la capitolul politică externă anumite obiective de cooperare şi apropiere europeană. Cu toate că acțiunile guvernanților nu au urmat întotdeauna scopurile trasate, prezența acestora pe lista priorităților făcea bine cel puțin imaginii lor publice. Mai mult, în cadrul reuniunii Comitetului guvernamental mixt de cooperare din 16 decembrie 1999 ex-premierul Ion Sturza a fost dispus să depună o cerere de asociere la Uniu-

---

[101] *A se vedea: Klipii I. Evoluía cadrului politic al problemei integrării europene. // Barbăroşie A., Gheorghiu V. (coord.). Moldova şi integrarea europeană. – Chişinău, IPP, 2001, p.10.*

[102] *A se vedea: Concepția politicii externe a Republicii Moldova,8 februarie 1995. // Monitorul Oficial, 1995, nr.4.*

[103] *A se vedea: Klipii I. Op. cit., p.11-21.*

nea Europeană[104]. Dar, la 9 noiembrie Cabinetul Sturza, care s-a dovedit a fi cel mai proeuropean, a fost demis, iar succesorii săi nu s-au aventurat să-i realizeze intențiile.

La nivel de partide politice se conturează un tablou destul de amorf a modului de percepere a ceea ce este Uniunea Europeană şi al procesului de integrare în acest organism. Din programele celor mai reprezentative partide care au activat pe scena politică moldovenească se pot distinge referințe concrete şi în cunoştință de cauză, dar şi lipsa acestora sau utilizarea unor formule destul de bizare. La moment majoritatea partidelor aflate în opoziție, atât parlamentară cât şi extraparlamentară, se pronunță pentru integrarea în structurile europene. Partidul de guvernământ, PCRM, promovează o politică duplicitară vizavi de integrarea europeană.[105]

Un moment aparte în activitatea partidelor politice, în contextul integrării europene, a fost semnarea la 10 mai 2000 de către 23 de partide politice a Strategiei Republicii Moldova privind Asocierea la Uniunea Europeană. Proiectul Strategiei pleacă de la premisa că Republica Moldova este prin vocația sa, determinată prin poziția geografică, de istoria, tradițiile şi cultura sa, un stat european, sau mai exact, un stat sud-est european, care doreşte să obțină acelaşi tratament al Uniunii Europene, de care beneficiază celelalte țări din Sud-Estul continentului. Obiectivul final proclamat de Strategie este aderarea la Uniunea Europeană[106].

Salutând, în principiu, semnarea acestui document de către majoritatea partidelor politice din Republica Moldova şi fără intenția de a diminua importanța lui, trebuie să menționăm, totodată, că acest document a rămas numai la statutul de proiect.

Sunt demne de urmărit şi vocațiile proeuropene din Moldova la cel mai înalt nivel. Mircea Snegur, primul preşedinte, la 1 noiembrie 1993 a adresat o scrisoare dlui Jaques Delors, Preşedinte al Comisiei Europene, în care constata cu regret că la acel moment, Republica Moldova era unica țară din spațiul sud-est european ale cărei relații cu Uniunea Europeană nu depăşiseră nici măcar faza incipientă a creării cadrului politico-juridic. În acest context, preşedintele Republicii Moldova solicita, concursul dlui Delors în vederea demarării neântârziate a negocierilor privind semnarea unui Acord de Parte-

---

[104] A se vedea: Cojocaru Gh. Politica externă a Republicii Moldova. – Chişinău, Civitas, 2001, p.200.

[105] Vezi mai detaliat: Bucătaru I. Retorica proeuropeană în contextul activității partidelor politice în Republica Moldova. // Vasilescu G., op. cit., p.118-122.

[106] Strategia Republicii Moldova privind Asocierea la Uniunea Europeană. Proiect. // Arhivă curentă a Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Moldova, 2000.

neriat şi Cooperare cu Uniunea Europeană[107]. Ori din cauza că era prematur în timpul preşedenţiei sale, sau din alte motive, dl Mircea Snegur nu a mai solicitat un alt tratament din partea Uniunii Europene.

Atunci când în numele celor 23 de partide semnatare ale Strategiei de Asociere la Uniunea Europeană a Republicii Moldova dlui Petru Lucinschi i s-a cerut să depună *o cerere de asociere* la UE, şeful statului a declarat că a expediat Bruxellesului *o scrisoare* în care solicita asocierea R. Moldova la acest organism european[108]. O scrisoare, însă nu este o cerere oficială care are o anumită formă şi comportă anumite rigori.

Actualul preşedinte, dl V.Voronin, s-a pronunţat în repetate rânduri asupra aspiraţiilor de integrare europeană a Republicii Moldova, chiar şi la recentul summit din Grecia, când au fost semnate tratatele de aderare cu cele 10 state Central şi Est Europene. În alocaţiunea sa rostită la Conferinţa Europeană de la Atena, 16-17 aprilie 2003, dl Vladimir Voronin menţiona: "Pentru Republica Moldova, integrarea europeană a devenit o politică de stat prioritară atât pe plan intern, cât şi pe plan extern. Orientarea externă pentru noi este nu numai un proces de revenire la cultura şi la civilizaţia europeană, dar şi un proces de racordare la standardele şi normele politico-economice europene"[109].

După o scurtă relatare a disponibilităţilor celor doi actori, unde se pare că lucrurile stau relativ bine, este important de menţionat care sunt realităţile, obstacolele şi ce ar urma de întreprins întru consolidarea relaţiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană. La capitolul realităţi, situaţia, deşi este destul de confuză, se caracterizează, totuşi, printr-o evoluţie.

Pe parcursul anilor, de la proclamarea independenţei, a fost edificat un dialog relativ stabil între Uniunea Europeană şi Republica Moldova, un cadru juridic, mai mult sau mai puţin funcţional. Astfel, la 28 noiembrie 1994, la Bruxelles, a fost semnat Acordul de Parteneriat şi Cooperare (APC) dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană. Deoarece Acordul urma să parcurgă o lungă perioadă de ratificare, Părţile au convenit asupra oportunităţii semnării simultane a unui Acord Interimar privind comerţul cu mărfuri, evitându-se, prin aceasta, crearea unui eventual vid juridic în reglementarea relaţiilor economico-comerciale.

Un alt succes al Republicii Moldova în contextul consolidării relaţiilor cu Uniunea Europeană, îl constituie aderarea, la 13 iulie 1995, la Consiliul

---

[107] *A se vedea: Chirila V. Relaţiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană. // Barbăroşie A., Gheorghiu V., op. cit., p.39.*

[108] *A se vedea: Cojocaru Gh. Op. cit., p.200.*

[109] *Discursul dlui Vladimir Voronin, Preşedintele Republicii Moldova, la Conferinţa Europeană de la Atena. // "Moldova Suverană", 2003, 18 aprilie.*

Europei. "Republica Moldova a fost acceptată în Consiliul Europei cu succesele şi insuccesele sale, pentru încurajarea şi facilitarea progreselor în direcțiile esențiale a edificării statului democratic şi a modelului socio-economic european"[110].

După o lungă perioadă de ratificare, APC dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană a intrat în vigoare la 1 iulie 1998. Evident, prin aceasta se deschidea o nouă etapă în dezvoltarea relațiilor Republicii Moldova cu UE, o relație fundamentată pe principiul valorilor democratice şi într-un cadru juridic stabil. Acordul de Parteneriat şi Cooperare vine să consacre Republica Moldova în calitate de partener direct al UE şi conform articolului 1 al Acordului obiectivele acestui parteneriat sânt:

- asigurarea unui cadru corespunzător dialogului politic între Părți, care ar permite dezvoltarea unor relații politice;
- promovarea comerțului şi investițiilor, precum şi a relațiilor economice armonioase dintre Părți, pentru a încuraja astfel dezvoltarea lor economică durabilă;
- asigurarea bazei pentru colaborarea în domeniul legislativ, economic, social, financiar şi cultural;
- susținerea eforturilor Republicii Moldova de consolidare a democrației, de dezvoltare a economiei şi de finalizare a tranziției sale la economia de piață[111].

Astfel, în vizorul Acordului au fost plasate toate aspectele cele mai importante ale activității statului, de la drepturile omului sau protecția proprietății intelectuale şi până la astfel de domenii specifice ca cel financiar. Totodată, APC stipulează crearea unei scheme instituționale comune, ierarhizate în trei trepte, şi anume: Consiliul de Cooperare, Comitetul de Cooperare şi Comitetul Parlamentar de Cooperare. Aceste organe au menirea de a menține dialogul politic între Părți şi de a monotoriza implimentarea APC. Fiind pe deplin interesată să contribuie la implimentarea exemplară şi integrală a obiectivelor APC, UE s-a angajat, în conformitate cu articolul 78 din Acord, să asigure asistență financiară şi tehnică temporară sub formă de donații prin intermediul programului TACIS.[112]

---

[110] *Garaz M. Integrarea Republicii Moldova în familia democrațiilor europene. // Moldova şi Lumea, 2001, nr.1, p.5.*

[111] *A se vedea: Acordul de Parteneriat şi Cooperare dintre Comunitățile Europene şi statele lor membre, pe de o parte şi Republica Moldova pe de altă parte. // Tratate Internaționale, 1999, vol.10, p.127-177.*

[112] *Asistență Tehnică Noilor State Independente (țărilor fostei Uniuni Sovietice şi Mongoliei).*

Sintetizând, menţionăm că deşi APC a instituţionalizat dialogul politic dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană, facilitează integrarea treptată a Republicii Moldova în sistemul comerţului internaţional deschis, prevede instituirea zonei de liber schimb între Părţi, totuşi, aspiraţiile noastre de integrare în UE nu pot fi satisfăcute pe deplin de către actualul Acord. Deoarece acesta pune accent, în special, pe dimensiunea de cooperare, decât pe cea a integrării graduale a Moldovei în Uniunea Europeană. Mai mult, analizând situaţia, se poate ajunge la concluzia că potenţialul respectivului Acord, pe întreaga perioadă de la momentul intrării lui în vigoare, este folosit nici pe departe în măsura cuvenită. De regulă tergiversările sânt înregistrate periodic de către partea moldovenească.

Ulterior au avut loc două evenimente semnificative în contextul colaborării fructuoase cu Uniunea Europeană, asupra cărora ţinem să atragem atenţia. După îndelungate negocieri şi nu fără concursul Uniunii Europene, la 8 mai 2001, Moldova devine al 142-lea membru al Organizaţiei Mondiale a Comerţului (OMC)[113]. Aderarea la OMC poate contribui la dezvoltarea întregii economii naţionale, la asigurarea într-o anumită măsură a liberalizării comerţului. Acestea odată realizate, vor contribui în mare măsură la semnarea unui Acord de Liber Schimb sau Preferenţial în domeniul comerţului cu Uniunea Europeană.

Al doilea eveniment la care ne refeream este acceptarea, la 28 iunie 2001, a Republicii Moldova ca membru cu drepturi depline al Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. Structură care îşi propune crearea unei Europe de Sud-Est caracterizată prin pace, democraţie, prosperitate şi ca obiectiv final integrarea statelor din această regiune în structurile europene. Drept urmare a eforturilor diplomaţiei moldovene, întreprinse pe parcursul anilor 1999-2000, UE a decis în cele din urmă admiterea Moldovei, în calitate de membru cu drepturi depline în cadrul Pactului, punândui-se, însă, două condiţii: Să nu abordeze la masa negocierilor problema transnistreană şi cea contractuală, adică să nu solicite semnarea unui acord de asociere şi stabilizare[114].

Aceste condiţii deşi par a fi destul de "dure" îşi pot găsi o explicaţie. Acest organism a fost creat în contextul crizei din Kosovo şi respectiv este mai mult preocupat de stabilirea securităţii din Balcani. Evident că şi fără conflictul transnistrean, există suficiente probleme în această regiune.

---

[113] *A se vedea: Бутучану Б. Молдова вступила в ВТО. // Moldova şi Lumea, 2001, nr.3, p.4.*

[114] *A se vedea: Cernencu M. Pactul de Stabilitate din Europa de Sud-Est şi Republica Moldova. // Moldova şi Lumea, 2001, nr.4, p.7.*

Referitor la cea de-a doua clauză, putem spune că aceasta impune o condiție politică serioasă. Or, după cum am menționat, obiectivul final al Pactului este pregătirea acestei regiuni pentru integrarea europeană şi se pare că fără această perspectivă mobilizatoare, orice asistență poate să nu aibă efectul scontat. Însă, credem noi, această condiție nu reprezintă o chestie de principiu din partea oficialilor europeni, doar că Republica Moldova, la moment, nu corespunde anumitor criterii pentru a putea semna un Acord de Asociere şi Stabilizare cu Uniunea Europeană.

În continuare ținem să remarcăm unele obstacole, cele mai substanțiale în viziunea noastră, care au silit UE să impună cea de-a doua condiție Republicii Moldova înainte de a fi acceptată la Pactul de Stabilitate şi care, în fond, sânt şi obstacolele în procesul integrării graduale a Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

În primul rând este vorba de probleme ce țin de criteriul economic de aderare, stabilit la Copenhaga în 1993, care presupune existența unei economii de piață funcționale care ar putea face față presiunilor concurențiale din cadrul Uniunii. Decalajul de dezvoltare economică între Moldova şi statele comunitare, care generează chiar şi acum sfidări UE, prin procesul de migrație, evident că este un impediment destul de serios. Se cere de la stat crearea unei baze legislative pentru stimularea sectorului privat, atragerea investițiilor care trebuiesc complementate cu ameliorarea soldului balanței comerciale.[115] Prin urmare, sunt necesare nişte reforme economice profunde, precum este necesară asigurarea unui consens social referitor la conținutul reformelor şi interlegăturii componentelor sale.

Un alt obstacol, nu mai puțin important, este cel ce ține de criteriile politic şi juridic de aderare şi anume lipsa instituțiilor democratice, separarea puterilor în stat, respectarea drepturilor fundamentale ale omului, la care s-ar adăuga lupta împotriva corupției, ajustarea legislației la standardele europene şi ataşamentul față de valorile europene. Republicii Moldova îi revine sarcina de a nu-şi slăbi şi chiar de a mări efortul în înfăptuirea reformelor democratice şi alinierea reală la țările familiei democrațiilor autentice ale Uniunii Europene. Deținerea preşedenției Comitetului de Miniştri a Consiliului Europei, for care militează pentru guvernarea democratică şi armonizarea juridică, şi colaborarea eficientă pe viitor cu acest organism vor stimula, în mare măsură, dobândirea "certificatului de democrație", necesar în cadrul unei eventuale integrări europene.

---

[115] *A se vedea: Gudâm A. Republica Moldova şi Uniunea Europeană ca parteneri. / CISR. – Chişinău, 2002, p.25.*

Încă un handicap destul de serios, asupra căruia nu putem să nu atragem atenția, este diferendul transnistrean. După acceptarea Ciprului în “familia europeană”, care se confruntă cu un regim secesionist şi prezența trupelor turceşti pe teritoriul său, se cristalizează ideea că diferendul transnistrean nu reprezintă un obstacol în procesul de integrare europeană, făcându-se aluzie la Cipru. Deşi la prima vedere cazurile ar părea similare, nu credem că situațiile sânt omogene cel puțin din trei motive.

În primul rând diferența constă în faptul că Ciprul este un stat insular iar Republica Moldova unul sud-est european cu o frontieră estică destul de permeabilă. Pentru o Uniune Europeană lărgită care va avea hotar comun cu Republica Moldova conflictul transnistrean va prezenta un interes deosebit, deoarece va fi afectată de instabilitatea regională. Prin urmare interesul se va dubla, dacă admitem un scenariu de integrare a Republicii Moldova în “familia europeană”. Bruxellesul este foarte preocupat de securizarea frontierelor unionale şi evident că nu va tolera existența în cadrul UE a unui teritoriu necontrolat.

În al doilea rând, Turcia ea însăşi aspiră să adere la UE, devenind țară candidată din 1999. Pe când Rusia, potrivit strategiei sale de dezvoltare a relațiilor cu Uniunea Europeană pe termen scurt şi mediu, nu-şi propune să aibă cu UE decât, relații de parteneriat[116]. De altfel, aderarea Rusiei la UE nu reprezintă nici pentru Uniunea Europeană un proiect serios, cel puțin pentru următorul secol.

În al treilea rând, Ciprul a fost mult sprijinit de Grecia, dar în cazul nostru, România, care ar constitui “sprijinul natural” al Chişinăului, nu este deocamdată membră a Uniunii. În consecință, deşi situația din Moldova este comparabilă cu cea din Cipru, nu putem conta pe o repetare a scenariului Cipriot şi în cazul nostru.

În ceea ce priveşte reglementarea conflictului, este promițătoare inițiativa preşedenției olandeze a OSCE, care prevede participarea directă a UE la reglementarea problemei Transnistriei în cadrul Republicii Moldova şi garantarea stabilității în perioada după reglementare. Conducerea de la Chişinău ar trebui să solicite UE să valorifice această oportunitate. Prin aceasta ar introduce în procesul de soluționare acele elemente politice, economice şi de securitate care pot contribui la reintegrarea Republicii Moldova.

În acest context, nu putem exclude contribuția actualilor mediatori Rusia, OSCE şi Ucraina care deocamdată este necesară dar care, după cum se poate observa, este insuficientă şi ineficientă chiar.

---

[116] *A se vedea: Стратегия развития отношений Росийской Федерации с Европейским Союзом на среднесрочную перспективу (2000-2010 годы). // Современная Европа, 2000, nr.1, p.95-106.*

Şi, în sfârşit, un subiect destul de controversat, este lipsa, pe lângă declarațiile oficiale, a unei orientări proeuropene clare, care nu face bine imaginii Republicii Moldova în general şi integrării europene, în particular. La acest capitol, iarăşi, există opinii diferite. Nu vom aborda problema incompatibilității de integrare concomitentă pe doi vectori opuşi, Comunitatea Statelor Independente (CSI) şi Uniunea Europeană, pentru a nu scoate în evidență aceleaşi probleme care sunt pe deplin mediatizate. Vom încerca, totodată, să reflectăm un alt aspect al acestui subiect. Deoarece, credem, că dacă Republica Moldova ar fi înregistrat succese economice promițătoare în cadrul CSI, Uniunea Europeană numai ar saluta acest lucru. Dar, situația este cu totul alta. Comitetul de Statistică din cadrul CSI a anunțat că în prima jumătate a anului 2000 toate statele membre, cu excepția Moldovei, au cunoscut o creştere economică[117]. Aceasta desigur este doar o mostră a "eficacității" participării Republicii Moldova la această structură. Mai mult, de la crearea sa CSI a fost şi rămâne o construcție inertă şi lucrul acesta este conştientizat de toți membrii săi şi în primul rând de către Rusia. Desigur că Moldova are nevoie de piața tradițională şi mai uşor accesibilă din est. Dar aceasta se poate realiza şi pe baza de acorduri bilaterale încheiate cu cei mai importanți parteneri comerciali, inclusiv Rusia. Cu Rusia, care este la moment principalul nostru partener comercial, se pot menține relații speciale, deoarece nu putem neglija foța şi bogățiile sale. Totodată nu putem face abstracție de dependența energetică şi de sumele de bani pe care i le datorăm. Însă relațiile să se desfăşoare ca între doi subiecți egali în drepturi care-şi urmăresc propriile interese. Revenind la CSI, trebuie menționat că mecanismele sale s-au dovedit a fi incapabile de a determina Kremlinul să-şi evacuieze necondiționat armamentul şi trupele staționate ilegal pe teritoriul Republicii Moldova.

Pentru a fi o structură eficientă, CSI, are nevoie, pe lângă voința decidenților, de o locomotivă, cum este Germania în UE, care să fie atractivă şi să sudeze această structură prin propriile performanțe dar nu prin forță şi constrângere. Rusia, care şi-a propus să-şi asume un atare rol, nu face deloc față, iar perspectivele incerte asupra viitorului său sânt în stare să pericliteze în continuare securitatea economică a sateliților ei. Prin urmare, dacă ar fi CSI un organism funcțional, eficient, o forță economică în devenire care ar avea la bază valori şi principii democratice, n-ar mai fi necesară integrarea europeană a Republicii Moldova, care implică eforturi considerabile, costuri destul de dure în unele privințe şi chiar unele renunțări din partea statului.

Catalogând relațiile dintre cei doi actori se poate afirma că după o scurtă perioadă de euforie de la începutul colaborării cu Uniunea Europeană, Re-

---

[117] A se vedea: Cojocaru Gh. Op. cit., p.203.

publica Moldova a trecut treptat în rândurile repetenților şi astăzi trebuie să facă față unor probleme care se pare că depăşesc posibilitățile ei. Însă, unele state din Centrul şi Estul continentului, care vor adera la Uniune, au pornit de la o situație relativ similară cu cea din Republica Moldova, parcurgând şi astăzi o cale de tranziție deloc uşoară. Dar pe lângă fonduri de preaderare (PHARE, I.S.P.A. etc.) de care beneficiază aceste state din partea Uniunii, la nivel de guverne, şi chiar de întreaga societate se depun eforturi demne de urmat. Or, ajutoarele tehnice şi materiale occidentale dacă nu sânt gestionate corect şi dacă nu există efort propriu, niciodată nu vor avea efectul scontat. Mai mult, Republica Moldova are deja un “plan de lucru” care este APC şi evident este necesară, inițial, implementarea exemplară a respectivului document. Totodată, este important ca Moldova să devină beneficiară a efectelor economice ale Pactului de Stabilitate. Căci odată devenită membru Moldova îşi deschide accesul la programele, proiectele şi activitățile acestuia, valorificând la maximum beneficiile pe care le-ar putea avea de pe urma acestei participări. Ar fi oportună şi crearea unei comisii juridice care ar viza toate actele normative naționale emise de parlament, preşedinte, guvern şi alte instituții statale asupra compatibilității lor cu normele europene. Deci numai avansarea Republicii Moldova în procesul reformelor politice, economice şi sociale ar permite şi UE să canalizeze dinamismul Republicii Moldova într-un cadru mai avansat al relațiilor, inclusiv prin acceptarea semnării unui Acord de Asociere, ceea ce ar îndrepta eforturi de integrare a Republicii Moldova de la nivel de dezbateri politice spre un nivel operațional de lucru, cu tot pragmatismul specific pregătirilor pentru aderare.

Drept concluzie la cele spuse, putem afirma că atâta timp cât Uniunea Europeană se „reaşează” şi încă nu s-a pronunțat clar asupra frontierelor sale, Republica Moldova mai poate spera la o aderare la acest organism. Varianta optimă sau mai bine spus cea mai reală de integrare este prin filiera Pactului de Stabilitate, odată cu statele Balcanice. Totodată, integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană, dacă va avea loc, cu siguranță va începe de la Chişinău, nu de la Bruxelles. Nu putem aştepta invitații generoase de aderare, făcând la rândul nostru, declarații frumoase de integare fără o voință fermă. Or, deşi integrarea impune unele obligații economice şi politice, pe care doar o economie dezvoltată şi o societate democratică veritabilă şi le poate asuma, aceasta este în primul rând, efectul unui act de voință şi apoi al “dovezilor” economice, politice şi spirituale pe care statele candidate le pot aduce pentru a demonstra că s-au încadrat parametrilor ceruți. Comunitatea europeană a arătat în repetate rânduri că tratează Republica Moldova ca pe un stat european. O confirmare a acestei atitudini serveşte faptul că Moldova a fost primul stat din cadrul CSI acceptat în Consiliul Europei şi unicul, tot din

acest areal, membru cu drepturi depline al Pactului de Stabilitate pentu Europa de Sud-Est. Prin urmare, atâta timp cât Republica Moldova nu va demonstra cel puțin o voință politică de a continua reformele, ea se va afla “în afara” Europei.

DIMENSIUNI SIMBOLICO-MITOLOGICE ÎN CONCEPTUL ELABORĂRII IMAGINII POLITICE[118]

Aurelia PERU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Jurnalism şi Ştiințe ale Comunicării
Catedra Comunicare
Lector

Analizând multitudinea fenomenelor complexe şi ambigui ale cîmpului politic de factură modernă cu o puternică încărcătură evocativ-emoțoinală, putem constata că politica –în înțelesul larg al cuvîntului- ține de domeniul simbolisticii. Or, promovarea unui lider politic presupune nu numai legitimitatea şi autoritatea acestuia, ci şi determinarea unor simboluri capabile sa-l identifice într-un mediu neomogen. Anume simbolisticii politice revenindu-i menirea de a trezi, de a revigora anumite trăiri, sentimente, convingeri ce se identifică în conştiința electoratului cu imaginea unui lider politic performant.

Conform dicționarului sociologic, noțiunea de „simbol” provine de la grecescul „symbolon”, ceea ce ar însemna semn de recunoaştere. De exemplu, ceasul şi semaforul simbolizează ordinea din centrele urbane. Totodată, există şi o simbolistică a culorilor, cum a fost, bunăoară, cămaşa verde a legionarilor români. O abordare relevantă a paradigmei culorii inerente simbolisticii politice ne oferă şi Levi Strauss. După acesta, în sistemul politic actual semnul roşu evocă primejdia, violența, sîngele, iar verdele – speranța, calmul şi desfăşurarea placidă a unui proces natural, ca acela al vegetației.[119]

Simbolistica politică îşi are specificul său şi constituie o componentă fundamentală a unei campanii de imagine. Lucian Sfez susține ca „simbolistica politică reprezintă un tot indisociabil de imagini şi acțiuni, o dinamică cu doi poli, unul al imaginii şi altul al operațiunilor.” Sărbătorile electorale, declarațiile politice, festivitățile şi paradele, reuniunile şi congresele – sînt câteva

---

118 Recenzent – doctor-habilitat, profesor universitar V.Moşneaga

119 Zamfir C., Vlăsescu L. Dicționar de sociologie. / Babel - Bucureşti, 1998, p.537.

exemple de astfel de operațiuni simbolice. Ele sînt oficiate de “conducători magici”, care oferă posibilitatea investirii în imagini ambigue, polimorfe, polivalente – imagini care farmecă electoratul.

Societatea politică este o “țesătură” de raporturi inegale între dominanți şi dominați, între conducători şi conduşi, afirmă Lucien Sfez. Această “țesătură” nu poate ține la nesfârşit prin singurele virtuți ale forței brute- poliție sau armată, principalul instrument de coeziune. În acest sens, simbolistica politică constituie cel mai eficace instrument şi şi cea mai eficientă metodă de persuasiune electorală.

O altă interpretare a rolului şi opotunitrății simbolisticii politice în contextul actualitîții s-a degajat şi din studiile efectuate de Georges Burdeau, care asociază lupta politică cu un mare „spectacol”, în care „joacă” nu numai clasa politică, ci toți membrii unei societăți, în calitate de „public spectator”[120]. Conform autorului, rolul simbolisticii politice este tocmai de a stimula efectele şi sentimentele publicului electoral, de a-l coverti în unul fidel şi susținător cu ardoare şi de a-i „trezi” pe cei inerți. Astfel, vom remarca că din arsenalul simbolisticii politice fac parte etemele şi drapele, comemorările, paradele, defilările. Simbolistica politică devenind asemeni unui „drog” de „intoxicare” a potențielilor simpatizanți sau aderenți.

În linii generale, sistemul politic contemporan este hărțuit între doi poli bine conturați – simbolistica de stânga şi simbolistica de dreapta. De regulă, în timpul confruntărilor verbale dintre formațiunile de stănga şi cele de dreapta, în speță, în toiul campaniilor electorale, simbolistica de dreapta îi replică stângii imaginea GULAG-ului, a „Siberiilor de geață”, iar cea de stânga îi replică dreptei imaginea nazismilui.

Fiecare stat îşi are elementele definitorii ale simbolisticii sale politice. În Franța, bunăoară, reprezentantul cel mai concludent al stăngii politce, ex-preşedintele F.Mitterand, a ştiut să recodeze imaginea impecabilă a guvernării de stânga, profitînd de interacțiunea dintre cele două sisteme: unul simbolic şi altul mediatic. Exemplu edificator în acest sens poate servi scrisoarea personală adresară francezilor de către candidatul Mitterand în alegerile prezidentiale de la 1988, întitulată laconic: “Către toți francezii”. Mitterand mizează pe o carte mai serioasă, el inventează un nou procedeu: scrisoarea sa personală adresată francezilor. Scrisoarea comentează, aminteşte experiențe, orientează, raționează, mai ales prin acel “eu”, care domină stilul. Ea se adresează eu-lui din fiecare, realizînd un efect de intimitate pe care televiziunea nu-l poate obține. Prin această scrisoare, Preşedintele nu face altceva decât să-şi “completeze” imaginea insolită, pe care francezii o au deja despre el. Aceast

---

[120] *Burdeau G. La politique au pays des merveilles. / PUF. - Paris, 1979, p.50*

mesaj, totodată, scoate în vileag criza mesajului mediatic şi cea a simbolisticii politice. Mesajele mediilor nu mai sunt credibile, această scrisoare le substituie. Pe de altă parte, ea i-a determinat pe francezi să vorbească foarte mult despre ea, plasîndu-l, astfel, pe planul întîi şi pe autorul acesteia.[121]

Succesorul lui F.Miterand în Palatul Elise, preşedintele francez J.Chirac, reprezentantul dreptei politice, a recurs la un cu totul alt model comunicaţional în scopul convingerii potenţialilor votanţi – simbolul campaniei sale prezidenţiale de la 1995 devenind un pom în floare, „mărul înflorit”.[122] „Mărul simbolizează creşterea, renaşterea, la care apelează Chirac, - afirma F.Baruan, purtătorul de cuvînt al lui Chirac în campania prezidenţială de la 1995. Studenţii care însoţeau primarul Parisului la întîlnirile sale cu alegătorii scandau: „mîncaţi mere!”[123]

Peisajul politic rusesc ne oferă un alt model de exploarare a simbolisticii politice. Vom aborda, în acest sens, transferul de puteri de la Cremlin: Elţin – Putin /31 decembrie 1999/ şi improvizarea simbolismului politic, acolo unde acesta era lipsă, de facto.

Vladimir Putin nu prezenta profilul unui prezidenţiabil credibil, era lipsit de charismă. Putin a compensat rapid lipsa de siguranţă cu ocazia primelor intervenţii publice prin folosirea unor fraze scurte şi uneori vulgare – precum celebra: “Ne vom duce să-i lichidăm pe bandiţi până şi la căcăştoare”[124]– ceea ce i-a adus în ochii concetăţenilor săi reputaţia de om care merge direct la ţintă şi vorbeşte ca toată lumea. După ce a reuşit să dobândească această reputaţie, a revenit la un limbaj mai cultivat, lăsând ici şi colo să-i scape câte o expresie mai directă. Un reportaj televizat, difuzat cu insistenţă, în care Vladimir Putin putea fi văzut judokand desăvârşit, l-a transformat în imaginaţia unui popor umilit de pierderea puterii sale şi de anii de faliment economic şi politic într-un şef capabil să dea replici convingătoare la adresa marilor puteri occidentale, care dădeau lecţii – mai ales Statele Unite, şi în care mulţi văd cauza tuturor relelor care copleşesc ţara.[125]

---

[121] *Carlot J. Pourquoi Jacques Chirac? / Ed. de Fallois. - Paris, 1995, p.20-21.*

[122] *Лебедева Т. Франция: выборы президента. / МГУ. - Москва, 1995, с.56*

[123] *Ibidem*

[124] *Lorain P. Misterioasa ascensiune a lui Vladimir Putin. / Editura Z. – Bucureşti, 2001, p. 22*

[125] *La 31 decembrie 1999, ziua ascensiunii sale în funcţia de preşedinte interimar, după demisia surprinzătoare a lui Boris Elţin, era aşteptat la o seară de gală la teatrul Bolşoi împreună cu toată elita din capitală, dar loja prezidenţială a rămas goală. Plecase pe calea aerului spre Cecenia, împreună cu soţia Ludmila, pentru a petrece un revelion improvizat cu trupele la Gudermes, sediul provizoriu al administraţiei ruse în republica autonomă. A profitat de ocazie ca să decoreze sute de ofi-*

Un interes deosebit prezintă investigarea vastei şi complexei problematici a simbolisticii spectrului politic moldovenesc – atît simbolistica dreptei, cît şi cea a stîngii politice. De regulă, orice partid politic are nevoie de o „personificare” pentru a-şi facilita în această manieră poziționarea pe scena politică. Actualmente, imaginea Partidului Comuniştolor din Moldova se edifică, avînd în epicentrul mediatic imaginea liderului-preşedinte. Lipsit de trăsături nobiliare, lansînd critici fără echivoc, uneori brutale chiar, la adresa guvernărilor democratice predecesoare, un fel de „haiduc” efemer al puterii /spre deosebire de liderul PPCD devenit „haiducul cronic” al politicii moldoveneşti/, preşedintele Voronin, care acționează „în numele oamenilor simpli” devine o marcă de identificare a partidului aflat la guvernare. Dezideratele inserate în programul comuniştilor devin mai concludente şi mai mobilizatoare atunci, cînd răsună din sediul prezidențial. Astfel, unificarea Moldovei, racordarea democrației moldoveneşti la valorile democrației continentale, contracararea corupției şi a crimei organizate – aceste obiective vor deține un locul central în discursurile politice ale preşedintelui-comunist. Consilierii de imagine elaborează tacticile de individualizare mediatică a preşedintelui „luptător” pentru unificarea teritorială a țării şi pentru exterparea elementelor criminale din societatea renovată. Aceste elemente vor constitui axa simbolisticii stîngii politice din Moldova.

Anticipînd cu o lună startul alegerilor locale din 25 mai 2003, Televiziunea Publică, favorabilă puterii, difuzează, cu regularitate zilnică, în cadrul „Ştirilor serii” reportaje şi comentarii ce plasează în prim-plan „obiectivele” partidului majoritar din legislativ. Chiar dacă pe ecranele TV vor fi „prinse în flagrant” persoane publice solicitînd sau luînd mită estimată la valori relativ neînsemnate- /1000 lei/ cazul vice-arhitectului din sectorul Botanica/, arestarea directorului Întreprinderii de Stat „Apă-canal”, Constantin Becciev, -astfel de reportaje manipulînd opinia publică după principul lasswellian a „acului hipodermic”, vor consolida pilonii imagii strategice a preşedintelui –comunist. Drept consecință a impactului mediatic, electoratul simplu va fi „magnetizat” de perseverența şi curajul stîngii politice, personificate prin însuşi preşedintele republicii, care reprezintă un vector de vizibilitate foarte ridicată.

Anvergura preşedintelui, în alt context politic, este hiperbolizată prin noi metode simbolico-mediatice. Pe de o parte, preşedintele-„unificator” perseve-

---

țeri care se remarcaseră în luptă şi să le ofere cuțite de vânătoare gravate. Acest gest vine să confirme rolul său de şef al armatei, chiar şi interimar, tradiția impune ca comandanții ruşi să-i recompenseze pe cei mai buni soldați. Prin urmare, curaj, autoritate, spirit de familie: iată deci esența mesajului simbolistic pe care V.Putin voia sa-l propage în acea noapte deosebită, la sfârşitul primei sale zile în fruntea statului.

rează asupra modificării Constituției Republicii Moldova în vederea soluționării difirendului nistrean prin federalizarea Moldovei. Vom remarca, în aceeaşi ordine de idei, că primii doi ani de guvernare comunistă au decurs sub lozinca integrării teritoriale a țării. Spre deosebire de predecesorul său, expreşedintele P.Lucinschi, care a reuşit doar negocierea unui Memorandum-cadru mediat de Federația Rusă, dar lipsit de careva consecințe pragmatice, actualul preşedinte este tentat să internaționalizeze conflictul nistrean, inclusiv ultimele declarații făcute în acest sens către Uniunea Europeană. Pe de altă parte, dialogul Voronin - Bush /decembrie 2002/, în speță, cu referire la subiectul de menținere a echilibrului politic în această zonă de la porțile balcanice, a revigorat incontestabil imaginea unui lider-comunist, acceptat în Cabinetul Oval - simbol al celui mai puternic preşedinte din lume. Fapt pe care cu pregnanță a ştiut să-l evoce mass media guvernamentală din țară:"Invitația preşedintelui american este o dovadă în plus a faptulu că Occidentul apreciază eforturile reformatoare depuse de actuala guvernare".[126]

În final, proiectul propus de OSCE în vederea federalizării Moldovei. Chiar dacă unele surse invocă stilul Cremlinului în abordarea măsurilor de combatere a separatismului, acesta îi permite preşedintelui în exercițiu să-şi adjudece imaginea liderului „transparent", conceliant, deschis pentru dialog cu instituțiile democratice internaționale. Imaginea comunistului de astăzi demolează imaginea comunistului din epoca „războiului rece" şi a zidului berlinez. Edificatoare în acest sens este şi următoarea declarație a preşedintelui Voronin, amplu mediatizată în presa autohtonă:" Sunt convins de faptul că unora le-ar place să descopere în preşedintele Voronin un ortodox vulgar, care ar fece un şir de declarații antioccidentale dubioase... Însă, din păcate acum lor le rămîne doar, în spiritul presei anului 1937 să-l demaşte pe Voronin pentru nivelul ideologic redus şi trădare a idealurilor comuniste..."[127]

În acelaşi context, consilierii de imagine ai preşedintelui vor elabora alte seturi de concepte în vederea edificării imaginii strategice a liderului-„unificator". Asfel, dimensiunile simbolisticii acreditate de liderul comunist se vor extinde de la ideea de unificarea teritorială a Moldovei pînă la opțiunea de consolidare şi revigorare a valorilor spirituale proprii poporului moldovenesc. Campania mediatică „Mănăstirea Căpriana" repreznt ă un altă onovație a simbolisticii partidului de guvernămînt. „Mănăstirea Căprina este o perlă a ortodoxiei în Moldova. Ea a fost ctitorită de mari domnitori ai țării –Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare. Ea este un argument al trecutului glorios al statu-

[126] *TVM „Ştirile serii", 2002, 22 decembrie*
[127] *Agenția de stat „Moldpresa", 2002, 24 decembrie.*

lui.... Să adunăm fonduri pentru reconstrucţia mănăstirii şi să ne rugăm în ea pentru întregirea Moldovei...”

La o primă vedere campania iniţiată de preşedintele Voronin are drept scop acumularea resurselor băneşti pentru reconstrucţia acestui monument istoric. De facto, însă, ea comportă un bogat mesaj politic.

a) „Să ne rugăm pentru întregirea Moldovei.” Din acest îndemn vom sesiza aplicarea strategiei de conturare a imaginii „preşedintelui Voronin-Unificatorul”.

b) „Mănăstirea este o dovadă a trecutului glorios al moldovenilor...” Este o afirmaţie – replică la adresa formaţiunilor politice care contestă suveranitatea şi independenţa statului Republica Moldova, Basarabia, într-un mod nedisimulat fiind considerată teritoriul „rupt din trupul României”. Consolidarea istoriei Moldovei prin figurile emblematice ale domnitorilor Ştefan cel Mare şi Dimitrie Cantemir face parte, de asemenea, din arsenalul simbolisticii stîngii politice din ţară. Mai mut, simbolistica de stînga face apel la un alt subdomeniu constitutiv – mitul politic al lui Ştefan cel Mare şi Sfînt. Ceea ce i-a asigurat legitimitatea şi perpetuarea în istorie acestui erou salvator al naţiunii fiind nu atît faptele de vitejie ale domnitorului, ci capacitatea lui de a energiza masele şi de acţiona în condiţii geopolitice extrem de vitrege, astfel încît poporul său să-şi poată realiza aspiraţiile şi proteja demnitatea de neam. Prin urmare, devine limpede strategia simbolisticii stîngii politice, inspirată din triada „Ştefan cel Mare - Căpriana – stat moldovenesc”.

În sfîrşit, restabilirea unui lăcaş sfînt la iniţiativa unui lider comunist nu este altceva decît o „revoluţie” de imagine. Comuniştii aflaţi în prezent la guvernare demolează în acest mod un trecut ruşinos ateist, intolerabil faţă de credincioşi şi tradiţiile ortodoxe seculare ale acestora. Prin simbolul mănăstirii Căpriana partidul Comuniştilor „şterge” orice urme de reticenţă ale „nucleului dur” de votanţi. Căci anume nostalgicii de vîrsta a treia sunt cei ce se pocăiesc în lăcaşele sfinte.

În contextul procesului contemporan de edificare a imaginii strategice orice actor politic este un subiect bine definit print-un mesaj simbolic coerent. Orice sistem politic, orice putere politică îşi exprimă identitatea prin două modalităţi principale: prin ideologie şi printr-o întreagă simbolistică. Simbolistica politică, graţie încărcăturii sale emoţionale, joacă un rol important în asigurarea coeziunii dialogului politic între „elite” şi masele electorale, sintetizînd deopotrivă raţionalul şi emoţionalul. Electoratul poate fi puternic ataşat de un simbol politiic din punct de vedere emoţional.

Cea mai relevantă dovadă de exploatare a emoţionalului în scopul consolidării simbolice a unei formaţiuni politice este acreditarea în campania electorală 2001 de către PPCD-işti a sloganului promoţional: „Votează cu ini-

ma!” sau „Ascultă-ți inima!” însoțite în spoturile publicitare de secvențe din piesa muzicală interpretată de renumita formațiune din România, aflată în vogă şi în rîndurile tineretului din Moldova - „Holograf”. Prin această manieră, liderii PPCD schimbă radical formula poziționării tradiționale în cîmpul politic moldovenesc, îndepărtîndu-se de vechile tipare ale identificării de către masele electorale. Sloganul de tipul „Votează cu inima!” „Ascultă-ți inima!” şi reuşitul aranjament instrumental în interpretarea „Holografului” a detaşat poziționarea opoziției creştin-democrate de şabloanele uzate ale formațiunilor politice din spațiul autohton. Simbolistica PPCD-istă – inima albastră – s-ar părea că elimină mesajul ideologic şi politic privat de valoare afectivă în mediul electoral, în favoarea altuia – simplist, creştinesc, pe interesul celui mai neinițiat alegător în jocurile politice. În preponderență, însă, ținta electorală a creştin-democraților o constituie intelectualitatea devotată cauzei unirii, implicit tineretul studios, care se bucură de dreptul de vot şi căruia îi este străin sentimentul nostalgiei după „socialismul înfloritor”, care cantonează masiv la urnele de vot reprezentanții celei de-a trea generații.

Astfel, simbolistica dreptei creştin-democrate renunțînd la elementele clasice ale simbolisticii politice – imnuri, steme, parade, uniforme – în schimbul „inimii albastre”, pune miză pe viitorul său politic, investind capitalul culturii politice în mediul celui mai tînăr segment electoral. Mai mult, „inima albastră” şi stelele „imprimate” pe ea se asociază cu drapelul Europei noi. Într-un mediu, în care tînerii sunt educați în spiritul globalizării şi unificării Europei, această compoziție simbolistică – albastru, inimă, stele - vine să argumenteze o dată în plus oportunitatea lozincilor scandate de opoziția creştin-democrată: „Viitorul vă aparține!” În acest sens, simbolistica opoziției creştin-democrate exploatează efectiv emoționalul - „Votează cu unima”, spre deosebire de social-democrații care îndemnau electoratul să voteze „cu capul”- acesta fiind un anti-dot al sloganului „emotiv” lansat de PPCD-işti.

Referindu-ne la actualitatea simbolisticii politice ca metodă de poziționare pe piața politică, vom remarca importanța unul alt fenomen cum ar fi ritualul politic şi performanțele ritualice. În acest context, vom sublinia rolul ritului în sporirea aşa-numitei „eficacității simbolice”, termin propus de Claude Levi-Straus în lucrarea sa „Antropologie structurale”.[128] Ritului politic îi revine rolul fundamental de a performa spectacolul ceremonial sau de a legaliza un discurs politic. Cvazitotalitatea evenimentelor politice de importanță – vizitele şefilor de state, investituri, înmormîntări – sunt toate o mediatizare de rituri. În perioadele preelectorale şi electorale consilierii de imagine deseori inventează un rit ce-ar stimula şi energiza masele convocate într-un

---

[128] *Levi-Straus C. Antropologia structurală. / Politica. - Bucureşti, 1978, p.46-50*

miting sau orice altă manifestare de proporţii. Electoratul favorabil dreptei politice moldoveneşti a fost educat sub scandarea sloganului „Victorie!", urmat obligatoriu de ridicarea unui braț de asupra capului şi simularea literei „V." Insemnul „victoriei" şi fluturarea „tricolorului" reprezintă în timpul întrunirilor electorale sau preelectorale un veritabil rit politic. Precum şi includerea în scenariul unor astfel de întruniri a unor predici rostite de înalte fețe bisericeşti – fapt ce confirmă o dată în plus vocația creştină a dreptei politice.

Practica demonstrează că oficializarea unui rit politic amplifică afectivitatea şi emoțiile maselor electorale, moment ce nu poate fi neglijat în procesul de construcție a unei imagini publice. În acest sens, ritul este considerat o continuare a mitului politic, or, ritul se alimentează din mit. În domeniul politic ritul conferă nu doar mister, dar şi grandoare subiectului electoral. După Victor Turner, acesta „confirmă" credința[129] atenționează vizavi de faptul că „ritul, puternic impregnat şi structurat de principiul de idealitate, se sprijină întotdeauna pe un decorum perfect", adică fără de cusur, care afişează aparențele purității şi ale perfecțiunii, şi care scenarizează narațiuni mitice. De fapt, ritul este adevăratul moment al simbolisticii politice.

O aplicare eficace a ritului politic i-a reuşit candidatului stăngii politice în alegerile locale din 25 mai 2003, V.Zgardan. Astfel, în campania electorală este antrenată Mitropolia Moldovei –una din principalele instituții de cult din țară. Echipa Zgardan a pus miză pe aşa-numita campanie de ambianță, exploatîndu-se la maximum atmosfera şi mitul sărbătorilor pascale. Compania de Stat „Teleradio-Moldova" elucidează cu lux de amănunte procedura de aducere a focului sacru de la Ierusalim, de către ÎPS Vladimir, însoțit în itinerarul său „mitologic" de către ministrul Transporturilor şi al Comunicațiilor, Vasile Zgardan. Astfel, prin utilizarea simbolurilor sacre ritul politic devine mai impresionant, cu mari rezerve manipulatorii în mediul electoratului, în speță, cel rural. În consecință, în opinia analiştilor, rezultatul a fost unul performant. Candidatul partidului de guvernare, practic, un anonim al scenei politice pînă la demararea campaniei electorale, acumulează 46,1% din voturi față de 53,9% acumulate de primarul în exercițiu al municipiului, Serafim Urechean, aflat 8 ani la guvernarea Chişinăului.

În linii mari, orice campanie de imagine lansată în cursa electorală se desfăşoară avînd la bază un mesaj simbolic consistent, care poate evalua pînă la construcția ritului politic circumstanțial. Simbolistica politică antrenează atît elementul rațional, cît şi elementul emoțional, chiar dacă face ca afectivul să domine cognitivul. În timp ce emițătorul mesajului simbolic se conduce după

---

[129] *Turner V. Le phenomen rituel, structure et contre-structure. / PUF. - Paris, 1980, p.34*

criteriul ştiinţific-raţional, receptorul mesajului simbolic, adică electoratul, devine vulnerabil la expunerea emoţională, teatralizată, ritualizată a acestuia. Iar lipsa controlului raţiunii în cîmpul politic poate genera erori istorice ale căror costuri sînt irecuperabile, ceea ce nu reduce, însă, din actualitatea simbolisticii politice în procesul de construcţie a imaginii strategice într-o campanie electorală.

Un loc preponderent în arsenalul simbolisticii politice îi revine mitului politic, care reprezintă o mulţime de elemente imaginare cu o mare încărcătură emoţională utilizate de un regim sau un actor politic pentru justificarea sau, dimpotrivă, contestarea acestora. Forţa propulsivă a mitului politic rezidă în natura sa colectivă, mitul fiind expresia unei mentalităţi colective. Propagînd o imagine, anumite norme şi reguli de viaţă într-o comunitate, alte trăsături definitorii ale mitului politc ar fi caracterul său imperativ şi ambivalent – or, acesta întotdeauna conturează "Binele" sau "Răul" politic.

Fatalist prin natura sa, mitul explică, dar şi legiferează pentru a face lucrurile acceptabile. În acest sens miturile politice exercită o funcţie dublă: explică ordinea existentă în termeni politologici, iar aceştea o justifică dîndu-i o bază morală, prezentînd-o ca pe un sistem care are dreptul ca fundament. Mitul politic, afirmă Yves Schemeil, ne oferă cheia înţelegerii cum se formează în conştiinţa colectivă sistemele de identitate şi de fidelitate specifice unei comunităţi, "miturle fondatoare exprimă mărcile totemice ale identităţii."[130]

În context istoric mitul politic contribuie la legitimarea unei puteri politice sau, dimpotrivă, o contestă, generînd anumite comportamente şi mentalităţi. G.Mosca avansează chiar ideea, potrivit căreia mitul apare „ca unică modalitate de legitimare ce concurează forţa şi chiar o înlătură."[131] Dramatizarea comportamentului actorului politic sau al maselor îşi are perpetuare din epocă în epocă. Marii gânditori din toate timpurile au ştiut să construiască tiparele Conducătorului ideal drept model de imitare ("imagouri"). Aceste clişee au şi constituit axa antopologică a mitologiei politice - fenomen relevat cu multă profunzime şi eleganţă în opera lui Raul Girardet. Fiind unul dintre analiştii subtili ai locului şi rolului mitologiei politice, Girardet observă, că mitul politic se afirmă cu anumită acuitate atunci cînd nu numai viaţa politică, ci societatea în ansamblul ei trece printr-o puternică criză, pe toate planurile, generînd un climat de incertitudine şi angoasă, de temeri colective.[132]

[130] *Schemeil Y. Les cultures politiques. Traite de science politique. / PUF. - Paris, vol.3, 1985, p.285*

[131] *Popescu Bârlan L. Însemnări despre mitul politic, // Societate şi cultură, nr.8, 1994*

[132] *Girardet R. Mituri şi mitologie politică. / Institutul European. - Iaşi, 1986, p.12*

Mitul politic încearcă să legitimeze anumite obiective politice şi poate genera acțiuni de masă. Miturile politice din societatea contemporană sunt diverse, mitul rasei pure, mitul societății ideale, mitul poporului ales, mitul conducătorului care poate face ca un popor să îndeplinească un rol de excepție în istorie.

Bulversările politice din ultimele două secole ale istoriei europene au fost însoțite mereu de o uimitoare efervescență mitologică, pentru că marele actor politic controlează realul prin imaginar. Pentru a accentua dimensiunea teatralității politicului se recurge cel mai adesea la mitul eroului. El angrenează o autoritate cu grad de spectacularitate mai ridicată decât cea de rutină care este lipsită de elementul de surpriză. Eroul nu mai este valorizat doar pentru că ar fi cel mai capabil, ci mai ales pentru că îşi asumă sarcina suveranității. În circumstanțele contemporane, - afirmă G. Ballandier, - eroul îşi modifică postura. El apare mai puțin ca „fericitul ales" al destinului, cît mai curînd ca stăpîn a ceea ce s-ar putea defini drept „ştiința" forțelor istorice.[133]

Referindu-se la structura antopologica a imaginarului politic, Gilbert Durand, vorbeşte despre aşa-numita "constelație mitologică", adică ansambluri mitologice ce țin de aceeaşi temă, adunate în jurul aceluiaşi nucleu central. Autorul identifică patru "constelații":

- Conspirația[134];
- Salvatorul;
- Vârsta de aur;
- Unitatea.

Sociologul Raoul Giradet califică miturile politice drept nişte „ecrane" pe care grupurile îşi proiectează ahgoasele lor colective, dezeechilibrele existenței, ele fiind, de fapt, un anumit gen de răspunsuri la tensiunile din interiorul structurilor sociale.[135]

Există situații, când ordinea existentă pare a fi suspectă şi ostilă. Vechile legături între oameni se rup. Iar în momentul în care traumatismul social se transformă în traumatism psihic – se naşte mitul politic. De unde putem conchide că importanța esențială a mitului politic este cea de restructurare mentală. Apărut în condițiile unei realități istorice fracturate, mitul politic recuce-

---

[133] *Ballandier G. Scena puterii. / Aion. - Oradea, 2000 p.19*

[134] *Conspirația. Se referă la mijlocul sec. XIX. Douăsprezece triburi ale lui Israel, conform unui obicei milenar, trebuie ca în fiecare secol să se sfatuiască în taină în legătură cu mijloacele ce vor fi folosite pentru asigurarea gloriei supreme Poporului Ales. Întâlnirea are loc printre mormintele vechiului cimitir evreiesc. Cel mai bătrân rabin i-a cuvântul în fața supuşilor săi cu "Discursul rabinului". [Durand G. Structurile antropologice ale imaginarului. / Bordas. - Paris, 1969].*

[135] *Girardet R. Op. cit., p.138*

reşte o identitate compromisă. Fiecare popor îşi are Salvatorii săi, iar omniprezența acestora se face simțită mai cu seamă în timpul perioadelor de criză.

În ştiințele politice există anumite norme, care reglementează trecerea de la istoric la mitic, realizîndu-se, astfel, acel proces de “eroificare”, care conduce la transmutarea realului şi la absorbția sa în imaginar. După Girardet procesul de “eroificare” se produce treptat, gradual, la anumite intervale de timp”. Există astfel un anumit *“timp al aşteptării”* şi al *“chemării”*, când se formează şi se proliferează imaginea liderului – *Salvator*. Şi este foarte posibil ca imaginea preconcepută să nu se încarneze niciodată într-un personaj real, ca aşteptarea să fie zadarnică.

Etapa a II coincide cu aşa-numitul*“timp al prezenței”:* Slavatorul a venit şi el va influența cursul istoriei. Etapa a III reprezintă *“timpul amintirii”*, în care figura Salvatorului proiectată în trecut se va modifica după “filtrele” memoriei cu mecanismele sale selective. De remarcat, că atunci când asemenea mit capătă dimensiuni de amploare, el combină mai multe sisteme de imagini. Astfel, din setul de imagini cristalizate în jurul aceluiaşi personaj, pot fi dispersate patru modele esențiale ale liderului Salvator, care reflectă cel mai bogat conținut mitic.

I. Primul model este cel al lui Cincinnatus.[136]. Imaginea legendară este în acest fel aceea a unui bărbat în vârstă, care s-a evidențiat în alte vremuri prin ceea ce a făcut în timp de pace sau în vremea războiului. A îndeplinit cu demnitate mandatul puterii, apoi a ales calea unei retrageri modeste, departe de tumultul vieții publice. Misiunea acestui tipaj e să liniştească lucrurile, să protejeze cetatea amenințată din exterior. Virtuțile care îi sânt atribuite corespund întru totul termenului general folosit de latini pentru a desemna o anumită formă a exercitării autorității politice, acea numită „gravitas”: fermitate în ceea ce faci, experiență, prudență, sânge rece, măsură, moderație.

Din imaginarul politic autohton imaginea unui lider-gravitas ii poate fi atribuită primului preşedinte al Republicii Moldova, Mircea Snegur. Dupa eşecul Partidului Renaşteriii şi Concilierii în campania electorală din februare 2001, / PRCM nu a reusit sa atingă pragul electoral de 6%/ liderul acestuia a părăsit ireversibil scena politicului moldovenesc.

Noțiunii de „gravitas”, adică înțelepciunea de a se retrage ilustru, i se opune noțiunea de „celebritas”(latină), care evocă elanul, îndrăzneala tinerilor lideri politici avizi de o glorie spontană. Acest tip de lideri ia în stăpânire mulțimea şi o subjugă. În context istoric semnificativ în acest sens este mitul tânărului Napoleon. Prin analogie, calificativul lideri-„celebritas” se potriveєte triadei tinerilor guvernanți veniți la putere după scrutinul general din mar-

---

[136] *Cincinnatus, consul 460 Î.I.M. dictator de 2 ori*

tie 1988: Sturza-Filat-Arapu. Tentativa de realizare a unei terapii de şoc în faza de tranziție de la sistemul centralizat al economiei naționale la un model al economiei de piață, constituirea artificială a unei elite „compacte” şi „impenetrabile” de cei din afara elitei „savante”, - toate aceste caracteristici argumentează afirmațiile de mai sus.

III. Al treilea model îl reprezintă liderul providențial. În istoria contemporană imaginea Salvatorului providențial îi aparține generalului de Gaulle de la 1958, care a stabilit principiile celui de-a V-a Republici. Prin urmare, imaginea liderului providențial se confundă deseori cu aşa-numiții “părinți întemeietori”.Astfel majoritatea familiilor politice atunci când este necesar să-şi afirme legitimitatea sau să-şi asigure continuitatea pe scena politică fac apel la exemplul “marilor strămoşi”, sacralizați de legendă. Liderul provindențial conştientizîndu-se întotdeauna ca un mare luptător, ca un combatant al neamului. Vom remarca inerența acestui fenomen regimurilor monarhice, unde legitimarea puterii politice se produce, după Weber, în baza tradiției şi nu a autorității legal-raționale. În cotext autohton imaginea „marelui strămoş” îi aparține domnitorului Moldovei Ştefan cel Mare, care a devenit un element forte al simbolisticii politicii moldoveneşti, exploatat atît de dreapta, căt şi de stînga politică.

IV. Ultimul, cel de-al patrulea model îl reprezintă Moiese sau arhetipul profetului. Un astfel de lider va intui mersul istoriei, sensibilizînd ceea ce alții abea deslușesc. Fiind conduşi de un impuls din interior, ei îşi călăuzesc adepții spre un viitor progresist. Bunăoară, Napoleon „exilat” pe Sfânta Elena, anunța eliberarea popoarelor şi ascensiunea naționaliştilor.

Cel mai exact exemplu de Moise al contemporaneitatii îl poate servi preşedintele român, Ion Iliescu. Moise are misiunea de a conduce poporul peste deşert. El va vedea exact limanul, dar va disparea in momentul atingertii acestuia. Destinul lui Iliescu s-a pliat uluitor de exact peste acest mit. În tinerețe a fost prieten al Faraonului /Ceauşescu/. S-a revoltat împotriva acestuia 1971 si a fugit in pustiu. A despărțit apele in decembrie 1989. A rătăcit in deşert /guvernarea Văcăroiu/. Poporul s-a revoltat la un moment dat impotriva lui /1996/[137].

Destinul individual al liderului-profet se identifică cu destinul colectiv al poporului său. Profeții sunt de regulă oratori aproape “sacri”. Ei acționează prin cuvânt, cuvântul lor poate schimba cursul istoriei. “Ce a făcut Isus Hristos? - comentează Goebbels. A scris cărți sau a ținut predici? Şi Mahomed? Uitați-vă la epoca noastră. Mussolini este el un mare scriitor sau un mare orator? Atunci când Lenin s-a dus de la Zurich la Sankt-Petersburg a alergat el

[137] *Teodorescu B. Marketing politic şi electoral. - Bucureşti 2001, p.214-229*

de la gară la masa lui de lucru pentru a scrie o carte sau a vorbit mulțimii? Doar marii creatori de cuvinte au făcut să existe bolşevismul şi fascismul”.[138]

Grație impactului puternic al cuvântului asupra opiniei publice, se realizează adeziunea între conducătorul profet şi mulțime. Se produce astfel o absorbție reciprocă între popor şi conducător. Aşadar, orice sistem politic, oricât de democratic pretinde a fi, ține cont de principiul personalizării puterii. Iar liderul Salvator – deține un rol preponderent în imaginarul politic. Acesta este protectorul “cetății”, el este garantul securității pentru consolidarea valorilor ”cetății”.

Un capitol aparte în constelatia mitologică îi revine asa-numitei Vârste de Aur sau “vremurilor de dinainte”. Aceasta simbolizează imaginea unei ordini, a unei armonii sociale - sînt imagini ale unui trecut legendar. Imaginea “vremurilor de dinainte” suportă acel proces de selecție sau de trănsmutație caracteristic aducerii aminte. Astfel, memoria transformă în legendă nişte vremuri privilegiate. În imiganarul politic constelația Vârstei de Aur este considerată cea mai stabilă şi cea mai actuală.[139] “Vârsata de Aur” nu este decât evocarea nostalgică a unei fericiri trecute şi ceea ce este aşteptarea întoarcerii acesteia.

Mitul „Vîrstei de aur” a inspirat şi a mobilizat electoratul favorabil stîngii comuniste din Moldova în timpul campaniei electorale din 25 februarie 2001. Cu totul altfel interpreta rolul “Vârstei de Aur” Marx. Cu prilejul revoluției franceze de la 1848, el afirmă: “Atunci când oamenii par preocupați să creeze ceva cu totul nou, tocmai în acele momente ale crizei revoluționare ei evocă spiritele trecutului”. [140]

Un alt element constitutiv al „constelației” mitologice îl constituie mitul “Unității”. După G.Ballandier, de regulă, mitul Unitatii, exprimat prin apelul la rasă, popor, îsi găseşte aplicarea cea mai spectaculoasă [141] în sărbătoarea ce plasează întreaga națiune într-o situație ceremonială. În contextul teatralizării politice, am putea afirma că mitul Unității nu este altceva decît o „fuziune delirantă” a unei societăți civile.

Mitul Unității comportă o semnificație deosebită în regimurile totalitare, în cele socialiste, unde prevalează statul şi personalizarea puterii. În asemenea sisteme sărbătorile însoțite de defilări, procesiuni militare sau civile sunt expresii ale dogmei şi forței guvernanților. În aceste cazuri 1 Mai semnifică mai mult decât o sărbătoare a muncii. El reuneşte, egalează, asociază pentru moment masele şi liderii săi. Unul dintre cele mai fascinante spații simbolice

---

[138] *Pelassy D. Semnul regăsit. / Fayard. - Paris, 1983, p.61]*
[139] *Cazeneuve J. Fericire şi civilizație. / Gallimar. - Paris, 1966*
[140] *Girardet R. Op. cit., p.80.*
[141] *Ballandier J. Scena puterii. // AION, 2000, p.21*

ale teatrului politic al unității este, fără îndoială, Piața Marii Adunări Naționale din centrul Chişinăului. Aceasta îi conferă un anumit sens – cel de oraş al puterii, apoi cel de inimă a statului moldovenesc.

O materializare a conceptului mitului Unității în contextul politicului moldovenesc sînt recentele sărbători, oficializate de animatorii stîngii şi dreptei politice. Astfel, prin decret prezidențial, toamna în Moldova este marcată Sărbătoarea Vinului. Implicit, manifestațiile care durează două zile oferă o posibilitate strategică preşedintelui Voronin de a se întîlni într-o atmosferă degajată, non-politică cu poporul. Această tactică este acreditată în scopul apropierii imaginii preşedintelui-comunist, percepute deja de potențialii votanți, de modelul imaginii liderului charismatic. Prin urmare, evenimentele non-politice au capacitatea cae mai mare de a camufla, de a retuşa lipsa charismei liderului politic. Unul dintre liderii cei mai performanți ai dreptei politice moldoveneşti, primarul capitalei Serafim Urechean, avansează ideea constituirii sărbătorii „Hramul oraşului". Este vorba, de facto, de aceiaşi strategie de consolidare a imaginii plauzibile, „transparente" a primarului Urechean. „Înghițit„ de mulțime, văzut glumind, surprins cu un pahar de vin în mînă, co-preşedintele Alianței „Moldova noastră" îşi adjudecă în acest fel imaginea unuia „dintre noi, cu noi, pentru noi". Iar faptul, că Urechean respinge categoric inițiativa preşedintelui Voronin de a comasa aceste două sărbători, conduce indubitabil la ideea de concurență, de rivalitate, de luptă pentru putere şi influență între cei doi lideri politici.

În opinia lui Murray Edelman[142] când este vorba de putere, miturile nu sunt simple ficțiunii, ci credințe larg acceptate. Ceea ce are relevantă în cazul mitului politic este împrejurarea că el mizează întotdeauna pe afecte şi doar rareori pe aspectele cognitiv-raționale. Funcția dominantă a mitului politic este una de liniştire, de detensionate a conduitelor angoase, panicate şi confuzionate de stimuli sociali contradictorii.

În concluzie, vom remarca etapele principale în evoluția procesului de mitologizare. Oamenii politici devin personalitați. Personalitățile se transformă mai apoi în personaje politice. Spre final, personajele politice se transformă în mituri politice. Orice mit politic – Părintele, Omul providențial, Salvatorul etc. – se repetă din generație în generație purtînd cu sine valorile naționale şi demnitatea etnică.

Perpetuînd ideea imaginarului politic, Roger-Gerard Schwartzenberg identifică cinci tipuri principale de imagine politică:[143]

- eroul

[142] *Edelman M. Politica şi utilizarea simbolurilor. / Polirom. - Iaşi, 1999, p.101*
[143] *Schawartzenberg R.-G. L'Etat spectacole, / Flammarion. - Paris, 1977.*

- omul simplu (monsieur-tout le monde)
- liderul charismatic
- părintele națiunii
- vedeta politică feminină (non-femeia politică).

Erou este considerat liderul distant, superior, omul de exepție, şeful providențial şi adesea, un idol. Este un rol pe care şi-l poate asuma nu oricine. Cel care intenționează să-şi consrtuiască strategia pe crearea imaginii de erou, trebuie să justifice o asemenea imagine. Unii alegători sunt de părerea că odată cu dispariția marilor personalități ale celui de al doilea război mondial, timpul eroilor în politică începe să se sfîrşească.

Deşi există şi opinia că eroii pot fi creați. Unul dintre consilierii politici al lui Nixon în 1968 oferea următoarea rețetă: “Trebuie să apari ca o persoană superioară vieții cotidiane, croită din stofa din care se fac legendele. Oamenii sunt emoționați de legende, inclusiv de legendele vii, nu de omul însuşi. Aura care înconjoară personajul charismatic în mai mare măsură ca personajul însuşi este cea care atrage mulțimea. Sarcina noastră este de a constitui această aură.[144]

Imaginarul politic moldovenesc furnizează o altă derivată a noțiunii de erou - *martir*. Conform dicționarului explicativ, “martir” este considerată persoana care îndură chinuri pentru convingerile sale, mucenic. În distribuția spectacolului politic moldovenesc imaginea eroului martir îi poate fi atribuită fostului deținut politic al regimului separatist de la Tiraspol, actualului senator român, Ilie Ilaşcu.

Reprezentatul opoziției unioniste de dreapta, Ilaşcu, s-a aflat în carcera de la Hlinaia timp de 9 ani. Condamnat la pedeapsă capitală de către regimul separatist, abandonat de liderii politici de la Chişinău, jertfă a unor intrigi politice țesute între Chişinău şi Cremlin, pentru un segment specific al electoratului moldovenesc - cel pro-român, pro-unionist – Ilaşcu a fost întruchiparea liderului martir, întruchiparea curajului şi a voinței politice de nestrămutat. Fiind divinizat de intelectualitatea pro-română, Ilaşcu devine personajul-“locomotivă” a două partide politice, care grație acestuia, acced în forul legislativ de la Chişinău. În alegerile generale din 1994 Ilaşcu este primul pe lista electorală a PPCD-ului, iar în alegerile generale din 1998 – Ilaşcu este inclus pe listele electorale ale PFD-ului. Astfel, în toiul campaniei electorale din februarie 2001, Valeriu Matei, preşedintele PFD, îi va reproşa liderului PPCD-ist, Iurie Roşca, că a fost “dus întotdeauna de cineva în parlament”, fie că acesta este Snegur (1998), fie că Ilaşcu în 1994 sau generalul Alexei în

[144] *Le Seac M. L'etat marketing. / Editions Alain Moreau. - Paris, 1977, p.45*

2001, „generalul de paie”, făcut erou la comanda, pe care a dat-o Lucinschi”.[145]

În spectacolul politic românesc imaginea eroului – martir “îi poate fi atribuită lui Corneliu Coposu, supranumit în mitologia politică românească “sfântul politicii”[146]. Liderul Convenției Democrate, prin negocierile abile a menținut unitatea Convenției şi s-a impus drept lider al opoziției. Trăsăturile care stau la baza imaginii sale de martir: un om care a suferit mult în închisoarea comunistă, o verticalitate morală desăvârşită, pentru care principiile de credință erau mai presus de orice, om apropiat de Dumnezeu, susținător al moralei în politică. În al doilea rând, oricât de crud ar suna, imaginea martirului nu putea fi desăvârşită decât prin moarte.

I. Monseneur–tout–le–monde: omul simplu, lipsit de pretenții şi care încearcă să se identifice cu alegătorii săi. Gimmy Carter, bunăoară spunea despre el însuşi că *“nu este decât un om ca toți omenii”*. R.-G.Schwartzenberg remarcă, că liderul care îşi doreşte această imagine va lăsa impresia unui om ca oricare altul, neangajat politic, pe care nu ambiția personală, ci dorința de a sluji comunității îl împinge să candideze.

În timpul Electoralei 2003, imaginea „omului simplu”, neangajat politic şi-o adjudecă candidatul PCRM la funcția de primar al capitalei, Vasile Zgardan. „Zgardan nu este politic” – se remarcă în unul din spoturile publicitare ale acestuia. Astfel, staff-ul PCRM îşi prezintă subiectul său electoral în contrapunere cu imaginea primarului en-titre, Serafim Urechean, care îşi făcuse deja publică disponibilitatea de a se plasa în fruntea Opoziției democratice din țară, devenind, între timp, co-preşedinte al Blocului electoral „Moldova noastră”. Astfel, Zgardan – „omul simplu”, neangrenat în „jocurile” politice, devine un garant al stabilității politice în urbe, între timp ce potențialul conducător al opoziției, „amicul lui Roşca” - aşa cum s-a străduit să-l prezinte presa guvernamentală şi cea comunistă, „unionistul”, „antistatalistul” Urechean amenință stabilitatea şi armonia interetnică în municipiu şi nu numai.

II. Liderul charismatic. Candidatul care-şi pretinde asemenea imagine, alege metoda seducției, nu cea persuasivă. De regulă, acest tipaj este propriu candidaților de orientare social-democratică: frații Kennedy, Valery Jiscard d’Estaing, Clinton, Petre Roman. Liderismul charismatic este un fenomen rar întâlnit în spectrul politic autohton.

[145] *“Jurnal de Chişinău”, 2001, 2 februarie, p.10*

[146] *Teodorescu B. Marketing politic şi electoral. - Bucureşti 2001, p.220*

III. „Părintele–naţiunii” este imaginea liderului bătrânel, înţelept, precum „liniştitorul” Mitterand al francezilor. Părinte al naţiunii poate fi considerat indubitabil ex-preşedintele azer Heidar Aliev[147].

În abordarea politologiei contemporane părintele naţiunii este figura tutelară a autorităţii – sever, dar corect, echitabil.. Capul înţelept al unei familii ce numără milioane de membri.[148]

Imaginarul politic este astăzi completat şi de aşa-numitele feministe – suport şi oglindă pentru miturile masculine-sau „non-femeia politică”.[149] În societăţile occidentale, feminismul este o doctrină, are o construcţie teoretică solidă şi o reprezentare puternică în dezbaterea publică. Feminismul înseamnă propulsarea femeii în prim-plan, sprijinirea ei în obţinerea unui rol social superior. Politica, insa, fireşte solicită norme ale masculinităţii: virilitate – pentru liderul care fascinează, înţelepciune – pentru tatăl patriarhial, şarm – pentru omul obişnuit şi toate la un loc – pentru salvator.

Femeia politică, însă, trebuie să depăşească un anumit prag, ea nu poate să fie corespondentul unui barbat politic obişnuit, ea trebuie să depăşească steriotipurile existente şi să devină un anti-model al fiinţei sale. Dacă bărbatul politic îşi însuşeşte calităţile masculinităţii, femeia politică este obligată să se debaraseze de calităţile feminităţii. Ea păstrează un rol masculin, exagerând chiar în fermitatea de care trebuie să dea dovadă. Valoare de feminitate a devenit o non-valoare în cazul femeii politice, deoarece ea poate fi bănuită de slăbiciune. Astfel, s-a impus un nou construct de valoare – “femeia de fier”-

---

[147] *H.Aliev. 80 de ani, fost membru al BP al CC PCUS, în 1993 este ales preşedinte al Azerbaidjanului, în 1998 reales pentru al doilea mandat, grav bolnav a refuzat să se înregistreze pentru participarea la alegerile prezidenţiale dim toamna 2003; succesorul său a devenit fiul Alihan Aliev; părinte al naţiunii, de asemenea, poate fi considerat preşedintele Turkmenistanului, ales pe viaţă, Saparmurat Niazov. 63 de ani, fost membru al BP al CC PCUS, ales preşedinte în 1990, reales în alegerile anticipate din 1992, 1994 legislativul adoptă decizia privind preşedinţia pe viaţă. Vezi: Zaharia R. Particularităţile marketingului electoral la nivelul deciziei şi acţiunii. // Marketing-Management. / Aromar, N 1-2, 1996, p.42.*

[148] *Ronald Reygan, în timpul campaniei sale din 1980 a încercat să-şi creeze o imagine de părinte, cu ajutorul unor spoturi televizate care tratau următoarea temă: privind îngrijorat un grup de liceeni, candidatul republican se întreabă cu gravitate: “Dacă inflaţia persistă, ce se va întâmpla cu copiii noştri? Cum îşi vor plăti ei studiile universitare.”*

[149] *Non-femeia politică încheie gala „statului-spectacol”. Aceasta este o parodie feminină a bărbatului autoritar. Astfel, vedeta politică feminină îşi atribuie diverse roluri – de la mamă (Indira Gandi), fiică (Benazir Bhuttho) sau chiar nepoată (Alexandra Mussolini) până la “doamna de “fier” (Margaret Thatcher). Acestea se doresc un prieten al tuturor şi un susţinător al celor aflaţi în suferinţă.*

care întruchipează curaj politic, fermitate, decizie, chiar duritate. Istoric, prima femeie, care şi-a asumat un rol deosebit în politica românească a fost Regina Maria, o personalitate excepțională, care a impus prin inteligență, temperament, simț politic şi nu în ultimul rând prin cultură şi gust artistic.

În linii generale, fenomenul feminismului în cadrul societății moldoveneşti este marcat de marginalizarea în masă a femeii, înstrăinarea ei de la posturi decizionale. Conform unor statistici mai recente, în Republica Moldova femeile constituie în guvern 6% față de media mondială, în Parlament – 13,8% față de 36,0% în Sovietul Suprem al RSSM din 1990.[150]

Pe piața politică moldovenească rolul non femeii politice i-a revenit directorului de şcoală, pedagogului Iuliana Gore-Costin, care în consecința amplelor activități politice pe care le-a desfăşurat – animarea grevelor studențeşti în ajunul alegerilor prezidențiale din 1996, participarea în calitate de candidat independent în cursa prezidențială - devine ambasadoarea Republicii Moldova la Strasbourg.

Analizînd aspectele definitorii ale scenei politice moldoveneşti, vom remarca prezența alături de "părinți", "mame", "nepoate" şi a unui altfel de rol – cel de "sugaci".[151]

Imaginea "bebeluşului bătrân" îi poate fi atribuită dlui Pavel Barbălat, ex-preşedinte al Curții Constituționale, în confruntările cu contracandidatul sau din competiția prezidențială 2001, Vladimir Voronin. Fiind înaintat din partea fracțiunilor de centru-drepta, Barbălat obține 35 de voturi vizavi de 59 ale contracandidatului său. Eşecul candidatului democrat putea fi deja prevăzut după primul tur de scrutin. Dispersarea fracțiunilor de centru – dreapta în timpul votului secret nu-i poate asigura "sincerului" şi "naivului" Barbălat victoria în această competiție. Dar atunci, când cei 47 de comunişti încep să "rupă" şi din voturile dreptei, ce urma, evident, să-l susțină pe contra-candidatul lui Voronin, situația preşedintelui Curții Constituționale provoca, pur şi simplu, milă. Spre deosebire, însă, de deputații din fracțiunile de centru – dreapta, indecişi şi flexibili, candidatul la funcția supremă în stat promovat de aceştea, îşi păstrează calmul şi sinceritatea, pentru a confesa post-factum într-un interviu acordat săptămânalului "Jurnal de Chişinău":

---

[150] *vezi, Saca S., Saca V. Fenomenul feminismului şi reconstrucția relațiilor internaționale. // 11 septebrie 2001: noul concept de securitate mondială, - Chişinău, 2002, p.207*

[151] *Anume un astfel de rol şi-a asumat socialistul francez Michel Racord, despre care se spunea că are din ce în ce mai mult aerul unui "bebeluş bătrân". El miza pe o sinceritate atât de vibrantă, încât devenea extrem de fragil, expus la prea multe eşecuri şi imprudențe. Acesta a fost principalul motiv al succeselor sale la televiziune – iradia nevoia de a fi protejat.*

„Contracandidatul meu – V.Voronin – are şi partid, şi ziar şi sponsori, pe când eu am venit în parlament cu mâinile în buzunar, fără grup de susținere … Atunci mi-am dat seama că n-o să câştige nici un pretendent. Vrasăzică noi am fost ca un fel de mătură a cărării …"[152]

Evoluțiile opțiunilor politice de ultimă oră au favorizat apariția unui nou tipaj de imagine – actorul politic "oligarh". Fenomenul corupției, care a afectat, s-ar părea irecuperabil toate cancelariile europene, a determinat reticența electoratului vizavi de actorii apăruți pe scena politică aidoma unor anonimi – autori ai unor declarații seducătoare, avizi de putere şi de bani, pe care ar putea fi tentați să-i acumuleze sub protectoratul puterii politice. Din acest considerent electoratul european a redevenit deschis pentru descendenții familiilor monarhice. Bunăoară, favoritul alegerilor generale din Bulgaria (17 iunie 2001) devine fostul monarh Simeon al II-lea în vîrstă de 64 ani.[153]

S-ar părea, astfel, că fenomenul "aristocraților" devine una dintre cele mai bine conturate preferințe ale electoratului actual, în opinia căruia politicienii bogați sînt mai puțin vulnerabili la fenomenul corupției ce capătă proporții impresionante.

Analizînd opțiunile electoratului autohton, vom constata reticența acestuia vizavi de liderii-„oligarhi." „Oligarhii", care, de regulă, sînt si reprezentanți ai elitelor „tehnocrate" /"savante"/, cu semnificative conturi bancare în țară şi în străinătate, sînt suspectați de afaceri dubioase sau deturnări de fonduri. Câțiva politicieni din categoria „milionarilor" au devenit, cu puțin timp înainte de lansarea oficială a campaniei electorale din martie 1998, protagoniştii unor articole scandaloase din presa autohtonă: "Ion Sturza (PDM), Vladimir Filat (PDM), Nicolae Andronic (PRCM) etc.

PPCD va profita de aceste publicații pentru a „demola" pe căi mediatice imaginea politică a formațiunilor rivale. Astfel, în broşura difuzata în timpul campanie electorale de PPCD-isti – cu genericul "Cartea neagră a corupției"- se fac desvăluiri senzationale despre businessul privat al unor personaje politice.[154]

---

[152] *„Jurnal de Chisinau" 2001, 12 ianuarie, p.4.*

[153] *Mişcarea națională în frunte cu Simeon al II-lea obține 42,73% din sufragii, adică 120 din cele 140 mandate în Adunarea Națională. După cotidianul spaniol "Pais" bulgarii au văzut în progenitura regală un învingător incontestabil după căderea comunismului, acesta nefiind infectat de corupție. Cotidianul vienez "Presse" face chiar o paralelă între victoria monarhului bulgar şi cea a premierului italian Silvio Berluskoni: „Ambii nu sunt limitati in surse, deaceea nu vor stoarce fonduri din bugetul statului."(vezi "Moldavskie vedomosti" 23 ianuarie 2001, p.3)*

[154] *Vice-preşedintele PDM, Vladimir Filat, ar fi fost implicat în mai multe scandaluri de corupție, dintre care – afacerea "Tu-154" şi exportul ilicit de țigări. Sau "Cazul*

Analistul român, Gheorghe Teodorescu, continuă galeria tipajelor politice in interpretarea lui R.-G.Schwartzenberg, lansând o nouă teorie – cea a "notorietății" actorului politic. Miza notorietății constă într-o subliniere a meritelor unui actor pînă într-atît, încît să devină o voce în stare să se facă acceptată în societate. O asemenea resursă se foloseşte într-o lume saturată de mesaje. După Teodorescu "dobîndirea unui impact notabil al actorului social implică eforturi serioase de depăşire a pragului mediu de popularitate prin acte de sugestie emoțională şi de provocare a interesului față de prestațiile sale publice.[155] Dobândirea notorietății este facilitată de mass-media. Bătălia pentru "imagine" se dă în numele principiului de aur al succesului în politică: "Dacă eşti pe ecran, exişti!"

Studiul de caz vizavi de evoluția evenimentelor şi a comportamentelor politice, ne permite să abordăm încă un tipaj din imaginarul poltic moldovenesc, cum ar fi „fiul răzvrătit". Fenomenul în cauză se realizează în două variante – nedisimulată şi disimulată. În plan teoretic fenomenul „fiului răzvrătit" presupune scindarea unei formațiuni politice ca rezultat a unor mişcări "de culise" regizate de sub-liderul respectivei formațiuni. Acesta se transformă, in consecinta, odată cu evoluția evenimentului, într-un „fiul răzvrătit"al liderului-„părinte". Un exemplu edificator în această ordine de idei s-a produs la 1995, cînd din sînul fracțiunii parlamentare PDAM, atunci partid aflat la guvernare,[156] se disociază aripa progresistă, reformatoare a celor unsprezece deputați agrarienii în frunte cu Nicolae Andronic. Astfel s-a produs „ruptura" de cotitură între Preşedintele ales de întreg poporul, Mircea Snegur şi liderii Partidului Democrat Agrar. Cei 11 deputați, care au „boicotat" fracțiunea agrariană, vor constituit mai apoi "nucleul dur" al unei noi formațiuni politice – Partidul Renaşterii şi Concilierii din Moldova, preşedinte - Mircea Snegur. În mediul legislativului, însă, deputatul Andronic capătă, astfel, imaginea „fiului răzvrătit". Este un exemplu concludent de imagine a „ fiului răzvrătit" nedisimulat.

Meandrele jocului politic moldovenesc scot în evidență şi un altfel de model – cel al "fiului răzvrătit" disimulat. Cea mai laconică definiție a acestei

---

Sturza", care a făcut obiectul dezbaterilor în presa autohtonă imediat după desemnarea acestuia în funcție de prim-ministru (1998). Firma lui Sturza "Incon S.A." nu a repatriat jumătate de milion de dolari. Fiind ministru al Economiei, acesta şi-a anulat datoriile față de stat. [vezi Cartea neagră a corupției. / Chişinău, 1998]

[155] *Teodorescu Gh. Putere, autoritate şi comunicare politică. / Nemira. - Bucureşti, 2000, p.84*

[156] *Arhitectura Parlamentului Republicii Moldova după alegerile din 27 februarie 1994: PDAM - 56 mandate, PSMUE - 28 mandate, BȚI - 11 mandate, AFPCD - 9 mandate.*

prezențe pe scena politică ar fi in viziunea autorului lucrarii, imitarea bine preconceputǎ, cu un scop bine determinat a "fiului răzvrătit" nedisimulat. La asemenea trucaj politic se recurge, în speță, în ajunul campaniilor electorale pentru o pretinsă distanțare de personajele politice compromise anterior şi neagreate de publicul electoral. Promovarea premierului Dumitru Braghiş in campania electorală din februarie 2001 a fost cel mai amplu mediatizat spectacol politic al „fiului razvrătit". Rolul „părintelui abandonat" revenindu-i preşedintelui Petru Lucinschi, care la acea etapă parcurgea o perioadă de criză de imagine pe piața politică autohtonă. Pentru a simula o distanțare de un preşedinte „ratat" /dar care, l-a promovat în funcția de prim-ministru/, lui Braghiş îi revine în distribuție rolul „fiului răzvrătit".

Disensiunile politice dintre P.Lucinschi, preşedintele Republicii Moldova, şi D.Diacov, Preşedintele Parlamentului (la momentul cronologic evocat) este un alt model de incompatibilitate dintre liderul politic - "tată" şi sub-liderul politic. Drept motive de scindare a cuplului politic Lucinschi – Diacov /1999-2000/ (acesta din urmă fiind şi preşedintele Mişcarii social-politice „Pentru o Moldovă Democratică şi prosperă" - axa electorală a candidatului Lucinschi în cursa prezindențială de la 1996) au servit dezbaterile publice vis-à-vis de revizuirea Constituției Republicii Moldova în favoarea modelului parlamentar. Subiectul în cauză ascundea, de fapt, aspirațiile "spicherului Diacov" de a evolua în „preşedintele Diacov".

Imagografii au mai specificat şi alte categorii de personaje politice- mai brute, mai fireşti. Printre acestea si imaginea "haiducului" în peisajul politic. Haiducul este personajul care se afirmă pe scena politică nu prin calități instituționale sau elevate, ci printr-un mod direct de a acționa specific oamenilor simpli, adica într-un mod lipsit de echivoc, brutal şi batjocoritor, fiind astfel pe placul cetățeanului obişnuit. Haiducul nu va fi niciodată un aristrocrat prin comportamentul sau. Orice gest aristrocratic ar fi considerat un act de trădare, de abdicare de la condiția omului simplu. Haiducul este un erou, dar unul popular, care se deosebeşte de eroismul clasic occidental. Haiducul nu acționează în numele principiilor abstracte, ci în numele situațiilor, în numele oamenilor simpli şi asemeni oamenilor simpli.

Imaginea „haiducului" îşi are derivate specifice în statul –spectacol moldovenesc. Astfel, „haiducul" politicii moldovenesti poate fi usor identificat in persoana primarului de Chişinău, incompatibil cu autoritățile centrale. „Eu am zic că oraşul va primi căldura si asa va fi," - va reprosa Urechean ministrului Energeticii, care insista ca blocurile de locuit cu datorii enorme față de „Termocom" să fie conectate la agentul termic doar după achitarea integrală

a datorilor.[157] Astfel, primarul de Chişinău îşi adjudecă decisiv imaginea liderului-„gospodar". Totodată, declarațiile dure ale primarului capitalei la adresa partidului comunist, care revine la vechea structură /sovietică/ a administrației publice locale, declarațiile despre inoportunitatea implimentării modelului de medicină prin asigurare etc. devin un argumen elocvent al prezenței „haiducului-gospodar" în spectrul politicii moldoveneşti. Imagine pe care staff-ul Urechean a „proliferat-o" şi în timpul campaniei electorale din 2003.

O altă derivată a „haiducului" autohton ar vi imaginea „spărgătorului de alianțe" sau „omul cu care nu te poți înțelege". Portretul îi aparține liderului PPCD, Iurie Roşca[158]. Subiect al Convenției Democrate în alegerile prezidențiale din 1996, mai apoi al ADR în perioada post electoralei 1998 - dizolvate ambele în consecința unor manevre politice ale liderilor PPCD.

Prin urmare, am putea afirma, că arhitectura realității social-politice dictează aparția dihotomiei „cerere-ofertă". Miturile politice iau naştere în funcție de cererea comunității. Aşa cum, bunăoară revoluțiile „de catifea„ din Europa de Sud-Est au scos în vileag necesitatea liderilor-reformatori, la fel tînăra democrație din statul moldovenesc la diferite etape a revendicat alternativ „revoluționari", „reformatori" „democrați", „dogmatici". De unde, probabil, şi aforismul: „Fiecare popor este demn de conducătorii săi".

Investigațiile simbolico-mitologice costituie o necesitate politică de stringență. Ele rămînînd foarte solicitate, mai ales pe durata perioadelor de criză, când „magia" politică se află în deficit de eficacitate. Figurile mitice şi simbolurile puterilor se schimbă concomitent cu traseul istoriei, odată cu regimurile şi pasiunile politice. Dar în toate timpurile ele au sacra misiune de a mobiliza, de a lansa o nouă istorie ce trebuie construită: de a elimina dezilizuiile şi crizele modernității. Totodată, mitul imaginii securizante şi protectoare trebuie să confirme unitatea națiunii, eficacitatea guvernării.

Referințe bibliografice

Măgureanu V. Studii de sociologie politică. / Albatros. - Bucureşti, 1997.
Zamfir C. Dicțoinar de sociologie. / Babel. - Bucureşti, 1998.
Sfez L. Simbolistica politică. / Polirom. - Iaşi, 2000
Burdeau G. La politique au pays des merveilles / PUF. - Paris, 1970.

---

[157] *Emisiunea „Aleşii poporului" // TVM, 2002, 4 noiembrie*

[158] *Nu ați obosit să fiți etichetat ca „spărgător de alianțe"? – Ce să zic? Veți vedea că mai aproape de următoarea campanie electorală vom ieşi cu căteva surprize care vor debusola puțin condeiele obişnuite să creioneze o anumită imagine a PPCD. În rest, am spus-o nu o dată: există un partid nesuferit care se cheamă PPCD, există un personaj indezirabil şi intratabil care se cheamă Iurie Roşca...Dar, nimeni nu bate un căine mort. /„Timpul", 2003, 12 septembrie, p.8/*

Carlot J. Pourquoi Jacques Chirac. / De Fallois. - Paris, 1995.
Lorain P. Misterioasa ascensiune a lui Vladimir Putin. / Editura Z. – Bucureşti, 2001.
Levi-Straus C. Antropologia structurală. / Politica. - Bucureşti, 1978.
Turner V. Le phenomen rituel, structure et contre-structure. / .PUF. - Paris, 1980.
Лебедева Т. Франция: выборы президента. / МГУ. - Москва, 1995.
Vartic A. Snegur. / Basarabia. - Chişinău, 1996.
Zaharia R. Particularitățile marketingului electoral la nivelul deciziei şi acțiunii. // Marketing-Management. / Aromar, N 1-2, p.39-47.
Teodorescu B. Marketing politic şi electoral. / SNSPA. - Bucureşti, 2001.
Girardet R. Mituri şi mitologii politice. / Institutul Europea. - Iaşi, 1997.
Ballandier G. Scena puterii / Aion. - Oradea, 2000.
Edelman M. Politica şi utilizarea simbolurilor. / Polirom. - Iaşi, 1999.
Lardellier P. Teoria legăturii ritualice. Antropologie şi comunicare. / Tritonic. - Bucureşti, 2003.
Le Seac M. L'état marketing. / Ed. Alain Moreau. - Paris, 1977.
Societatea şi cultura, Nr.8, 1994.
Schemeil Y. Les cultures politiques, Traité de science politique. / PUF. – Paris, vol.3, 1985.
Pelassy D. Semnul egsirii. / Fayard. - Paris, 1983.
Schwartzenberg R.-G. L'état-Spectacle. Essai sur et contre le „Star-System" en politique. / Flammarion. - Paris, 1977

ELITA ŞI SOCIETATEA[159]

Ana MARGARINT
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
lector, MA

Cercetând problemele cu care se confruntă societatea noastră contemporană inedit ne ciocnim de problema distribuirii puterii, cine conduce societatea, cine hotărăşte cursul politic sau pe cel a reformelor. Orice cercetare a

[159] *Recenzent – doctor, profesor universitar Ion Sandu*

acestor subiecte neapărat implică şi elita politică. Domeniul elitei politice este sfera puterii, controlului şi influenţei, mijloacele de reglare a conflictelor şi adoptare a deciziilor.

În ceea ce priveşte elita politică ea este produsul structurii politice a societăţii. "Elita nu se naşte gata pregătită din capul lui Zeus"[160]. Ea se formează treptat. Membri ai elitei sunt cei care participă în procesul de formare şi adoptare a deciziilor de stat. Puterea lor se bazează ori pe posibilitatea de a influenţa pe cei care nemijlocit adoptă decizia, sau prin participarea proprie la luarea acestor decizii. Diferenţierea dintre influenţa asupra procesului de adoptare a deciziei şi participare nemijlocită este necesară din considerentul că în statele contemporane diferite structuri politice şi diferiţi oameni se specializează pe îndeplinirea acestor două funcţii. Deciziile se adoptă de către guvern la trei nivele: legislativ, executiv şi judiciar. Din afară, asupra acestor decizii influenţează diferite structuri formale precum sunt partidele politice şi grupurile de interese. Dar nu numai ei. Influenţează şi structurile neformale: grupuri de oameni legaţi între ei, care au acces la acei oameni care adoptă decizii şi pot să-i influenţeze. Deci putem spune că elita politică este produsul atât structurii formale cât şi neformale a structurii politice a societăţii. Structuri neformale, sunt acele grupuri şi cercuri, care nu au un statut politic formal, dar posedă mijloace de influenţă şi le utilizează atunci când consideră că este necesar. De regulă, aceste grupări sunt strâns legate cu structurile formale, cu toate că nu se suprapun completamente[161]. În societatea moldovenească contemporană ei sunt, în primul rând, proprietarii companiilor mari, companiilor mixte, băncilor, întreprinderilor, persoane aparte, toţi fiind cointeresaţi într-o anumită politică de stat. Ei sunt legaţi de grupurile de interese formale care prezintă poziţia oficială a antreprenorilor. Grupurile neformale, în cele mai dese cazuri, înglobează uniuni ai reprezentanţilor conducătorilor reali ale grupurilor de interese.

O importanţă deosebită o are determinarea acelor cercuri care îşi aduc cel mai mare aport în formarea programului politic şi a cui voinţă, în primul rând, se are în vedere la adoptarea deciziilor guvernamentale. După părerea noastră, este imposibil de a da un răspuns universal ce segment al elitei este cel mai important. Diverse centre formale şi neformale sunt legate între ele şi prin urmare diferite grupuri de oameni în unele situaţii concrete pot fi mai influente decât în altele. De acea, vorbind despre elita politică ea se determină prin relaţia la structura politică şi procesului politic, înţeles ca proces de adoptare a deciziilor guvernamentale. Elita, în sens general, o compun acei care

---

[160] *Ашин Г. Толерантность и элита. // Власть, 2002, №5. с.35*
[161] *Весоловский В. Классы, слои и власть. - Москва, 1981, с.87*

în puterea posturii sale din structura politică ori adoptă decizia politică, ori influențează direct conținutul acestor decizii. Însăşi deciziile sunt rezultatul interacțiunii diferitor elemente a structurii politice şi compromiselor reciproce a diferitor segmente a elitei.

Elita politică cuprinde cercurile cele mai înalte ale grupărilor conducătoare în țară. Ea deține puterea politică care îi conferă posibilitatea de a utiliza în folosul sau toate resursele statului – de la cele materiale până la cele cultural informaționale. În timpul de față, caracteristici deosebite a elitei politice moldoveneşti sunt: concentrarea puterii de stat în mâinile unui grup; indiferența față de factorii negativi din interiorul țării; un nivel de trai net superior întregii populații; selectarea cadrelor la funcții cheie din principiul fidelitâții personale, relații prieteneşti, rudenie; un statut aparte (nu se supun legilor, nu sunt pedepsite persoanele corupte). Elita politică conducătoare mai mult activează pentru asigurarea intereselor sale corporative care nu se identifică cu interesele altor pături sociale ci chiar sunt contrare societății moldoveneşti. Elita politică moldovenească deține surse financiare considerabile. Izvorul acestei bogății vine din momentul distrugerii URSS. La acel moment prin intermediul măsurilor guvernamentale luate, sa creat un grup privilegiat de oameni care pe parcursul desfăşurării privatizării a obținut condiții favorabile care ia deschis calea spre resursele social-economice: licențe şi înlesniri pentru operațiuni comerciale interne şi cele mai avantajoase - externe. La prima etapă de reforme doctrina oficială care se promova a anunțat că baza şi scopul reformelor sunt (aşa numita) clasă de mijloc. Dar practica şi acțiunile guvernului au arătat cît de departe de realitate au fost ei de această doctrină. Aceste acțiuni au devenit fundamentul de bază a formării unui strat îngust al "oligarhilor" care sa-u implicat în lupta pentru dominare în câmpul politic moldovenesc. Politica de stat serveşte intereselor investitorilor mari, fapt costisitor pentru restul societății. Forțele democratice au obținut pentru societate anumite realizări reale, dar milioane de nevoiaşi încă aşteaptă ajutor. Lipsesc perspectivele soluționării problemei şomajului, sărăcie economică, poluare a mediului şi lichidării neajunsurilor din sistemul de învățământ, medicină, şi transport public. Observăm o abundență de mărfuri pe piață şi deficitul serviciilor publice. În timp ce cei bogați devin tot mai bogați, majoritatea populației trăieşte în condițiile de nesiguranță economică, temându-se de ziua când vor fi nevoiți să părăsească lucrul şi să piardă capacitatea de a câştiga surse pentru existență[162]

Ultimul deceniu sa caracterizat nu numai printr-un nivel înalt de diferențiere socială, dar şi instabilității componenței elitei politice în particular

---

[162] *Паренти М. Демократия для немногих. - Москва, 1990. с.402*

eşalonul superior. Schimbul permanent de miniştri, prim-ministri si respectiv anturajul guvernului fără o argumentare raţională a demiterii lor era văzut de societate ca un semn de luptă continuă pentru putere şi influenţă, iar centrul puterii tot mai mult devenea nedeterminat şi nesigur. Regimul politic a devenit un paliativ al democraţiei. Procesul care a avut loc în ultimul deceniu reflectă nu atît căutarea din partea noii elite a unor modele de dezvoltare corespunzătoare specificului nostru, cît tendinţa de a reproduce acele modele care în ultimele decenii funcţionează în ţările Occidentului. Aceste modele de democraţie liberală nu corespund realităţilor noastre social-economice, politice şi cultural-istorice. În mare măsură realizarea proiectelor occidentale se realizează în condiţiile unei presiuni externe active din partea "marilor democraţii" sub influenţa unor standarde al comportamentului politic impus din exterior. Şi chiar, ţinând cont, de factorul extern care condiţionează pierderea particularităţii ţării noastre nu putem să nu observăm consimţământul cu care elitele noastre politice acceptă modele democraţiei impuse din exterior. Un element important a oricărei democraţii este dialogul puterii cu societatea. În Moldova istoric s-a creat şi rămâne şi în prezent surzenia puterii faţă de apelurile societăţii. Astfel elita politică în ultimii zece ani puţin şi-a bătut capul de obţinerea echilibrului de interese dintre diferite pături şi grupuri sociale.

Elita politică nu este determinată în cursul său politic, îşi schimbă opinia ajungând să se contrazică pe sine însuşi fapt care generează creşterea instabilităţii şi divergenţelor în sfera politică a vieţii societăţii. Se constituie o practică de ceartă politică orientată la soluţionarea de forţă a conflictelor politice. În ultimii ani situaţia dată doar s-a întărit, a devenit mai determinată şi nici schimbul preşedintelui nu a generat îmbunătăţirea calităţilor elitei politice.

Dar este puţin de a constata calitatea proastă a elitei politice moldoveneşti. Trebuie să ne gândim cum ridicăm calitatea. Real ar trebui să perfecţionăm metoda de recrutare pentru a asigura selecţia celor mai buni în baza meritelor sale, succeselor obţinute, cum s-au manifestat în serviciul societăţii. Trebuie să tindem ca termenul de elită să nu conţină numai nuanţa poziţiei, dar şi a meritului. Canalul principal de recrutare sunt alegerile. Anume prin participare la alegeri se formează elita, prin susţinere sau refuzul de a susţine programul politic a unor sau altor partide, candidaţi independenţi societatea îşi alege reprezentanţii în elită. Şi aici este important ce oameni sunt selectaţi în calitate de elită politică. Respectiv pentru ca elita să servească societatea şi nu invers, selecţia elitei ar trebui să se petreacă în baza analizei activităţii, poziţiei politice si meritelor, societatea trebuie să fie activă, canalele de recrutare să fie permanent controlate, iar instituţiile elitare să fie transparente. Însă, odată conferind drepturile sale elitei politice, societatea nu trebuie să-şi fina-

lizeze participarea la putere. Ea trebuie să poarte răspundere pentru activitatea elitei.

Indicii sociali în Moldova scad, creşte şomajul, creşte numărul copiilor hoinari, bolnavi, flămânzi etc. În viața socială este evident că dezvoltarea dinamică a societății depinde direct de elita politică de calitățile ei, de abilitățile de gestionare şi activitățile de conducere. Astfel există o responsabilitate comună a societății şi a elitei politice pentru dezvoltarea statului şi pentru viitorul lui. Este necesar să "redescoperim libertatea de a acționa eficient astfel încât pentru a nu se aluneca spre o democratură este necesar ca politicienii să nu poată fi nicicând acuzați de corupție, asumarea conştientă a riscului şi responsabilității sociale. Evitarea demagogiei politice, a promisiunilor nerealiste, eradicarea corupției, promovarea toleranței ca deschidere spre colaborare şi acceptare a ideilor valoroase, constructive ale celorlalți, dezvoltarea unei structuri sociale moderne[163].

Trebuie de menționat că în țară lipseşte influența societății asupra elitei, căci alegătorii, după alegeri, nu mai au legătură cu cei cui i-au conferit puterea politică fie preşedinte sau deputat în parlament. Constituția Republicii Moldova nu presupune existența legăturii directe şi indirecte a reprezentantului cu alegătorii săi, situație drastică căci institutul opiniei publice nu este dezvoltat, astfel opinia publică deloc nu influențează comportamentul politicienilor.

O condiție importantă a schimbărilor în Moldova de rând cu compunerea unei opoziții puternice şi constructive ar fi schimbul mecanismului existent de formare şi completare a elitei politice, asigurarea funcționării lui pe poziții democratice. Iar aceasta mult va depinde de conținutul programelor alternative care vor fi propuse societății şi de nivelul conştiinței politice a populației, mai ales, celei de la oraş, nivelului de organizare şi activitate. Nu există nimic mai bun pentru societate decât o elită politică onestă, patriotică care pune mai presus decât orice bunăstarea poporului şi nimic mai rău decât o elită meschină care mai presus de orice pune buzunarul propriu. În fine caracteristica elocventă a unui popor este puterea pe care o recunoaşte asupra sa (desigur în condițiile unei reale respectări de liberă alegere).

---

[163] *Sandu I., Colațchi A. Societatea civilă a Republicii Moldova în devenire. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. / USM. - Chişinău, 2000. p.100*

PROBLEMA DEZVOLTĂRII ŞI PERSPECTIVEI STATULUI NAŢIONAL ÎN PERIOADA CONTEMPORANĂ[164]

Alina MOROZAN
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relaţii Internaţionale,
Ştiinţe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
lector, MA

Comunitatea mondială, din punct de vedere politic, constă din state naţionale. Modelul istoric al statului, care a apărut odată cu revoluţiile Franceze şi Americane s-a răspîndit în întreaga lume. După al doilea război mondial în urma proceselor de decolonizare s-a format a treia generaţie a statelor naţionale. Această tendinţă s-a manifestat şi odată cu destrămarea imperiului sovietic. În Occident, naţiunea şi statul au evoluat împreună. „Statul-naţiune" a devenit forma legitimă de organizare politică predominantă şi, aproape unică, şi formă principală de manifestare a identităţii colective, încă din perioada Revoluţiei Americane şi a Revoluţiei Franceze.

Noţiunea de stat-naţiune a devenit, în cursul secolului XIX, singura identitate legitimă a unei entităţi politice. Orice ţară - indiferent de structura sa administrativă şi de specificaţiile sale geografice – se simţea datoare să se definească potrivit teoremei: un stat, o naţiune. Aşa-dar, naţiunea s-a impus ca singura formulă autorizată pe scena internaţională. De la doctrinele clasice ale statului ea împrumută conceptul de suveranitate, potrivit căruia un stat, în calitate de aparat administrativ centralizat care controlează un teritoriu întrucît dispune de monopolul mijloacelor de violenţă şi de gestiune, este singurul stăpîn al deciziilor care privesc populaţiile locuind pe teritoriul său şi posedă un statut de drept internaţional.[165]

Geneza statului naţional este uşor de presupus în baza interconexiunii statului şi a naţiunii. Naţiunea aparţine unei perioade istorice, destul de recente, şi este o entitate socială doar în măsura în care are legătura cu un anumit stat modern – „statul-naţiune".[166] Max Weber, în acest sens subliniază, că

[164] *Recenzent – doctor-habilitat, profesor universitar Valeriu Moşneaga.*
[165] *Haudegan N., Lefebure P. Dicţionar de probleme politice. - Chişinău, 2002, p.242*
[166] *Hobsbawm E.J. Naţiuni şi naţinalism din 1780 pînă în prezent. / Editura ARC. – Chişinău, 1997, p.12*

„națiunea este o comunitate de sentimente, care, își găsesc cea mai adecvată manifestare într-un stat propriu. Altfel spus – o națiune este o comunitate ce tinde în mod normal să producă un stat propriu. Apare pregnantă, ideea că, în concepția lui M.Weber, existența națiunii presupune pe aceea a statului național independent şi suveran, capabil să dea curs aspirațiilor şi intereselor acesteia, să exercite prerogativele sale suverane.[167]

O concepție destul de originală referitor la apariția şi dezvoltarea statului național o are cercetătorul Charles Tilly în lucrarea sa despre formarea statelor naționale în Europa „The Formation of National States in Western Europe" (Formarea statelor naționale în Europa de Vest). Pentru Charles Tilly, războiul mai mult decît orice „creează statul", aşa cum statul „creează războiul". Războiul este motorul creării statului şi se află astfel la un pas de formarea națiunii. Dar după ce războiul a epuizat toată lumea, diplomația este cea chemată să creeze o nouă ordine internațională a „statelor naționale" în acord cu echilibrul de putere dintre statele conducătoare mai întîi în europa şi apoi la nivel global.[168]

Formarea statului-națiune şi a sistemului său este „expresia dislocărilor istoriei moderne", care, o dată cu apariția capitalismului industrial, a fost martora unor schimbări extraordinare, susține Anthony Gidens în lucrarea sa numită The Nation-State and Violence (Statul-națiune şi violența). Națiunea, crede A.Giddens, este o proprietate distinctivă a statului modern şi defineşte națiunea, drept "o colectivitate ce există într-un teritoriu clar demarcat, supusă unei administrații unitare, monitorizată reflexiv atît de aparatul intern de stat, cît şi de acelea ale altor satate."[169] Ceea ce atrage atenția este statul-națiune cu propietățile sale administrative, militare şi teritoriale: statul-națiune, care există într-un complex de alte state-națiune, este un set de forme instituționale de guvernare, ce mențin un monopol administrativ asupra unui teritoriu cu granițe fixe, guvernarea sa fiind consfințită prin lege şi prin controlul direct al mijloacelor de exercitare a violenței interne şi externe.[170]

Cu alte cuvinte, ceea ce distinge statul-națiune de alte forme de guvernămînt este extinderea unei administrații stabile din anumite capitale asupra unor teritorii bine definite. Înainte de epoca modernă, miturile genealogice şi

---

[167] *Marinescu C. Națiunea şi statul național în societatea contemporană. (Referat pentru obținerea titlului ştiințific de doctor-habilitat în politologie). - Chişinău, 1996, p.33*

[168] *Tilly C. The Formation of National States in Western Europe. / Princeton University Press. - Pinceton NJ, 1975, p.6*

[169] *Giddens A. The Nation-State and Violence. / Polity Press. - Cambridge, 1985, p.116. // Smith A. Naționalism şi modernism. / Epigraf. – Chişinău, 2002, p.83*

[170] *Ibidem, p.121. // ibid, p.84*

simbolurile religioase conribuiau la formele exclusivise normale ale identității „tribale„ de grup. În epoca modernă, prin contrast, națiunile au fost formate prin procese de centralizare statală şi expansiune administrativă, care, prin ordonarea reflexivă a sistemului de stat, au fixat granițele unei multitudini de națiuni. Acest lucru îl determină pe Giddens să caracterizeze „statul-națiune" drept „rezervor de putere delimitat de anumite granițe ... principalul rezervor de putere al erei moderne".[171]

Dată fiind vasta dezvoltare a comunicaților şi coordonarea activităților, putem în mod util considera statul-națiune o „comunitate conceptuală", bazată pe limba comună şi istoria simbolică, de asemenea, comună. Dar numai în cîteva cazuri, în care granițele politice coincid cu comunitățile lingvistice existente, relația dintre statele-națiune şi naționalism „este una relativ lipsită de fricțiuni". În majoritatea cazurilor, apariția statului-națiune stimulează naționalismele opoziționiste. Originile acestor naționalisme trebuie căutate mai puțin în decalajele economice regionale şi mai mult în afectarea modalităților tradiționale de comportament care încurajează istoricitatea şi pretențiile de suveranitate administrativă. Acest lucru îl determină pe Giddens să ajungă la concluzia că „toate mişcările naționaliste sînt în mod necesar politice", pentru că naționalismul este „inerent legat de obținerea autonomiei administrative a formelor moderne"[172]

Reieşind din rolul care îi este acordat națiunii în formarea şi dezvoltarea statului național, vom atenționa, faptul, că întrebuințarea termenului „națiune" este caracterizat printr-un dublu-sens şi anume, vom întîlni termenul „națiune" cu sensul de etnos, iar în alte cazuri „națiunea" este identificată cu statul, anume din acest motiv presupunem, că termenii „etnonațiune" şi „stat național" au venit să specifice noțiunile sus-numite. Deci, putem conchide, că națiunea este statul, iar statul-națiune îl compun etnosurile sau etnonațiunile.

Națiunile pot avea o componență diversificată, şi de obicei ele pot fi multinaționale. Astăzi componența etnică a populației diferitor țări ale lumii este tot mai încurcată, iar structura etnorasială ale acestor state este polietnică, însă funcționează aceste structuri în limitele unei națiuni unice, supunîndu-se legilor sociale şi cerințelor națiunii unice. Națiunile sunt nişte comunități sociale, care la o anumită etapă de dezvoltare presupun crearea unei forme de statalitate proprii. Națiunile reprezintă baza integrității statului şi au capacitatea de autoorganizare. Trăsăturile caracteristice ale națiunii se modi-

---

[171] *Smith A. Naționalism şi modernism. / Epigraf. – Chişinău, 2002, p.84*

[172] *Giddens A. The Nation-State and Violence. / Polity Press – Cambridge, 1985, p.116 // Smith A. Naționalism şi modernism. / Epigraf. – Chişinău, 2002, p.85*

fică, în dependenţă de atitudinea ei faţă de integritatea naţională a statului (menţinerea şi consolidarera ei).[173]

Naţiunea va lua în posesiune statul prin următoarele momente: limba cultivată şi unificată devine limbă oficială, cultura naţională devine cultura oficială, sărbătorile naţiunii devin sărbătorile oficiale, simbolurile sale devin însemnele statului, tradiţiile sale istorice devin tradiţia statului. Statul se identifică cu naţiunea, şi se obligă să asigure, pentru totalitatea naţiunii, avantajele ce decurg din suveranitate: dispunerea de un teritoriu, apărarea dreptului, serviciile finanţate din impozitele percepute.[174]

În Europa Occidentală naţiunea a apărut de obicei odată cu statul birocratic, toate celelalte naţionalisme occidentale le putem considera, de asemenea, mişcări legate de evoluţia statului, mişcări ideologice pentru consolidarea puterii de stat, nu putem afirma, însă acelaşi lucru despre Europa de Est. Occidentul este caracterizat în general de o traiectorie „de la stat la naţiune”, Europa de Est şi anumite părţi ale Asiei au mers pe calea „de la naţiune la stat”.

Istoria cunoaşte două căi de bază de apariţie a naţiunii în calitate de comunitate politică prin manifestarea voinţei proprii. Prima cale, este atunci cînd cetăţenii declară trecerea naţiunilor într-o naţiune unică şi transformarea statului absolutist existent în limitele hotarelor tradiţionale într-un stat naţional (cazul Franţei). La rîndul său SUA dă exemplul apariţiei statului-naţiune în procesul de autoeliberare a supuşilor şi tansformarea lor în cetăţeni.[175]

Persoanele care populează teritoriul statului naţional şi reprezintă naţiunea ca comunitate politică formează poporul statului. Poporul statului sunt cetăţenii statului şi este identic cu naţiunea statului.

Conceptul de cetăţenie naţională, accesibilă în mod egal tuturor din interiorul graniţelor statului, n-a fost în nici un caz o idee împărtăşită pretutindeni. Ideea americană conform căreia persoane de etnii diferite (cetăţenii cu dublă naţionalitate: italo-americanii, afro-americanii, japonezo-americanii) pot împărtăşi aceeaşi cetăţenie nu a fost acceptată în multe ţări din Europa sau din alte continente.

Etnia şi cetăţenia s-ar putea grupa în patru tipuri ce pot fi găsite pe glob în diferite perioade istorice. În general, tipologiile constituie răstălmăciri ale unor diferenţe şi nuanţe relative, însă ele totuşi trădează distincţii relevante, uneori stabilite prin lege şi evidente, de asemeni, în practici acceptate şi lega-

---

[173] *Пуляев В. Этносы и национальные интересы народов России. // Социально-гуманитарные знания, №1, 2002, с.22*

[174] *Kis J. Dincolo de statul-naţiune. // Altera, 1996, nr.5, p.42*

[175] *Ян Э. Государственное и этническое понимании нации: противоречия и сходство. // Полис, №1, 2000, с.115*

lizate. Acestea din urmă sînt diverse moduri în care tipologiile etnice sînt sau nu semnificative în instituțiile statului-națiune.

Dominația etnică. Un singur grup etnic intră în definirea națiunii, în timp ce celelalte ocupă un loc subordonat. Poziția evreilor din Polonia, a arabilor în Israel, a coreenilor în Japonia a populației de culoare în Statele Unite constituie toate exemple de populații străvechi care nu au acces complet la cetățenie. Dubla lor calitate nu poate fi ignorată şi nici nu pot membrii unui grup subordonat să acceadă la o cetățenie egală din punct de vedere legal şi / sau practic cu a populației dominante.

Monismul cultural în cadrul cetățeniei egale. Acest tip de societate este una egalitaristă. Ideologia ei dominantă este egalitatea tuturor cetățenilor şi cetățenia tuturor. Sunt respectate diferențele religioase, dar diversitatea culturală şi dubla identitate sînt fie respinse. Fie sînt socotite antinaționale. Ideologia dominantă este aceea, că toți cetățenii sînt, sau ar trebui să fie, membrii unei culturi comune. În Franța zilelor noastre, identitatea culturală arabă şi musulmană constituie un subiect controversat. Dubla cetățenie, în Franța, este percepută de mulți drept o anomalie.

Melting pot-ul neomogen. Acesta este idealul Statelor Unite de pluralism cultural, însă abia în deceniile din urmă a fost extins şi asupra afro-americanilor. În această variantă de cetățenie este acceptat dublul statut. Într-o versiune anterioară, idealul era formarea unei noi culturi ca rezultat al convețuirii unor populații diverse pe teritoriul Statelor Unite. Contopirea a fost doar parțială, iar identitățile etnice au rămas sau, sînt reînnoite, ori pe cale de apariție.

„Națiunile" din interiorul statului-națiune. În unele cazuri, grupurile primordiale există cu diferite grade de autonomie politică. Acest cvasi-separatism este exemplificat de vechiul Imperiu Austro-Ungar, de Uniunea Sovietică, de Quebec-ul zilelor noastre şi de statele constituite pe criterii lingvistice în interiorul Indiei. În aceste cazuri, grupul primordial îşi realizează o poziție politică proprie în cadrul mai vastului stat-națiune politic.[176]

În continuare, autorul tipologiilor sus-numite, Joseph R. Gusfield desprinde două implicații din această tipologie. Prima dintre ele este aceea că există o varietate de posibile relații politice între diferitele comunități din cadrul unui stat național. Acesta înseamnă că este necesar să luăm în considerare atît elementele istorice şi instituționale cît şi pe acelea de potențială identificare. Conceptul de diversitate etnică şi perceperea acestei diversități nu sunt în mod inevitabil o amenințare la adresa unei națiuni mai mari şi nici nu conduc întotdeauna la diferende inter-comunitare. A doua implicație, autorul o consideră poate mai semnificativă. Ramificațiile politice ale identității etnice lasă

---

[176] *Gusfield J. Primordialism şi naționalitate. // Altera, 1996, nr.5, p.16-17*

deschise două căi. Existența unei identități etnice poate să depindă atît de grupul respectiv, cît şi de alții care pot contribui la actul identificării sale. Relația este una interactivă.[177]

Principiul caracteristic al statului națiune, potrivit lui Anthony Giddens, este încrederea în absență, adică posibilitatea psihologică şi socială ca un individ să se considere solidar cu alți indivizi, pe care nu-i va întîlni cu siguranță niciodată şi, în orice caz, niciodată pe toți. Or, tocmai în aceasta constă de fapt una din caracteristicile modernitții ca experiență istorică: golirea timpului şi a spațiului face ca „ceea ce structurează elementul local nu este doar ceea ce se poate vedea în partea din față a scenei".[178] În comunitțile premoderne, relațiile de tip față-în-față sunt predominante: toată lumea se cunoaşte sau – cel puțin – poate fi în legătură cu totalitatea celor care locuiesc în acelaşi loc politic. În cetățile greceşti, cetățenii, în număr de cîteva zeci de mii, nu aveau toți o conştiință clară cu privire la identitatea precisă a semenilor lor. Însă probabilitatea unei deliberări colective reunind totalitatea acestor cetățeni era infinit mai ridicată decît aceea ca zecile de milioane de cetățeni ai unui stat-națiune modern să reuşească toți, de-a lungul întregii lor existențe, să se întîlnească şi să se atingă fizic unii pe alții. Diferența este una cantitativă, dar şi calitativă, iar relația cu autoritatea este din această cauză complet modificată. Modalitățile de manifestare a solidarității politice în interiorul unui clan sau al unui trib diferă vizibil de cele din sînul unei națiuni. Pentru a spune lucrurile mai clar, un individ se sacrifică mai curînd pentru a-i apăra pe ai săi şi propria lui ogradă, decît pentru a proteja o entitate invizibilă şi un teritoriu cu care nu întreține nici un fel de legătură zilnică. Națiunea corespunde unui ceva necunoscut şi totuşi cere din partea individului o obediență absolută: în calitate de soldat, bineînțeles, dar şi în calitate de contribuabil.[179]

Statul pretinde la o unitate de conştiință şi spirit a populației, la solidaritate față de interesele lui, iar toate acestea vor spori tendința etnosurilor de a conviețui alături cu oameni de alte naționalități. Fiecare națiune posedă o astfel de unitate a spiritului, din acest motiv apariția statului are la bază națiunea. Politica teritorială, face ca în cadrul statului să fie incluse, de bună voie sau nu şi alte etnonațiuni, fiecare la rîndul său din aceste etnonațiuni au propria unitate de conştiință şi spirit, au trăsăturile specifice ale sale şi respectiv şi tendința spre o statalitate proprie. Pe parcursul istoriei marile state incorporau în cadrul teritoriilor sale nu numai diferite minorități etnice, dar şi națiuni întregi, care cîndva au avut propriile state, însă care din diferite motive şi le-au

---

[177] *ibidem, p.18*

[178] *Giddens A. The Consequences of Modernity. - Stanford University Press, 1990 // Haudegan N., Lefebure P. Dicționar de probleme politice. – Chişinău, 2002, p.245*

[179] *Haudegan N., Lefebure P. Dicționar de probleme politice. – Chişinău, 2002, p.245*

pierdut. În prezent majoritatea acestor formaţiuni separate pretind şi ele la o statalitate proprie, ceea ce face ca să apară în interiorul statului divergenţe, neînţelegeri şi lupte interne.

Unii autori pretind să susţină că „sfîrşitul statului" este aproape, că în curînd statele nu vor mai fi în măsură nici să reglementeze tranzitul de bunuri şi de oameni, nici să aibă vreun cuvînt de spus cu privire la rezolvarea pragmatică a litigiilor internaţionale. De fapt, procesul de apariţie a unor noi autorităţi de reglementare şi a unor autorităţi private, care se infiltrează în miezul politicilor publice sau care acaparează prerogative „regale", nu pare să ameninţe statul atît de mult în materialitatea sa, cît în pretenţiile sale. S-ar părea că începe o reorganizare, preludiu la inventarea unor noi modalităţi de intervenţie administrativă. Statul nu a murit, el se metamorfizează şi, odată cu el, noţiunea clasică de suveranitate absolută.[180] În cadrul doctrinei mondialiste se circuscriu asemenea poziţii teoretice şi practice de planetizare, globalizare a relaţiilor interstatale care sunt larg răspîndite în gîndirea contemporană.

O arie amplă de manifestare a nihilismului naţional se înregistreză în sfera politicului, prin încercarea de a demonstra, caracterul chipurile depăşit al naţiunii şi statului naţional. În acest sens, în literatura social-politică contemporană circulă o multitudine de doctrine, teorii, curente cum ar fi: mondialiste, planetariste, a disocierii statului, a suveranităţii relative sau limitate, etc., care opun naţiunii şi statului naţional supranaţiunea, supranaţionalul, iar suveranităţii plenare, depline, suveranitatea relativă, limitată.[181] În strînsă legătură cu problema statului naţional Denis de Rougemont, în cartea sa „Vers une federation des regions. La revolution federaliste", consideră statul naţional modern „drept un imperiu ratat", declarînd sentenţios următoarele: „Toate simptomele scot la iveală inadaptarea morbidă a statului naţional la realităţile politice, economice, tehnice, demografice ale timpului nostru.[182] Maurice Duverger scria, încă de la sfîrşitul deceniului al şaselea, în "Droit constitutionel et institution politiques", că „Suveranitatea dă naştere la multe nenorociri şi statele naţionale trebuie depăşite", şi „statul naţional se devalorizează"[183] K.Jaspers, adept al concepţiilor mondialiste, a susţinut că statul naţional nu corespunde imperativelor epocii şi numai făurirea unui stat mondial, condus de unguvern mondial, ar putea determina eficientizarea eficientizarea acti-

---

[180] *Hibou B. La privatisation des Etas. Karthala 1999 // Haudegan N., Lefebure P., Dicţionar de probleme politice. - Chişinău 2002, p.243*

[181] *Marinescu C. Naţiunea şi statul naţional în societatea contemporană (Referat pentru obţinerea titlului ştiinţific de doctor habilitat în politologie). – Chişinău, 1996, p.25*

[182] *ibidem, p.27*

[183] *ibidem, p.28*

vităţii economice şi politice, ar corecta neajunsurile, contradicţiile din viaţa internaţională. În acelaşi sens, sociologul francez Pierre Hassner, în lucrarea sa “Nationalisme et relations internationales”, afirmă că statul naţional este în plină retragere în Europa şi, ca atare este inevitabilă integrarea economică şi politică în organisme suprastatale, supranaţionale.[184] Sociologul Pitirim Sorochin era şi el de părerea, că salvarea omenirii va fi în crearea unei federaţii de state, unei organizaţii suprastatale a Europei întregi, care se va baza pe egalitatea în drepturi a tuturor persoanelor şi popoarelor.[185]

Pe poziţii opuse nihilismului naţional se află un şir de autori din diferite domenii ale politicii, sociologiei, etc. Astfel, sociologul Arnold M. Rose, ripostînd concepţiilor nihiliste în problema statului naţional, subliniază relaţia dialectică, unitatea indisolubilă dintre naţiune şi stat, arătînd că statul este profund integrat în viaţa naţiunii, reprezentînd condiţia sine qua non a existenţei sale. În acelaşi sens se pronunţă şi poltologul George Burdeau care relevă, cu autentic temei, că, statul reprezintă „o manieră de a fi a naţiunii”, deasemenea „statul are un rol unificator, un rol activ în crearea unităţii naţionale”.[186] Politologul francez Marcel Merle remarcă, că „statul-naţiune rămîne de fapt şi de drept celula de bază a societăţii internaţionale şi nici o formulă nu pare a fi în măsura a-l înlocui în această funcţie esenţială”.[187]

Unii cercetători consideră, că omenirea nu a descoperit o formă mai reuşită, decît aşa numitul stat naţional. Prin acesta se explică tendinţa popoarelor şi a naţiunilor spre determinarea propriei statalităţi naţionale, în calitate de formă politică optimală, maximal favorabilă pentru păstrarea şi dezvoltarea culturii etnice şi a identităţii lor. Acest fapt este determinat de procesul istoric, susţinut de însăşi natura omenescă, care reese din tendinţa firească a popoarelor spre autodeterminare. Din acest motiv nu se poate ignora sau exclude din procesul etnopolitic tendinţele insistente şi perseverente a multor popoare de a-şi crea propriile state naţionale, bineînţeles cu drepturi egale pentru rasele şi naţiunile doritoare de a trăi în cadrul acestor state.

---

[184] *ibidem, p.29*

[185] *Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. / Издательство политической литературы. – Москва, 1992, с. 251*

[186] *Marinescu C. Naţiunea şi statul naţional în societatea contemporană (Referat pentru obţinerea titlului ştiinţific de doctor-habilitat în politologie). – Chişinău, 1996, p.33*

[187] *ibidem, p.34*

TRANZIȚIA DEMOCRATICĂ ŞI REFORMA SOCIAL-POLITICĂ ÎN CONTEXTUL DIHOTOMIEI CONTINUITATE – DISCONTINUITATE

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău,
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Dractor-habilitat, conferențiar

Ludmila OLEINIC
Rusia, Moscova
Universitatea "Prietenia Popoarelor "
MA, doctorandă

Problema transformărilor democratice este una majoră, de prim ordin, în teoria şi practica politică actuală, întrucît ea vizează întreaga complexitate şi multivalență a fenomenelor şi proceselor social - semnificative ale sociumului în schimbare, iar de aici denotă stări valorice pe cît de importante pe atît de contradictorii ale mentalității şi comportamentului colectiv şi individual. Această problemă, devenind deja destul de frecventă în aria preocupărilor ştiințifice ale tranzitologilor din Vest şi Est, constituie de facto nervul diverselor cercetări monografice, culegeri de articole, documente şi materiale apărute pe marginea Conferințelor şi Simpozioanelor ştiințifice naționale şi internaționale.

În pofida unor prestigioase publicații despre tranziția actuală spre democrație, elaborate în țările occidentale[188] şi în acelea ale spațiului postco-

[188] *Ash T. History of the prezent. Essay sketches and despatches sform Europe in the 1990's. - London, 1990; Karl T., Schmitter Ph. Models of Transition in Latin America, Souther and Eastern Europe. // International Sociale Science Journal, 1991, vol.43, №128; Guilhot N. Schmitter Ph. De la transition a la consolidation. // Revue francais de science politicque, 2000, №4-5, pp. 615 – 631; Linz J., Stepan A. Problems of Democratic Tranzition and Consolidation. Souther Europe, South America, and Post-Comunist Europe. – Baltimor, 1996; O'Donell G., Schmitter Ph. Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies – Baltimore, 1986; Offe C. Varieties of Transition. The East European and East German Experience. – Cambridge, 1996; Przeworski A. Democracy and*

munist[189] astăzi practic nu există lucrări speciale, consacrate binomului tranziție democratică – reformă sociopolitică, care ar fi efectuate plenar sau parțial prin prisma semnificațiilor dihotomice ale contituității / discontinuității. Acest fapt ne-a şi determinat să întreprindem studiul de față pe o dimensiune investigativă trivalentă, orientată din start spre o posibilă îmbinare de variabile a ceea ce numim tranziție, reformă şi continuitate.

Desigur, autorii nu pretind la o tratare în profunzime a problemei, dat fiind că volumul publicației curente nu le permite a o face. Plus la aceasta, însăşi practica de mai bine de zece ani a tranziției democratice, mai mult ca anevoiasă după conținut, pătrunsă de multiple accelerări şi reculări a reformelor, de schimbări logice şi alogice, cu şi fără sens şi perspectivă istorică, fac a fi deosebit de complicată determinarea unor criterii rezonabile de analiză a corelațiilor conceptuale şi de substanță a fenomenelor şi proceselor tranziționale. Acestea din urmă n-au devenit, deocamdată, obiect real al cercetărilor integrale ale savanților politologi, sociologi, filosofi, economişti, psihologi, istorici etc.

Pornind de aici, credem că instabilitatea social – politică şi economică a societății de tip moldav este rodul unui deficit de concepție integrală a tranziției, deficit de model optim (adaptat adecvat la condițiile concrete ale țării) de funcționare şi dezvoltare a structurilor democratice, fapt ce ne vorbeşte despre o ruptură evidentă nu numai între teorie şi practica tandemului tranziție – reformă, ci şi între acesta din urmă, ca proces evolutiv, şi contextul general al continuității transformației sociale.

Din cele menționate devine firească întrebarea: ce gen de societate există astăzi în Comunitatea Statelor Independente, la ce tip de socium îl raportăm? De obicei răspunsul la această întrebare, mai bine de un deceniu este unul şi acelaşi: o societate în tranziție, în schimbare. Or, în cazul Moldovei o astfel

---

The Market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America. – Cambridge, 1991.

[189] *Башкирова Е. Посткомунистическая трансформация и формирование демократического общества в России. // Политический маркетинг, 2001, №1; Гельман В. Постсоветские политические трансформиции. Наброски к теории. // ПОЛИС, 2001, №5; Мельвиль А. Демократические транзиты: теоретико-методологические и прикладные аспекты. – Москва, 1999; Boari M. Democrație şi tranziție. Paradoxurile democratizării în fostele țări socialiste. // POLIS, 1994, №3; Dragomir C. Tranziția politică actuală: Metamorfoza unui sistem de semnificații. – Cluj, 1992; Pop A. Tentația tranziției. O istorie a prăbuşirii comunismului în Europa de Est. – Bucureşti, 2002; Saca V. Interese politice şi relații politice: dimensiuni tranzitorii. – Chişinău, 2001; Sandu I. Spațiul social al tranziției. – Bucureşti, 1999.*

de evaluare deseori umbreşte aspectul de conţinut al perioadei de tranziţie. Ne referim în fond la aceleaşi interminabile reforme, modificări structurale şi de procedură, care exprimă sintetic substanţa şi totodată, vectorul incert al tranziţiei moldave – de unde pornim şi încotro mergem. Dacă vorbim despre start (locul de deplasare) atunci îl cunoaştem cu o oarecare doză de claritate – venim dintr-o societate totalitară cuprinsă, în ultima instanţă, de haos – de vreme ce mişcarea spre obiectivul democratic propus a fost în cei zece ani de „reformare”, de incertitudine social-politică şi economică atît de întortocheată şi denaturată încît a erodat de-a binelea orientările democratice ale actorilor, a depreciat valorile la care se tinde.

Realităţile sociale ale societăţii moldave de după 1991, care deocamdată n-au fost conceptualizate adecvat ca perioadă istorică în care trăim, ne face să credm că însăşi noţiunile de tranziţie şi reformă în permanenţă sunt lipsite de concreteţe şi complementaritate, mai mult ca atît, exrpimă în ansamblu o nepotrivire manifestă a lor în raporturi de general şi particular. În această ordine de idei, cazul societăţii moldave, demonstrează că tranziţia ca fenomen general nu corespunde pe deplin tranziţiei în sens propriu, definită drept o etapă istorică cu stări şi procese complexe de restructurare radicală a societăţii de pînă la ieşirea acesteia la o treaptă economică, socială şi politică calitativ nouă de dezvoltare[190].

În primul rînd, tranziţia moldavă, deşi se vrea a fi democratică, are mult mai multe verigi intermediare cu procese excedentare şi haotice, cu fenomene şi evenimente alogice şi iraţionale decît aceea din oricare altă ţară a spaţiului ex-sovietic (excepţie Belarusi cu regim autoritar). O asemenea stare tranzitorie nu se înscrie în criteriile deja bine definite ale societăţii în schimbare spre democraţie.

În al doilea rînd, linia unei astfel de tranziţii, la fel ca şi a tranziţiei proprіu-zise, se află sub acelaşi unghi faţă de linia generală a procesului istoric, or în situaţia Moldovei acest unghi nu se micşorează, ba mai mult, în ultimii zece ani a crescut. Aceasta a contribuit la o distanţare puternică a conţinutului interliniar general istoric şi particular tranzitoriu, la dedublări, bifurcaţii valorice nesănătoase în toate sferele vieţii sociale, fapt ce a frînat constituirea unei noi calităţi a societăţii, realizarea obiectivelor transformaţionale.

Factorul – cheie ce conduce la deformarea tranziţiei democratice ca scop, proces şi finalitate rezidă în tărăgănarea geocronometrică a reformei social-politice şi economice, în ineficacitatea acesteia, mai mult, în efectele ei neaşteptate, întîmplătoare. Dacă ţinem cont de faptul că reforma, ca şi transforma-

---

[190] *A se vedea: Saca V. Interese politice şi relaţii politice: dimensiuni tranzitorii. – Chişinău, 2001, p.25*

ția în general, este nucleul şi axa tranziției, atunci este binevenită remarcarea sociologului român D.Sandu despre tranziția şi reforma postcomunistă că acestea „nu sînt două procese diferite, ci două perspective asupra aceluiaşi proces de schimbare structurală de la economia centralizată şi organizarea totalitară la economia de piață şi democrație”[191]. Dat fiind că avem de a face cu două perspective ale unui proces unic se poate menționa că reforma în Moldova, ca nucleu instabil, incert al tranziției, o condiționează pe aceasta din urmă să fie la fel de incertă ca structură, ca scop, ca proces în timp şi spațiu, dar îndeosebi, să fie paradoxală în raporturi de scop – mijloace, scop – proces, proces – rezultat.

Desigur, abordarea ambelor perspective are un anume specific, legat de interrelația unor elemente – construcții diferite. Cea de tip reformă este axată pe multiple schimbări într-o singură direcție, spre stările țintă a proiectului, adică spre viitor. Cît priveşte abordarea de tip tranziție ea este mai complexă, include diverse variabile un caracter dual direcționate spre trecut şi viitor. De exemplu, pentru a percepe specificul tranziției moldave este necesar a-l raporta la doi parametri: a) cel al regimului comunist, identificat cu relația între prezent şi trecut; b) cel al viitorului, al realizării obiectivului democratic în baza reformei, a transformației de ansamblu. Prin a doua clasă de variabile se juxtapun tranziția şi reforma, care în totalitate constituie relația trecut – prezent – viitor, efectele acestei relații.

Ambii parametri, ambele perspective, privite ca un tot, întruchipează o evoluție contradictorie a societății de la o stare calitativă la alta, țesătura ei social-politică ce există, de facto doar prin orbita dimensiunilor continuității. Or, ponderea tranziției şi a reformei, ca factori ai continuității, este diferită, fapt urmărit în toate țările în tranziție, indeferent de nivelul lor în parte de dezvoltare, de tipul tranziției.

O tranziție totală, de tipul celei din țările postcomuniste, care se desfăşoară sub semnul democratizării, ca condiție sine qua non a transformărilor sistemice de ansamblu, de obicei vizează procese şi fenomene ce se înscriu în întregul cîmp al continuității. Atare tranziție se manifestă atît prin acumulări valorice de la un regim sau un sistem politic la altul, de la o generație sau o etapă istorică la alta, cît şi prin inovații social-politice şi economice. Astfel are loc o îmbinare a tradiției şi inovației care, desigur, are specificul său, depinde de condițiile concrete ale țării, de capacitățile elitei politice, guvernanților şi opoziției, de a întreține relații civilizate, de gradul lor de cultură politică, de voința politică etc. În acest context pentru a pune în mişcare mecanismul continuității, a-i asigura acestuia un nivel suficient de energetică a func-

[191] *Sandu D. Spațiul social al tranziției. – Bucureşti, 1999, p.10*

ționării, devine indispensabil consensul între prezent şi trecut, între noi şi cei pînă la noi ca suport al viitorului.

Ponderea reformei social-politice în circuitul continuității este axată în special pe factorul inovației, care devine posibilă doar o dată cu raportarea viitorului la prezent, cu suprapunerea obiectivului democratic şi a necesităților curente de dezvoltare a societății. Bineînțeles, reforma nu se limitează numai la ceea ce este nou. Prin menirea sa de a alimenta şi a orienta tranziția ea deja determină şi funcția acumulativă a continuității, devine atît punctul de plecare al acesteia, cît şi punctul ei de sprijin precum şi punctul țintă. Însă în această triplă ipostază reforma se impune din plin doar atunci cînd este bine argumentată ştiințific, bine determinată teleologic şi geocronologic, cînd este promovată în mod consecvent prin mijloace optime de atingere a scopului, prin anumite corecții de formă şi chiar de conținut în caz de necesitate.

O problemă – cheie a fenomenului reformă – continuitate o constituie caracterul schimbărilor sociale. Credem, că capacitatea de manifestare a acestui fenomen este determinată mai întîi de toate de schimbările pe termen lung, cărora sociologii şi politologii le atribuie un rol fundamental[192]. Ele trebuie percepute nu doar ca factor general de reformare valorică, relațională şi de interes, ci şi ca factor de semnificație particulară ce exprimă raporturi contradictorii atît între sfere, cît şi în cadrul acestora, între parametrii de conținut ai mentalității şi comportamentului uman, ai socializării şi re-socializării individului ca modalități, instrumente de realizare a continuității. Asemena schimbări au, de regulă, valoare universală, vizează tranziția în dimensiunile ei strategice, aducînd cu sine noi orientări şi re-orientări politice, noi poziții sociale, noi interese, scopuri, pasiuni, etc.

Un rol nu mai puțin important în asigurarea continuității îl au reformele axate pe schimbări de durată relativ scurtă, inclusiv de depăşire a crizelor sociale. Ne referim, îndeosebi, la modificări normative, legislative, de procedură care în pofida nuanțelor de influență tactică subsumează modalități specifice ale schimbării, orientate în ultimă instanță spre atingerea stărilor țintă. Această clasă de schimbări, prin destinația sa, contribuie la apropierea obiectivului democratic, impunîndu-se drept suport tehnologic al schimbărilor de ordin strategic şi al tranziției în ansamblu.

În condițiile societății postsovietice ambele tipuri de schimbări cronopolitice se desfăşoară extrem de anevoios, prin conservarea elementului de criză sistemică şi utilizarea frecventă de mijloace autoritare sau declarativ – demo-

---

[192] *A se vedea: Sandu I. Op. cit., p.10; Saca V. Fenomenul transformației partinice în societatea postcomunistă: cazul Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI./ USM. – Chişinău, 2003, p.89*

cratice care în fond devalorizează însăşi obiectivele reformei şi ale tranziției, în general, şi desigur, principiile continuității procesului democratic de reformare. Pornind de aici, nu este lipsită de temei încercarea unor savanți politologi de-a pune sub semnul întrebării transformările din Rusia şi alte state postsovietice, estimîndu-le drept transformări arpopiate sau adecvate ca sens noțiunilor de „regim hibrid", „tranziție tărăgănată", "tranziție întreruptă", "democrație manipulativă", „democrație falsă", „proto - şi cvasidemocrație", „regres autoritar", „amurg al tranformației", etc. Neintrînd în discuție la acest subiect, avem în fond de a face cu o situație de criză dublă: a practicii social – transformaționale şi a abordării ei teoretice.

Fiind conştienți de faptul că problema studiată de noi se distinge printr-un înalt grad de complexitate şi prin insuficiență de interpretare teoretico – analitică, vom reliefa doar unele aspecte specifice ale ei în formula triadică „tranziție – reformă - continuitate", adaptate la diferite sfere ale societății postsovietice inclusiv moldave.

Deşi, în linii mari, tranziția şi reforma de tip postsovietic nu sunt rupte de procesul istoric şi de elementul continuității ele se impun drept factor imatur, slab de legătură a timpurilor, întruchipează în mod paradoxal interrelația proceselor de distrugere a vechiului şi de făurire a noului. Criteriul continuității are în spațiul Comunității Statelor Independente specificul său valoric, dominat de multiple aspecte ale discontinutății în toate sferele vieții sociale, de reproducerea unor fragmentări, divergențe ale cîmpului social-politic şi mai rar a inovațiilor organice şi convergențelor relaționale, caracteristice societăților stabile. În majoritatea acestor state de la începutul tranziției s-a pus accentul pe procesele renaşterii tradiței, fără ca ele să fie îmbinate rațional cu aceleaşi procese ale inovației. Acest fapt a şi condus pe parcurs la deficitul mecanismelor inovației, la coliziuni atît de tradiție, cît şi de inovație. Credem că în aceasta şi constă cauza principală a evoluției anevoioase a tranziției şi reformei în țările de tipul Moldovei. Aici chiar din start sindromul distrugerii, format la o parte considerabilă a forțelor politice şi a populației, a împiedicat determinarea precisă a limitelor distrugerii vechiului şi creării noului, canalizînd în fond transformările spre depăşirea nu numai (şi nu atît) a elementului conservativ, reacționar, ci şi (cît) a experienței pozitive a trecutului, necesară pentru edificarea noilor relații sociale.

Problema continuității reformei indentificată în limitele de cîmp ale tranziției democratice se acutizează, în special, în legătură cu discordanțele puternice ce există între diferite tipuri de schimbare: politică, economică, socială, culturală. Succesele la prima vedere a transfrormărilor din sfera politică – crearea şi funcționarea instituțiilor democratice de putere, separarea puterilor, elaborarea şi adoptarea noii Constituții, democratizarea procesului electoral

la toate nivelurile, constituirea pluripartidismului etc. – n-au condus, deocamdată, la transformări optime în alte sfere ale vieții sociale. Dimpotrivă, excesul luptei politice pentru putere între diferite orientări politice, între forțele de aceeaşi orientare, permanentele ciocniri dintre guvernanți şi opoziție a redus simțitor capacitatea coordonării şi reglementării reformei, posibilitatea depăşirii dezechilibrelor între sfere.

În cei zece ani de tranziție moldavă, indiferent de guvernare (democratică, agrariană, mixtă centristă - dreapta, comunistă) sau agravat puternic raporturile dintre politic şi economic, politic şi social, politic şi cultural. Obiectul şi cauza agravării a şi fost deficitul continuității, inconsecvența efortului politic în promovarea noului, lipsa de voință politică a elitei în opimizarea proceselor de acumulare valorică şi de creare a noilor valori.

Astfel, în locul unei societăți bazate pe continuitate, care se vrea a fi democratică în toate sferele, s-a ajuns în prezent la cvasi democrație politică, cvasi politică socială, cvasi economie de piață, cvasi proprietate privată şi proprietar, cvasi societate civilă, cvasi clasă de mijloc, cvasi cultură politică etc. Aceasta se datorează şi proceselor subterane care în ultimii zece ani a-u întrecut deja limitele sferei economice şi s-au răspîndit asupra sferelor neeconomice[193], fapt ce a condus la două consecințe fundamentale. Prima – subteranitatea a căpătat caracter social. A doua – lărgirea sferelor, proceselor subterane au pus începutul transformării societății postsovietice într-un sistem social-economic subteran. Această situație ne vorbeşte despre instabilitatea politică şi economică a societății, despre sărăcia în masă şi diferențierea socială bruscă a populației, despre slăbiciunea puterii în căutarea unor soluții efective de depăşire a crizei sistemice.

Poate că factorul-cheie ce determină deficitul continuității social-politice în dimensiuni de reformă şi tranziție, în general, rezidă în nivelul calității scăzute al cadrelor politice, fapt consemnat şi de alți autori[194]. Politicienii şi funcționarii în marea lor majoritate – atît cei veniți din regimul comunist, cît şi cei tineri de formație nouă, democratică – nu dispun de experiența construcției statale în condiții noi. Marea politică la nivel de strategie şi tactică le-a revenit să o elaboreze şi să o promoveze agronomilor, scriitorilor, jurnaliştilor, lucrătorilor ideologici ai partidului comunist din vremurile de odinioară. Aceştea au devenit şefi de stat şi de guvern, miniştri, deputați, diplomați, lideri politici nu atît în bază de capacități, de cunoştințe şi abilități politice noi,

---

[193] *A se vedea: Рывкина Р. Теневые процессы в неэкономических сферах российского общества. // http//www. socio.ru /public/ ryvkina/ shedow.doc*

[194] *См: Боцан И. Политическое развитие Республики Молдова за десять лет независимости. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea. XVII. / USM. – Chişinău, 2001, p.24*

cît de posibilități de a fi susținuți. Desigur, de aici şi vine inconsecvența politicii interne şi externe a statului, subaprecierea activității politice a predecesorilor în realizarea reformei, supunerea transformărilor sociale politicii Standardului Dublu, revenirea la structurile administraitve vechi, dominarea frecventă a emoțiilor în relațiile politice. Aceste caracteristici a subiecților social-politici pune sub semnul întrebării capacitatea şi voința lor de a fi cu adevărat purtători ai reformei şi continuității valorice, de a accepta şi a promova consensul intervalori, interactori, ideea pactului social şi politic între stat şi societatea civilă, stat şi partide, guvernare şi opoziție.

Problema continuității reformelor democratice îşi află expresie şi la nivelul conştiinței de masă. Aici urmărim combinări paradoxale între diferite orientări, nedorința maselor de a trăi pe vechi şi dezamăgirea lor tot mai puternică în noile idealuri, considerate false sau irealizabile; nostalgia după imensul imperiu sovietic şi manifestările de xenofobie şi izolaționism; deprinderea cu libertatea şi inițiativa privată şi nedorința de a-şi asuma responsabilitate față de propriile decizii; tendința de apărare a libertăților personale de influențele nedorite din partea statului şi înclinația spre o „mînă puternică”.

Specificul raportului continuitate – discontinuitate a procesului de reformare din spațiul postsovietic poartă în sine o amprentă puternică a neocomunismului. Practica de aici denotă existența şi chiar înviorarea multor elemente negative ale trecutului, fapt ce vorbeşte despre o continuitate în sens negativ. În cazul tranziției de tip moldav, rusesc, ucrainean, etc., cînd nu s-a ales o cale rațională de utilizare sau depăşire constructivă a moştenirii trecutului, schimbările social-politice au caracter nu doar divergent ci şi antagonist. Prin elementul lor democratic, autoritar şi totalitar (atît la nivelul de mentalitate, cît şi de comportament) aceste schimbări sunt doar formale, de vreme ce conținutul lor este pătruns de element vechi. De exemplu, aceleaşi instituții democratice îmbină în mod ciudat forma democratică de existență cu multiplele elemente autoritare şi democratice de conținut. Astfel, în cazul Moldovei şi altor țări ex-sovietice (excepție țările Baltice) astăzi este pe deplin actuală concepția lui Alexis de Tocqueville despre democrație, cînd în formele noi democratice se reproduc din nou obiceiuri, reguli şi mecanisme autoritare[195].

Din cele enunțate rezultă că raționalizarea raportului tranziție – reformă – continuitate este posibilă prin identificarea şi promovarea unei relații optime între procesul acumulativ şi inovator al schimbărilor social – politice, fie de durată lungă sau scurtă. Totodată, este imperioasă problema purtătorilor acestor transformări, schimbării elitei vechi, cu mentalitate neocomunistă, printr-o elită nouă, conştientă de necesitatea şi importanța îmbinării tradiției

---

[195] *Токвиль А. Старый порядок и революция. – Москва, 1997, с.165*

şi inovaţiei valorice, elită care ar împărtăşi nu doar modul dialectic, ci şi sinergetic de gîndire.

O condiţe importantă în vederea eficientizării relaţiei triadice tranziţie – reformă – continuitate o constituie organizarea şi efectuarea unor cercetări ştiinţifice complexe a practicii sociale, cu eforturi integrale a savanţilor politologi, filosofi, sociologi, economişti, etc., care ar elabora şi ar propune căi, soluţii şi modalităţi rezonabile de dezvoltare a procesului democratic.

POLITICI PUBLICI ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRILOR DEMOCRATICE

Mariana IAŢCO
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relaţii Internaţionale,
Ştiinţe Politice şi Administrative,
Catedra Politologie,
Lector, MA

The promotion of public politics is an essential moment in the existence of a democratic state. This article has as aim the approach of public politics phenomenon withiu the democratic changes.

Transformările actuale a realităţii statului a provocat o schimbare a abordărilor teoretice. Care s-au dezvoltat de la raţionalismul hegelian sau weberian, ca să nu mai spun de perspectiva marxistă a statului ca instrument de clasă, la o perspectivă acţională.[196]

Din acest punct de vedere, chiar noţiunea de politică este nevoită să sufere careva revizuiri. Iniţial sensul primar al conceptului, depreciat de folosirea sa excesivă şi de limitarea sa la jocul solitar al statului, fiind actualmente restabilit şi adoptat la exigenţele guvernării.

Noile tendinţe în analiza acţiunii politice depăşeşte limitele investigării clasice, însă fără a fi neglijate pune în viziune diverse tipuri de intervenţie etatică, pentru a identifica specificul şi dinamica relaţiilor dintre domeniul public şi privat.

---

[196] *Muller P., Surel I. Analiza politicilor publice. - Bucureşti, 1999, p.9*

În prezent, chiar însuşi guvernarea Republicii Moldova încearcă să revizuiască modalităţile în care acţiunea publică se adoptează la geometria variabilă a raporturilor dintre stat şi societate, public şi privat.

În democraţiile moderne un element esenţial sunt politicile publice, căci ele permit o orientare funcţionarilor guvernamentali şi în acelaşi timp oferă cetăţenilor posibilitatea de a-şi exercita controlul asupra actului guvernării.

Diverse motive poate avea acţiunea guvernamentală, ca de exemplu: clientelismul, competiţia politică, reacţia sau tradiţia, însă astfel de acţiuni au la bază o anumită politică publică. Aceasta ar însemna că ele fac parte dintr-un curs de acţiune gândit ca răspuns la un anumit tip de problemă apărute în anumite condiţii.

Îndeosebi, astăzi când au loc transformări democratice importante cursul unei bune politici publice, ar facilita realizările guvernului, într-o atingerea unei stabilităţi atât politice cît şi economice în societate.

În faţa noilor provocări cu care se confruntă guvernarea Republicii Moldova din lipsa promovării unei politici publice sănătoase avem acelea traiectorii paradoxale şi instabile ale tranziţii noastre democratice.

De aceea, într-o democraţie sănătoasă principalul este ca activitatea guvernului să se desfăşoare prin realizarea de politici publice şi totodată să se dezvolte o discuţie publică în jurul acestora.

În pofida, faptului că există semne de întrebare vizavi de anumite thenici utilizate pentru a atinge obiectivele politicilor publice în ultimii ani s-a recunoscut tot mai mult importanţa politicilor publice pentru o guvernare democratică.

Deoarece, vorbim adesea despre politicile pe care le exprimă sau le aplică guvernarea. Ne dăm deseori sau chiar auzim întrebări de tipul: de ce a hotărât Parlamentul sau Executivul (consiliul judeţean sau primăria) o astfel de decizie? Sau din contra nu ia nici o măsură? Însă deseori se întâmplă chiar astfel: de ce nu cunoaştem încă rezultatele aplicării unei asemenea măsuri? Sau unii sunt de acord cu o decizie şi alţii dimpotrivă nu.

În majoritatea acestor situaţii există pluralismul de interese a diverselor politici şi promovate de variate instituţii publice.

Deseori, cetăţenii aşteaptă de la guvernul lor multe lucruri, dar şi cei care au mai puţine pretenţii, se aşteaptă în primul rând ca guvernele lor să ia decizii inteligente. Mai mult decât atât, ei se aşteaptă probabil ca aceste decizii, hotărâri să fie rezultatul unei poziţii generale a unei viziuni. Însă, guvernele pot fi foarte ferme în luarea deciziilor, fără să facă acest lucru într-un mod foarte inteligent, lucru demonstrat deseori de guvernarea Republicii Moldova.

Pentru că, a lua decizii înseamnă a opera într-un cadru coerent, indiferent cît de general este acesta.

Trebuie să fie clar momentul că într-o democrație o guvernare inteligentă şi aflată sub controlul publicului, prin însăşi felul său necesită ceva mai mult decât simplul act decizional – mai exact, necesită decizii care să fie luate într-un anumit cadru. În fine ceea ce ar trebui noi să cerem de la guvernele noastre este ca ele să producă politici. Şi totuşi ce este o politică publică?

Pentru început am spune că politicile publice îşi leagă începuturile de cele ale analizei politice americane. Ştiut este faptul că până în anii '70 analiza statului a fost predominată de instrumentele de gen instituțional sau administrativ.

Însă, utilizând ca fază tendințele teoretice ale ştiinței politice, noi metode au fost acomodate aceluiaşi obiectiv pe care ştiința politică şi sociologia le-au oferit un privilegiu în cercetarea acelor dimensiuni ce sunt astăzi denumite sub titlul de politici publici.

Există o pluralitate de abordări a termenului. Spre exemplu H.Heclo în British Journal of Political Science fixează: "în sensul comun termenul politică se consideră de obicei că se aplică la ceva "mai mare" decât deciziile particulare, dar la ceva "mai mic" decât mişcările sociale generale. Aşadar, politica în termenii nivelului de analiză este un concept plasat la mijloc. Un al doilea element şi anume unul esențial este că pentru cei mai mulți autori termenul trimite la un scop de un anumit țel"[197]

Alți autori, dau o definiție lato-sensus care ar fi că politicile publice este produsul activității unei autorități investite cu putere publică şi legitimitate guvernamentală.[198]

În articolul de față voi defini o politică publică drept acea orientare de acțiune sau lipsă a acțiunii aleasă de autoritățile publice ca răspuns la un tip de problemă sau la o rețea de probleme interconectate.

În primul rând, trebuie de evidențiat că politicile publice se referă la un curs de acțiune. Acest fapt se relaționează cu ideea de model sau cadru, deoarece cum s-a menționat mai sus, politicile publice oferă călăuzire pentru un ansamblu de acțiuni interconectate dintr-un anumit domeniu.

Politicile publice – mai sunt rezultatul acțiunii actorilor politici – demnitarii şi partidele pe care le reprezintă agențiile administrative, grupele de interes şi nu în ultimul rând populația. Influența acesteia din urmă asupra mijloacelor puterii intervine determinant asupra elaborării şi implementării politicilor publice.

Deseori, cei care încep să studieze politicile publice sunt mai mult sau mai puțin influențați de o imagine raționalistă asupra acțiunii sociale.

---

[197] *Heclo H., Revew Article: Policy Analysis. // British Journal of Political Science, Nr.2, 1982, p.83-108*

[198] *Pîrvulescu C. Politici şi instituții publice. / Editura Trei. – Bucureşti, 2002, p.5.*

Astfel, se admite ideea că în procesul de înfăptuire a politicilor e important să detectăm actorii implicați şi să îi caracterizăm ca raționali.

Deoarece, posedă informație credibilă asupra stării în care se află; au capacitatea şi resursele de analiză a majorității alternativelor relevante. Formează preferințele consistente asupra alternativelor relevante şi o selectează pe cea mai bună alternativă care le permite să atingă cel mai bine obiectivele existente. Însă deloc neglijabil este faptul că realitatea deseori pune sub semnul întrebării această supoziție.

Din contra: pentru a înțelege mai bine modalitățile în care se formulează politicile publice, în care se iau decizii importante, care afectează viața fiecărui cetățean, e nevoie să renunțăm la imagini simplificatoare asupra a ce înseamnă că procesul politic este unul rațional.

Pentru că, acest proces este unul încărcat de constrângeri sociale, politice, economice, care fac ca el să nu poată fi uşor inclus în chingile strâmte ale unui sau altui model rațional. Mai degrabă spus el este unul politic decât rațional.

Fapt demonstrat, deseori de guvernarea Republicii Moldova unde constrângerile politice sunt deseori definitorii.

Pentru a putea spune cum se elaborează şi cum se implementează politicile publice atenția principală trebuie să o îndreptăm spre interacțiunile dintre actorii politici implicați. O politică publică presupune într-o măsură ridicată negociere, compromis între diverse interese – fie că acestea aparțin ale unor actori din sfere guvernamentale sau neguvernamentale. Impulsul politicilor publice dar şi motivația principală se află în tensiunea dintre sectorul privat şi cel public.

Îndeosebi, astăzi în procesul schimbărilor ce au avut şi au loc în țara noastră variabila dimensiunii publice a suferit modificări considerabile. Deoarece, problemele ce presupun o reală dimensiune publică implică reglementarea prin intermediul politicilor, iar determinarea acelor probleme ce au implicație publică presupune o analiză a dimensiunii politice a societății şi a mijloacelor şi instrumentelor prin care aceasta se realizează.[199]

Acestea din urmă fiind inserarea pe agenda guvernamentală, constituirea referenților politicii publice, intervenția decidenților, aplicarea, evaluarea.

Se observă că aceste momente privesc variate aspecte ale unei politici publice: cum ajunge ca o problemă să fie obiectul unei decizii a unei instituții publice? Cum dintre alternativele aflate în fața sa, se alege una anume? Cum odată hotărâte deciziile sunt implementate; de ce unele politici au succes, iar altele nu?

---

[199] *Ibidem, p.5.*

În sfârşit, trebuie remarcat că politicile publice se referă la probleme şi interese interconectate. Indiferent de aspectele lor simbolice, politicile publice sunt considerate, atât de cei care le creează, precum şi de către cetățeni, drept modalități de a rezolva probleme sau de a satisface interese, uneori, de a profita de oportunități.

De aici reieşind, politicile au în mare măsură o valoare instrumentală, adică nu sînt scopuri în sine şi nici bunuri în sine, ci instrumente cu ajutorul cărora se rezolvă probleme de interes pentru comunitate. Însă acest fapt nu semnifică că politicile publice sunt independente de valori. Chiar, putem susține contrariul.

În primul rând, însuşi fapt de a descrie ceva drept o problemă sau un interes presupune anumite valori. Scopuri sau lucruri care încercăm să le valorizăm. În al doilea rând, nu este atât de uşor să facem o distincție între scopuri şi mijloace în politici publice, a utiliza un "instrument ideal" semnifică a utiliza şi mijlocul potrivit pentru a duce scopul sau obiectivul la îndeplinire, cît şi mijlocul care nu intră în contradicție cu o întreagă gamă de comportament al guvernului şi care este moral acceptabil.[200]

Se întâmplă rar ca politicile să răspundă unei probleme izolate. În majoritate ele sunt răspunsuri la seturi de probleme încâlcite ale căror soluții pot fi ele însuşi contradictorii. Majoritatea problemelor care îşi află răspunsul în politici publice sunt complexe "ca urmare a mărimii sau anvergurii lor; ele sunt compuse din seturi de probleme, poate mai mici, dar care, dat fiind că nu sunt interconectate, sunt greu de înțeles şi totodată greu de separat atât din punct de vedere logic, cît şi cronologic"[201]

De aceea este foarte important ca problema să fie definită. Orice politică publică are trei elemente principale: a) definirea problemei, b) scopurile pe care politica îşi propune să le atingă, şi c) instrumentele sau mijloacele prin care se abordează problema şi sunt atinse scopurile. Definirea problemei este strâns legată de scopurile politicii.

Datorită faptului că problemele în contextul transformărilor democratice devin tot mai complexe, se manifestă cu o viteză tot mai mare, iar încrederea în guvern scade tot mai mult, problema care apare este **capacitatea de a guverna.**

În raportul său din 1997 "Statul într-o lume în schimbare" Banca Mondială sublinia importanța pe care o are o bună guvernare în dezvoltarea economică durabilă. Pentru a creşte bunăstarea umană trebuie sa se mărească capa-

---

[200] Mungiu-Pippidi A., Ioniță S. Politici publici. / Editura Polirom, Bucureşti, 2002, p.22

[201] Desveaux J., Lindquist E. Organizarea în birocrația publică. // "Canada", nr.27, Bucureşti, 1994

citatea statului prin aceasta înțelegând capacitatea statului de a realiza şi promova în mod eficient acțiuni colective.[202] Această idee de bază poate fi tradusă în practică într-o strategie prin care orice stat poate fi transformat într-un partener eficient şi credibil la dezvoltarea țării sale, strategie care cuprinde doua elemente. Primul element al aceste strategii constă în a aduce rolul statului la nivelul capacităților sale.

Moment important şi pentru Republica Moldova, dacă analizăm cu multă atenție tipul de intervenție efectuată de stat ale cărui capacități sunt scăzute, ca şi locul în care această intervenție survine, adesea se încearcă sa se facă prea mult cu prea puține resurse şi capacități. Drept care adesea fac mai mult rău decât bine.

Eficiența creşte dacă s-ar pune mai mult accent pe aspectele fundamentale, însă problema nu este doar de a alege ceea ce să se facă şi ceea ce să nu se facă, ci cum să se facă.

Cu toate acestea, capacitatea statului nu este factorul determinant. De aceea, al doilea element al strategii este creşterea capacității statului prin revigorarea instituțiilor publice.

Aceasta semnifică a concepe reguli şi constrângeri eficiente, a controla acțiunile arbitrare ale statului şi a combate corupția, a supune instituțiile statului unei competiții mai mari, crescându-le astfel eficiența şi performanța.

Şi de asemenea aceasta înseamnă a face statul să fie mai atent la nevoile oamenilor, a aduce guvernarea mai aproape de oameni printr-o largă participare şi descentralizare.

Numai că în împrejurarea creşterii rolului instituțiilor guvernamentale în procesul de înfăptuire a politicilor publice un loc aparte îi revine problemei reintegrării cetățeanului în spațiul actului decizional.

De aici rezultă modalitatea poate cea mai evidentă de implementare a politicilor: cel de sus în jos şi cel jos în sus. În cazul în care nu se respectă simetria acestora, ca consecință apare desfigurarea eficienței guvernamentale, ce dezvăluie radiografia regimului politic şi incapacitatea acestuia de a construi politicile publice necesare adoptării încontinuu la o lume în schimbare.[203]

Dar nu numai guvernele iau parte la dezvoltarea capacității pentru elaborarea de politici publice şi pentru o bună guvernare. Există nenumărate fundații care sprijină o multitudine de inițiative de dezvoltare a democrației şi a capacității de a elabora politici publici. Un exemplu remarcabil de astfel de organizație non-guvernamentală este Institutul de Politici Publice, Fundația Soros ş.a.

---

[202] *Vezi: Banca Mondială, la http://www.worldbank.org*

[203] *Pîrvulescu C. Politici şi instituții publice. / Editura Trei. – Bucureşti, 2002, p.5.*

Evident că, în practică, guvernele stau sub influența factorilor politici, de exemplu cei aflați la putere vor să fie realeşi pentru a continua să dețină puterea, şi de aceea este posibil ca ele să nu țină cont de acest “ghidaj”, preferând în schimb să aibă un comportament motivat mai mult de factori politici.

Însă din punctul de vedere al cetățenilor, guvernele sunt alese în mod democratic şi ele trebuie să încerce să rezolve probleme publice şi să ofere servicii publice majore, ținând cont de interesul public, nu de propriul lor interes

Bineînțeles, nu va exista un consens asupra a ceea ce înseamnă “interes public”, dar această formulă oferă un fundament pentru analiza de politici publice şi dialogul civic în jurul chestiunilor de politică publică.

РЕЛИГИОЗНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ В БЕЛАРУСИ

Андрей ЕРМОЛОВИЧ
Республика Беларусь, Минск
Посольство Республики Беларусь в Молдове
Советник

Одной из характерных черт современного белорусского общества по праву можно назвать толерантность, которая наиболее ярко проявляется в конфессиональном и межнациональном аспектах. Потребность в нравственных устоях, в развитии духовности обусловила возрастание роли религии и церкви в обществе. Многие религиозные организации вносят существенный вклад в сохранение гражданского мира и общественного согласия в стране, повышение уровня нравственности граждан.

По данным Национальной Академии Наук Беларуси, число верующих граждан в республике в настоящее время приближается к 50 процентам от всего населения. Ученые полагают, что заметный рост числа верующих вызван экономическим и социальным кризисом, произошедшим на постсоветском пространстве, постперестроечные трансформации стали причиной поиска определенной частью населения республики общественных идеалов в различных религиозных учениях.

Стремительный рост религиозности населения произошел на протяжении 90-х годов XX столетия. Социологические исследования показывают, что если в 1989 году к верующим причисляли себя 22 процента респондентов, то в 1998 году таковыми себя считали уже более 35 процентов опрошенных. Одновременно более трети респондентов ответили, что затрудняются точно определить, являются они религиозными людьми или нет. Это означает, что более половины населения Беларуси

в той или иной мере испытывает влияние религии. В сознании практически половины граждан Беларуси в последние годы религия стала занимать позицию гаранта стабильности, порядка, незыблемости духовных устоев общества, а также возрождения национальных традиций народа.

Находясь на перекрестке Европы, Беларусь ощутила на себе влияние практически всех крупнейших религий мира. В итоге православие в стране существует более 1000 лет, католицизм - 700, ислам и иудаизм - 600, лютеранство - более 400 лет. Таким образом, Республика Беларусь - многоконфессиональная страна, в которой каждый в соответствии со своими верованиями может найти храм по душе. Всего их насчитывается почти 2000.

Отождествляют себя с православием около 80 процентов респондентов, с католицизмом - 14, с протестантизмом - 2 процента. За последние 10 лет в стране в три с лишним раза возросло количество религиозных направлений и общин. Сейчас их насчитывается 2830. Действуют также 152 религиозные организации, имеющие общеконфессиональное значение (религиозные объединения, братства, сестричества, миссионерские общества, духовные учебные заведения). С их учетом общая численность религиозных организаций практически достигла 3000.

Объективно так сложилось, что в истории Беларуси, становлении и развитии ее духовности и культуры наиболее заметную роль играла и продолжает играть православная церковь (объединяет 1261 общину). В состав церкви входят 10 епархий, 16 монастырей. Действуют 983 православных храма, еще 135 строятся. В приходах служат 1119 священнослужителей, работает более 400 воскресных школ. Подготовку священнослужителей осуществляют Минская духовная академия, готовящая научно-педагогические кадры для церкви со степенями кандидатов, магистров и докторов богословия; Минская духовная семинария с пятилетним сроком обучения, дающая высшее духовное образование со званием бакалавра богословия; Витебское духовное училище. Богословский факультет при Европейском гуманитарном университете в Минске ведет подготовку по специальности теолог и преподаватель теологии.

Социальным служением в епархиях занимаются 18 религиозных братств и 8 сестричеств, которые оказывают большую помощь детским домам, домам для престарелых и инвалидов, больницам, а также нуждающимся на дому. Церковь возродила институт тюремных священников. В местах лишения свободы регулярно проводятся богослужения, исповедь и причащение заключенных, беседы духовно-нравственного содержания, распространяется православная литература.

В республике зарегистрировано 434 прихода римско-католической церкви, которые входят в четыре епархии: Минско-Могилевскую, Гродненскую, Пинскую и Витебскую. Кроме того, имеется 7 женских монашеских общин (монастырей), 2 высшие духовные семинарии. Действуют 342 костела, 36 строится. При костелах работают воскресные школы. В костелах работает 281 ксендз, в том числе 161 иностранный священнослужитель.

Католическая церковь активно занимается благотворительностью. Важную роль в этом играет благотворительная организация "Каритас", отделения которой имеются во всех епархиях. Они действуют по специальным программам - проектам "Дети", "Рождественские каникулы", "Неделя милосердия".

В республике действуют также старообрядческое древнеправославное религиозное объединение, в которое входят 37 общин поморского толка (10 старообрядческих общин разных толков действуют на условиях автономии); мусульманское религиозное объединение, в которое входят 27 общин; три иудейских религиозных объединения, в которые входят 37 общин, 1 миссия и 2 духовных учебных заведения.

Протестантизм представлен пятнадцатью религиозными направлениями, образовано более тысячи общин. Действуют 14 общин греко-католической церкви, 13 общин восточных религий.

Религиозные организации страны активно поддерживают связи с зарубежными центрами. За последние пять лет приглашено для религиозной и иной деятельности более 2000 иностранных священнослужителей и граждан.

Государственные органы, обеспечивающие исполнение законодательства о свободе вероисповеданий и религиозных организациях, своевременно решают вопросы, с которыми к ним обращаются руководители общин, религиозных управлений, духовных учебных заведений и миссий. Государство передало религиозным организациям в пользование или собственность под богослужебные цели 1122 культовых и других зданий.

В Беларуси принят и действует закон «О свободе совести и религиозных организациях», который поддержан Белорусской православной церковью, римско-католической церковью, евангелическо-лютеранской церковью, иудейским и мусульманским религиозными объединениями.

Следует отметить, что устойчивый конфессиональный мир является одним из важнейших факторов социально-политической стабильности в Беларуси. Политика, проводимая правящей элитой в сфере государственно-церковных отношений, позволяет сохранять условия для

свободной самореализации личности в духовной сфере. Идет постоянный взаимный поиск точек соприкосновения, механизмов сотрудничества между органами государственной власти и религиозными организациями на основе общечеловеческих моральных ценностей в условиях поликонфессионального общества. Данное обстоятельство вносит реальный вклад в развитие гражданского общества как показателя зрелости социума и его устремленности в будущее.

LIBERALISMUL - ÎN DIMENSIUNILE SECOLULUI XX (DIN CONCEPȚIA POLITICĂ A LUI NICOLAE IORGA)

Ion VANGHELI
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea Tehnică a Moldovei
Catedra de Ştiințe Socio-Umane
Doctor, conferențiar

Gheorghe RUSNAC
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Doctor-habilitat, professor,
Membru-corespondent
al Academiei de Ştiințe din Moldova,
rector

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Doctor-habilitat, conferențiar

Nicolae Iorga a fost şi rămâne o figură unicală în istoria culturii naționale şi universale. Stârnesc mirare, respect şi admirație diversele lui talente - de savant şi pedagog, scriitor şi critic literar, gazetar şi om politic, organizator al vieții culturale şi propagator al cunoştințelor, amploarea intereselor lui ştiințifice şi literare, munca lui extraordinar de intensă şi rodnică (volumul lucrărilor publicate, poate, n-are seamăn) şi, bineînțeles, valoarea reală a tot ce-a făcut el.

În felul lui de a fi N.Iorga ca om de cultură întruchipează câteva epoci - a Renaşterii, Iluminismului şi Contemporană - personificând originalitatea fiecărei din ele şi continuitatea lor.

Concepția politică a marelui om de cultură român Nicolae Iorga reprezintă un spectru bogat de idei şi poziții, este complexă şi, în anumite aspecte, contradictorie. Când se cere o expunere şi caracteristică mai generală doctrinei lui politice se cer evidențiate astfel de elemente ale ei ca: monarhismul, evoluționismul, atitudinea negativă față de sistemul "partidist" de guvernare, tradiționalismul, naționalismul, critica dezvoltării constituțional-parlamentare a României şi a altor țări de la sfârşitul sec. XIX şi începutul sec. XX.

Nu poate fi trecută cu vederea influența concepției istorice asupra celei politice, rolul important al factorilor "cultură" şi "morală" în analiza politologică. Toate aceste aprecieri şi constatări sânt, desigur, corecte, (deşi în cadrul lor se impun şi anumite precizări şi chiar reaprecieri, de pildă în tratarea ideii "dezvoltării organice", ce, chipurile, respinge revoluția ca formă de progres social).

Însă luată în ansamblu doctrina politică a lui Nicolae Iorga, cu toate trăsăturile ei originale şi contradicțiile lăuntrice, se înscrie în contextul liberalismului ca un curent politico-ideologic larg, bazat pe principiile constituționalității, parlamentarismului, legalității, inviolabilității drepturilor şi libertăților civice. Nicolae Iorga a fost un adept convins al acestor principii, al acestor valori general-umane, considerându-le mari şi veritabile cuceriri ale civilizației şi totodată fundamentul dezvoltării ei de mai departe (deşi a criticat deseori cu vehemență felul cum au fost interpretate şi traduse aceste principii în viață)... Este interesant, că însăşi Iorga întrebuința noțiunea de liberalism în două accepțiuni strîns legate între ele: ca mişcare politico-ideologică, orientată spre anumite scopuri - constituție, regim parlamentar, egalitatea în fața legii ş.a.(în sensul acesta Iorga vorbea de "şcoli", "curente" ale liberalismului, de acțiunile unor grupări ce "fac liberalism" etc.) - şi într-un alt sens - ca platformă sau activitate a partidelor numite "liberale"(în ultimul caz se simte de obicei un accent critic oarecum mai pronunțat).

Secolul XX a supus liberalismul unui pres de grele încercări. Două grupe de fenomene au pus curentul (doctrina) în fața unui examen, care - aşa părea la început - punea sub semnul întrebării însăşi existența lui. Primul grup – activismul crescând al mulțimilor, maselor populare; războaiele mari şi crâncene; progresul impetuos al ştiinței şi tehnicii; globalizarea şi accentuarea unei serii de probleme nodale (a păcii, a relațiilor internaționale, a surselor în toată diversitatea lor, ecologică, demografică ş.a.). Al doilea grup, contradictoriu "în sine", include: creşterea viguroasă a mişcării socialiste în toate formele şi manifestările ei, pe de o parte, iar pe de alta - apariția şi afirmarea în anii 20-

30 a fascismului. Într-un aşa context social liberalismul pierdea iniţiativa, putea pierde şi sprijinul "celor de jos" (a maselor populare) şi a "celor de sus"(a grupărilor sociale dominante). Cu alte cuvinte, criza civilizaţiei s-a manifestat în sfera politico-ideologică mai întâi ca fiind o criză a liberalismului. Va fi în stare liberalismul să facă faţă situaţiei? Va găsi el soluţii optime, sau cel puţin, suficiente pentru rezolvarea problemelor stringente, conform ideilor sale fundamentale? Va putea el să-şi completeze, mai mult, să-şi înnoiască doctrina, fără a-şi sacrifica valorile sale capitale? Cu atât mai mult, că în mişcarea muncitorească, revoluţionară în genere din primele decenii ale sec. XX devenise destul de răspândită părerea conform căreia liberalismul "şi-a trăit traiul" şi şi-a epuizat deja posibilităţile sale istorice. Viaţa însă a spulberat fără drept de apel această teză, liberalismul demonstrând tenacitate, elasticitate şi receptivitate la provocările timpului, şi-a modernizat platforma sa teoretică şi politică în concordanţă cu cerinţele vremii, rămânând şi în continuare să asiste nu doar ca observator, ci ca moderator al evoluţiei omenirii.

Din acest punct de vedere este foarte semnificativ şi elocvent exemplul lui N.Iorga. Pentru că e cazul unei gândiri, am îndrăzni să spunem, originale şi neordinare, unei figuri mari, celebre de o imensă autoritate - vădită, impunătoare, - unui om deja format, matur, unei persoane ce s-a aflat în circumstanţe deosebit de grave, dramatice (sfârşitul lui tragic o confirmă), pentru că fenomenul Iorga vădeşte din plin şi foarte explicit rolul factorului moral - a poziţiei sincere şi integral umanitare - în evoluţia politică a personalităţii.

Vom reliefa ceva mai amănunţit doar unii parametri - după părerea noastră fundamentali - ai doctrinei politice a lui N.Iorga, urmărind evoluţia lor în ultimele două decenii ale vieţii ilustrului om de cultură.

Primul din aceştea este respingerea şi condamnarea totalitarismului. Nu este oare aceasta unul din cele mai elocvente argumente în aprecierea concepţiei politice a lui N.Iorga?! N.Iorga desprinde cu îngrijorare consolidarea tendinţei autocratice, dictatoriale, pe fundalul crizei generale a civilizaţiei. Acest fenomen, - după Iorga, - se face simţit în toate „zonele” lumii, inclusiv în cea cu regimuri democratice[204]. (Iorga deosebeşte în deceniul al IV-lea al secolului XX trei tipuri de regim politic - democratic, fascist, comunist)[205]. Însă cea mai „gravă”, periculoasă şi vicioasă formă a acestui fenomen o constituie totalitarismul.

N.Iorga scoate în relief esenţa totalitarismului,şi implicit, caracterul lui antidemocratic şi antiuman. „Astfel se ştie că şi acum, - lămureşte savantul într-o lecţie memorabilă din 31 octombrie 1938, - în anumite locuri se consi-

---

[204] *Iorga N. Generalităţi cu privire la studiile istorice. – Bucureşti, 1944, p.233*
[205] *Ibidem, p.260.*

deră naţiunile în totalitatea lor - „regimul totalitar”, - cum că individul nu înseamnă acolo nimic, că a-i răpi libertatea nu este păcat, că a-l împiedica de a gândi, sau de a-şi exprima gândirea este un lucru îngăduit”[206]. Iar peste doi ani, caracterizând ideologia şi practica politică a hitlerismului îi continuă caracteristica: „omul în sine n-are valoare, omul în sine este menit să moară pe câmpul de bătălie sau să muncească în ţară străină, trecând altora rezultatul muncii lui”[207]. Şi încă un raţionament, care prin profunzimea analizei, forţa etică şi stil se cere inclus în crestomaţia gândirii umaniste din toate vremurile: „Statul nu creează, ci întrebuinţează, coordonează, conduce. Pentru aceasta el trebuie să aibă puteri în afară de dânsul, care se găsesc fireşte, în societatea însăşi. Iar societatea nu se poate dezvolta decât în deplinătatea libertăţii de gândire şi expresie.

Societatea în întregimea ei se menţine peste toate nenorocirile. Individul însăşi... este invincibil în fundul conştiinţei sale. Statul poate fi expus la orice încălcare... Pentru a-l reface după cele mai grozave crize, el nu are resurse în el însuşi, ci resursele acesteia nu pot să-i vină decât din izvoarele pe care le-am arătat (potenţialul individului şi solidaritatea socială – metionat de autori).

Ele se cer deci, nu împiedicate, ci cultivate şi cruţate. Iar aceasta nu se poate face decât prin acţiunea unei morale care nu se decretează de nicăieri, ci izvorăşte din viaţa însăşi a unei societăţi sănătoase[208]”.

De aici convingerea fermă, întemeiată pe analiza ştiinţifică, sociologică şi istorică, că regimurile totalitare, antidemocratice duc la degradarea societăţii şi în ultima instanţă sânt sortite pieirii[209] „Prin sila făcută ideii - notează savantul în maniera lui aforistică - se prăbuşesc toate regimurile”[210].

Atitudinea antitotalitaristă a lui Nicolae Iorga este umbrită printr-un episod cât se poate de serios: sprijinul substanţial acordat de el pornirilor dictatoriale ale lui Karol II. Începând cu anii 1937-1938 Iorga a colaborat strâns cu regele, a intrat în guvern şi consiliul Coroanei, a dizolvat partidul propriu (naţionalist-democrat) şi a fost unul din fondatorii Frontului Renaşterii – formaţiune procarlistă, unica autorizată. Apare fireasca întrebare: a căzut oare Iorga pradă oportunismului politic? Categoric nu. O spunem nu numai de aceea că o asemenea „metamorfoză” nu s-ar fi înscris în contextul unei activităţi politice de aproape patru decenii, căreia întotdeauna îi erau proprii principialitatea, bărbăţia, sinceritatea. Ci mai mult de aceea, întrucât şi de data aceasta poziţia lui Iorga izvora din crezul lui politic, din viziunea lui a situa-

---

[206] Iorga N. Generalităţi......p.262-263.
[207] Ibidem, p.340.
[208] Ibidem, p.323-324.
[209] Vezi: Iorga N. Pagini alese. - Bucureşti, 1965, vol.II, p.73
[210] Ibidem.

ției mondiale şi naționale. Pe de o parte, s-au resimțit elementele conservatoare ale doctrinei lui sociologico-politice (monarhismul, respingerea „sistemului partidist” de guvernare ş.a.). Pe de alta, în concursul de atunci al împrejurărilor naționale şi internaționale Iorga considera drept indispensabile - şi pe bună dreptate - unitatea societății româneşti ca condiție sine qua non a supraviețuirii ei, a salvării neamului şi statului însăşi. Regele - socotea Iorga putea deveni centrul şi simbolul acestei mişcări unificatoare. Putea fi aleasă o altă cale a consolidării naționale, mai democratică şi eficientă? Ni se pare – spunem noi astăzi - că putea. Or ea nu se încadra în „sistemul de coordonate” al doctrinei politice a lui Iorga. Se cuvine însă să mai adăugăm ceva.

Primo. „Nu putem merge la un regim totalitar”[211] declara Iorga la începutul „erei noi” (februarie 1938), şi încearcă în repetate rânduri să pună frâu „poftei autocratice” a lui Karol II (din această cauză, printre altele, a fost înlăturat din postul de Preşedinte al Senatului)[212]. Secundo. Nicolae Iorga a combinat sprijinul regelui cu o luptă energică şi intransigentă împotriva hitlerismului şi legionarismului.

Un alt parametru, strâns legat de cel expus mai sus este democratismul real. Nicolae Iorga acorda atenție prioritară situației celor ce muncesc, năzuia şi intenționa sincer să pună umărul pentru a o ameliora. Problema în cauză stătea întotdeauna în centrul preocupărilor ştiințifice şi politice ale marelui savant enciclopedist, ideea menirii „celor mulți şi mici”, „claselor sărace”, „celor de jos”, servind drept idee călăuzitoare a întregii lui activități. Vorbind despre raportul dintre personalitățile eminente şi „cei mulți” savantul lămurea că cei din urmă îi înalță pe primii, îi hrănesc, „au dat mai la urma urmelor toate elementele materiale, ba mai mult, toate elementele inconştiente, subconştiente ori mai puțin conştiente, din care în mintea lor superioară (a personalităților – mentionat de autori) ori în supraomeneasca lor voință s-a elaborat în chip minunat ideea strălucitoare şi voința călăuză, prin care numele lor va trăi totdeauna...”[213]. Şi încă o specificare în aceiaşi ordine de idei: „nu poate fi un neam trainic acela care se alcătuieşte cu adevărat numai din spuma de sus, care, chiar dacă nu e murdară, se va murdări de tot praful, pe care-l mătură deasupra-i vânturile cele mari ale lumii. Ci un adevărat neam e acela ce cuprinde în sine toată viața, veşnic mişcată, totdeauna înnoită şi pe deplin curată, a mulțimilor muncitoare şi cinstite”[214].

---

[211] *Vezi. Muşat V., Ardeleanu I. România după Marea Unire. - Bucureşti,1988, vol.II, p.795.*
[212] *Ibidem.*
[213] *Iorga N. Generalități..., p.90.*
[214] *Iorga N. Oameni cari au fost. - Chişinău, 1990, p.133-134.*

Conțin epitetele de mai sus, şi multe altele de acelaşi gen, momente de idealizare? Fără îndoială, conțin. Însă aceste momente de ordin mai mult publicistic şi sentimental ascund un gând-cheie foarte just şi adânc: masele populare, „cei mulți" joacă un rol de primă importanță în procesul istoric. Acest rol se manifestă şi prin munca „cea de toate zilele" (făurirea „materialității"), şi prin menținerea tradiției - etice, politice, naționale (după Iorga, factor de însemnătate primordială), şi prin acțiuni în situații extraordinare, de „grea încercare" (revoluții „bune", războaie de apărare)

Starea grea materială şi culturală a oamenilor de rând, stare câteodată insuportabilă, Iorga o datorează mai cu seamă orânduirii sociale nedrepte, egoismului celor înstăriți, bogați prin „munca altora", incompetenței şi indiferenței cercurilor guvernante şi a intelectualilor. Asta o spune el la începutul veacului, descriind situația țărănimii româneşti, asta o declară sus şi tare ceva mai târziu (în anul 1938), caracterizând traiul muncitorilor francezi din acele vremuri: clasele sărace nu sânt vinovate că sunt sărace[215]. Viața „celor mulți", - după cum socotea Iorga, - nu poate fi înlesnită şi îmbunătățită prin acte de milă sau filantropie, nici prin manevre politice, voite sau nu, ci doar prin acțiuni iminente de refacere a dreptății, mai mult - de achitare a datoriilor, câteodată foarte întârziate. Iată de ce Iorga cu toată colosala lui forță - de cercetător, publicist, pedagog, om politic - sprijinea realizarea unor asemenea reforme radicale cum ar fi împroprietărirea țăranilor şi introducerea votului universal.

Unei critici temeinice şi acute, pe alocuri necruțătoare, supune Iorga democrația formală, „regimul democratic", instituțiile şi normele căruia se limitează doar la proclamarea dreprurilor şi libertăților fără să se ia în seamă condițiile reale de viață ale populației.

„La 1864 s-a zis, țăranul şi-a căpătat libertatea şi demnitatea personală, - spunea Iorga adresându-se colegilor săi parlamentari la 13 decembrie 1907 - şi de atunci nu-i mai trebuie nimic. Îi este sete? Să bea libertate! Îi este foame? Să mănânce demnitate personală! Căci, domnilor, îndată ce are libertate personală şi demnitate, bietul român are tot ce-i trebuie"[216]. Şi încă o ilustrație în aceeaşi ordine de idei: „Drepturile femeilor: de a alege, de a fi alese, de a pleda, de a ocupa funcții... Dar dreptul femeii de a i se respecta şi când e săracă, şi tocmai pentru că e săracă, mizeria şi durerea?"[217]. Şi încă un exemplu de atitudine clară, generalizată, care nu lasă temei pentru dubii: „Veacul acesta nu este un veac de formalism şi de idei metafizice, umanitare, filosofice.

[215] *Iorga N. Generalități..., p.266.*
[216] *Iorga N. Pagini alese. vol.II , p.342.*
[217] *Iorga N. Cu picioarele goale.... // „Neamul românesc", 1937, 12 iunie.*

Veacul acesta este veacul democrației, al democrației rezemate pe realitate şi de la aceasta trebuie să se plece întotdeauna”[218].

Poate apărea întrebarea: avea Iorga un ideal oarecare al orânduirii politice? Răspunsul nostru este afirmativ. Avea! El pare schematic, vag, dar, credem, savantul în mod conştient ocolea amănuntele. El întrezărea şi dorea o societate, „care nu este în seama unui om predestinat, nu este în seama unor pretorieni care îl înconjoară, nu este în seama unor entuziaşti care pot trece de la o credință la alta cu aceeaşi aprindere a minții şi aceeaşi furie a acțiunii dezlănțuite, nu este în seama unei clase, cum este clasa burgheză aiurea, cum este clasa muncitorească în Rusia, ci societatea este on seama ei onsăşi, cu tot ceea ce ştie, poate şi face”[219] (sublinierea este a autorilor).

Democratismul lui Nicolae Iorga, sincer, viguros şi într-un anumit sens radical, ni se desprinde ca o trăsătură forte a doctrinei lui politice, reprezintă un element specific de importanță fundamentală, ce-i imprimă o tonalitate nouă, îi dă o altă configurație, eminamente progresistă, serveşte drept o contragreutate eficientă elementelor conservatoare.

Alt pilon trainic şi sănătos al doctrinei politice a lui Nicolae Iorga, care se cuvine a fi evidențiat, îl constituie condamnarea hotărâtă şi fără echivoc a rasismului şi naționaluismului extremist.

Investigatorul - şi asta e firesc - pleacă de la datele irevocabile ale ştiinței. „Antropologia - aminteşte el în comunicarea ținută la Congresul internațional de istorie din Zürich (septembrie 1938), - cu constatările ei absolute, este cel mai mare duşman al rigidelor concepții rasiale”[220]. Aceste concepții „berlineze”, care în ultimul timp „încep a fi acceptate în Italia, - avertizează învățatul, - nu-s un oarecare joc nevinovat de cuvinte. Ele reprezintă pivotul ideologic al unei politici expasioniste, hrăpărețe. „În Mein Kampf”, - aminteşte învățatul, - se spune că țările celelalte, unde sunt rase inferioare, sunt menite să muncească pentru rasa superioară - noi toți! - iar conducerea s-o aibă elementul german...”[221]

Fenomenul interacțiunii şi întrepătrunderii culturilor naționale era considerat de către Nicolae Iorga drept unul dintre cele mai importante în desfăşurarea procesului istoric, drept una - după terminologia iorgistă - din permanențele istoriei. „Viața unui popor - constata el în unul din primele sale materiale de caracter teoretico-istoriografic - e necontenit amestecată cu viețile celorlalte, fiind în funcțiune de dânsele şi înrâurind necontenit viața acestora”[222]

[218] *Iorga N. Pagini alese. vol.II, p.343.*
[219] *Ibidem, p.269.*
[220] *Ibidem, p.348.*
[221] *Ibidem, p.340.*
[222] *Ibidem, p.91.*

Şi tot aici: „ceea ce-i hotărăşte puterea şi valoarea în lume (fiecărui popor - menționat de autori) e acea energie proprie, elementară care determină putința lui de a asimila, de a radia, şi proporția în care părăseşte elementele sale uzate"[223].

Iorga se autodifinea naționalist, şi într-adevăr „ideea națională" reprezenta una din ideile de bază ale concepției lui politice şi istorice. În interpretarea lui Iorga, naționalism înseamnă „a dezrobi pentru a educa şi a înnălța"[224]; observăm, că sentimentul național este „temperat de o nobilă concepție a umanității"[225]. Națiunile, - socoate el, - „nu sunt absolut superioare sau inferioare... Fiecare e național superior într-un domeniu, inferior în altul"[226]. Cu alte cuvinte, platforma lui Iorga poate fi calificată drept un naționalism democratic (nu în zadar în denumirea partidului politic, inființat şi condus de el se combinau mereu conceptele de „naționalist" sau „național" şi „democratic"). Ce-i drept, în pafosul lui de critic de neânduplecat al moravurilor şi atitudinilor sociale, inclusiv a diverselor formațiuni etnice, Iorga câteodată a întrecut măsura, a pierdut orientarea strict democratică (deşi, poate, cele mai multe din săgețile sale critice el le-a „dăruit" „românismului"). Deosebit de nedrepte, am spune noi, regretabile au fost aprecierile şi replicile lui de nuanță antisemită. Aceste momente, fără îndoială, ştirbesc şi au devalorizat întrucâtva poziția lui, însă nu i-au modificat esența. Asta a confirmat-o lupta lui energică şi fără preget împotriva nazismului şi legionalismului.

În toiul aceste lupte, Iorga îşi precizează platforma, ia o atitudine cât se poate de explicită, atacând cu uriaşa lui forță intelectuală şi morală „exagerările criminale" ale ideii naționale. În strălucitul său articol „Marea corupere a ideilor", care poate fi considerat drept model al miniaturii ştiințifico-publicistice Iorga scrie: „O seamă de oameni fără spirit religios şi fără grâu moral, fără cunoştințe reale şi adâncite au conrupt pentru ei şi au trecut această formă conruptă milioanelor pe care au ajuns să le domine. Astăzi, pe alocurea, naționalism înseamnă robia altora şi distrugerea voită, consecventă a întregilor civilizații"[227]. Datorită acestor oameni, subliniază Iorga într-o altă lucrare, „ideea națională a ajuns să fie un monstru"[228].

Un alt parametru semnificativ al crezului politic a lui Nicolae Iorga îl constituie critica hotărâtă şi intransigentă a politicii de atentate asupra suveranității țării şi popoarelor, de încălcare a dreptului şi moralei internaționale.

---

[223] *Ibidem, p.89.*
[224] *„Neamul românesc", 1940, 16 martie.*
[225] *Ibidem, 1938, 16 iulie.*
[226] *Ibidem, 1940, 9 martie.*
[227] *„Neamul romвnesc", 1940, 16 martie.*
[228] *Iorga N. Pagini alese, vol.II, p.XVIII.*

În anii 20-30 ai sec.XX, se lărgea şi se intensifica mereu practica expansionistă şi anexionistă, ignorării tot mai deschise, sfidătoare a normelor consfinţite ale relaţiilor dintre popoare. Se proclamă sus şi tare ideea stăpânirii unor ţări şi naţii asupra altora, sau chiar asupra lumii întregi, se întocmesc programe concrete de cuceriri şi acaparări. Unele state - mai precis guvernanţii lor - îşi asumă „dreptul" „ de a ameninţa, de a porunci, de a stăpâni, de a exploata, de a deznaţionaliza şi de a distruge"[229].

În această atmosferă, Nicolae Iorga manifesta un interes tot mai susţinut faţă de problemele imperialismului contemporan, care, după părerea lui „este nenorocirea cea mai mare a momentului de faţă, ba actul cel mai criminal făcut de omenire vreodată"[230].

În dosul ideologiilor false şi minciunilor propagandistice, Iorga desprinde interesul fundamental al imperialiştilor - de a exploata munca altora oameni şi a altor popoare şi a crea pentru aceasta condiţiile cele mai favorabile.

Cu o deosebită atenţie urmăreşte Nicolae Iorga creşterea „valurilor tulburi ale imperialismului german"[231].

Încă în anii primului războı mondial într-o serie de materiale, savantul oferise o caracteristică desfăşurată cercurilor guvernante ale germaniei în toate ipostazele ei - economic şi politic, cultural şi psihologic.

După război Iorga se află printre primii intelectuali şi bărbaţi politici, care au întrezărit „în tihna republicii Weimar pericolul crescând al revanşismului, a reînvierii politicii expansioniste, agresive, a intenţiilor tot mai încăpăţinate şi susţinute "de a mai încerca o dată". După venirea la cârma ţării a lui Hitler, numit ironic, da nu fără o notă de avertizare, „Adolf I, împăratul celui de-al Treilea Reich"[232]. Iorga cu hotorîre şi curaj, cu întreaga-i forţă colosală a autorităţii şi prestigiului său îşi ridică vocea împotriva „imensului avânt greman pentru posesiunea pământului întreg"[233], urmărind şi osîndind fiecare pas nou în direcţia înfăptuirii acestui „avânt" şi ţintuind agresorul la stîlpul infamiei.

Iorga, fireşte, ca om de ştiinţă, nu putea trece cu vederea încercările insistente ale ideologilor fascişti de a camufla politica egoistă, agresiva cu speculaţii pseudoştiinţifice, ce operau cu noţiuni de tipul "geopolitică", „naţiuni superiore şi inferioare", „spaţiu vital". Dogma hegemonică a „spaţiului vital"

---

[229] *Ibidem.*

[230] *Iorga N. Generalităţi..., p.334-335. din păcate nu am izbutit să găsim urmele cursului „Imperialismul contemporan", ţinut de N.Iorga la Universitatea din Bucureşti, anul de învăţământ 1939-1940.*

[231] *Iorga N. Pagini alese. vol.II, p.81.*

[232] *Ibidem, p.82.*

[233] *Ibidem, p.105.*

explica, bunăoară, Iorga sub paravanul „diviziunii naturale a muncii" este menită doar să deschidă drumul şi să îndreptăţească anexările politice; ea „nu crează state noi, dar e gata să mănânce oricare din cele care sunt"[234]. Proclamarea şi realizarea acestei aşa zise „teorii" „rupe putinţa oicărei putinţe de colaborare între popoare"[235].

Iorga examinează cu minuţiozitate logica acţiunii agresive, fixează exact consecinţele ei grave. Pentru marele umanist e limpede, că „o întreagă ordine de lucruri se răstoarnă ... vechile noţiuni în care a crezut omenirea într-un lung şir de veacuri sânt acum o simplă amintire. Un duh sălbatec a prins lumea întreagă şi minţile potolite se opresc înspăimântate în faţa dezlănţuirilor de patimi şi pofte"[236]. Omul şi omenirea îşi pierd încrederea în factorul moral[237]. Concluzia e gravă, dar categorică: civilizaţia umană e ameninţată de o catastrofă generală[238].

Şi atunci, care e perspectiva? Mai rămâne vreo scânteie de speranţă? Iorga, aproape întotdeauna cu o anumită doză de sceptism şi pesimism, şi în cazul de faţă n-are dubii - în ultima instanţă forţele destructive vor suferi înfrângere. Această poziţie izvorăşte mai înainte de toate din constatarea obiectivă a dinamicii raportului de forţe dintre cele două tabere - celei expansioniste, distrugătoare şi celei opuse, ce se împotriveşte agresiunii. „Căutaţi în istoria omenirii - spunea el într-o cuvântare din anevoiosul, tragicul an 1939 - şi veţi vedea unde au ajuns toţi cuceritorii, toţi apăsătorii de ţari şi distrugătorii de neamuri... Aceasta este rostul istoriei"[239] - pune punctul asupra lui „I" unul din cei mai remarcabili istorici ai omenirii. în sfîrşit, într-o sinteză a abordării complexe a problemei - sociologice, politice, istorice şi etice - Iorga declară, că „a desface spiritul uman de cerinţele lui fundamentale, care sânt dreptate şi libertate, e imposibil"[240].

Aşadar, după cum ne-am străduit să demonstrăm, concepţia politică a lui N.Iorga are drept elemente constructive astfel de imperative sociale, conţinutul real şi actualitatea cărora sânt incontestabile şi la răscrucea noului secol şi mileniu. Ele sânt recunoscute pretutindeni ca valenţe ale celor mai supreme valori general-umane - Pacea şi Echitatea.

---

[234] *„Neamul românesc", 1939, 30 septembrie.*
[235] *Ibidem, 1939, 14 iunie.*
[236] *"Neamul Românesc", 1939, 16 martie.*
[237] *Ibidem, 1938, 29 decembrie.*
[238] *Ibidem.*
[239] *Iorga N. Generalităţi ..., p.306-307.*
[240] *"Neamul Românesc", 1940, 20 iunie.*

ГЕНДЕРНОЕ РАВЕНСТВО В МОЛДОВЕ: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Валентина БОДРУГ-ЛУНГУ
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский Государственный Университет
Факультет истории и психологии
Доктор, доцент
Национальный эксперт по гендерным проблемам

Введение

Радикальные преобразования в обществе во многом влияют на манеру поведения людей, на взаимоотношения между ними, в особенности на взаимоотношения мужчин и женщин. Социальные роли – присущие им характеристики и установившиеся, в общем, стереотипы взаимоотношений, манера поведения и то, чья роль важнее - мужчин или женщин, - непрестанно изменяются. Сегодня некоторые из традиционных установок уже не так жестко регламентируют роли и обязанности мужчин и женщин. Однако многие люди, так или иначе, продолжают ещё недоумевать по поводу того, что соответствует или нет их обязанностям и манерам поведения.

В период радикальных преобразований в обществе, людям, особенно молодёжи, следует обратить внимание на то, как они сами воспринимают выполняемые гендерные роли, и глубоко осмыслить тот факт, какое влияние это восприятие оказывает, собственно, на их жизнь. В этом контексте необходимо уделить особое внимание концепции Гендер, которая предполагает:

- новый подход к проблеме общения и мышления женщин и мужчин;

- новый подход к тем ролям, которые женщины и мужчины могут реализовать в личной и общественной жизни; новые модели общения, которые мужчины и женщины могут приобретать в процессе межличностных и общественных контактов; новое видение роли женщины в окружающем мире и политической жизни;

- совершенствование процесса воспитания не только взрослых, но и подрастающего поколения, с последующей социализацией личности на основе партнёрства и взаимного уважения.

Реализация данной концепции предполагает преодоление существующей дифференциации, традиционной в отношении мужчин и женщин,

трактовку её с позиций перспективы развития общества. Гендер предполагает не только изучение парадигмы «женщина / мужчина», но и анализ различных ролей, обязанностей, препятствий и возможностей в реализации их личностного потенциала в конкретном социальном контексте, в развитии их под влиянием социальных классов, религии, культуры, возраста и этнической принадлежности, к которым добавляется также влияние географической, экономической и политической среды. В таком социальном контексте гендерные роли могут проявляться гибко или жёстко, идентично или диаметрально противоположно, как второстепенные или конфликтные. Для нового видения проблемы очень важно, что все эти различия обуславливаются местом и временем и могут быть изменены и преодолены.

Многие специалисты полагают, что наше общество постепенно отходит от патриархальных стереотипов в пользу андрогинной концепции. И мужчины, и женщины могут выбирать любую манеру межличностных отношений, опираясь, в основном на собственную уникальную индивидуальность, нежели на принадлежность к одному из полов. Каждый человек может быть рациональным или эмоциональным, сдержанным или сентиментальным, что обуславливается в каждом случае конкретной ситуацией.

Анализ и изучение различий между социальными ролями, обязанностями, ограничениями и возможностями проявления мужчин и женщин в определённом социальном контексте исторического развития, под воздействием социальных, религиозных и культурных факторов, ведет к разрушению существующих стереотипов и формированию новой ментальности в отношении равенства мужчин и женщин как личностей, обладающих равными социальными, политическими и семейными правами. В этой связи следует информировать население, особенно молодое поколение, о гендерной проблематике. Продвижение гендерного равенства должно стать одним из приоритетов развития общества.

Гендерное равенство в контексте государственной политики

После IV Всемирной конференции по проблемам женщин (Пекин, 1995 год) в Республике Молдова были предприняты шаги по улучшению положения и повышения статуса женщины в обществе. В январе 1998 года решением правительства был утвержден Национальный План действий в данной области.

В период с 1998 по 2002 год в республике сложился определенный *государственный механизм* обеспечения равных прав для женщин и мужчин.

Были созданы следующие структуры:

1. Комиссия по проблемам женщин при правительстве, 2 февраля 1999 года – по настоящее время.
2. Комиссия по проблемам женщин и семьи при Президенте Республики Молдова, 10 мая 1999 года – январь 2001года.
3. Подкомиссия равных возможностей в составе Комиссии по правам человека при Парламенте Республики Молдова, 1998 год – декабрь 2000 года.
4. Gender Focal Point в составе министерства труда, социальной защиты и семьи, 1997 год / Департамент равных возможностей и семейной политики, февраль 2001 года – настоящее время.
5. Gender Focal Point – структура в министерствах и департаментах, апрель 1999 года - настоящее время.
6. Специалисты по равным возможностям в составе территориальных управлений по социальной защите в подчинении министерства труда и социальной защиты, февраль 2001 года – июнь 2003 года.

Положительные аспекты

действия этого механизма в республике заключаются в следующем:

- были предприняты конкретные шаги для обеспечения равноправия женщин и мужчин посредством создания специальных государственных структур (сам факт создания комиссий по проблемам женщин означал шаг вперед, в том числе на пути продвижения к гендерному равенству;
- в рамках каждой из образованных комиссий были проанализированы различные аспекты гендерных проблем и предложены пути их решения;
- был установлен диалог и сотрудничество между государственными структурами и неправительственными организациями женщин.

Трудности

функционирования национального механизма по продвижению гендерного равенства сводятся к следующему:

- в названии комиссий (правительственной и при президенте) акцент был сфокусирован на проблемы женщин (что, соответственно, вело к ассиметрии в приоритетах);
- не был создан единый работоспособный механизм: комиссии действовали обособленно, слабо сотрудничая между собой;
- в правительственные комиссии были включены заместители министров – факт одновременно и положительный, и проблемный: положительный в виду занимаемого высокого поста, а проблемный в том, что этим ответственным лицам не всегда удавалось уделять должное внимание решению гендерных проблем;
- частая смена правительства вела к частой смене членов правительственной комиссии и, соответственно, к привлечению к работе в ней лиц, не подготовленных по данной проблеме;
- решения комиссий носили характер рекомендаций, что позволяло определенным структурам иногда уклоняться от их исполнения.

Следовательно, национальный механизм по продвижению гендерного равенства играет второстепенную роль в структуре государства ввиду отсутствия четких полномочий, недостатка финансовых средств, соответствующего штата работников. На данном этапе национальный механизм по продвижению гендерного равенства еще не имеет должного политического влияния для продвижения концепции равных возможностей во всех сферах общественно-политической жизни.

В феврале 2003 года постановлением правительства Республики Молдова был утвержден Национальный План «Продвижение равенства между мужчинами и женщинами в обществе на 2003-2005 годы», который является на данном этапе основным документом регламентирующем процесс продвижения гендерного равенства в республике.

Роль гражданского общества в продвижении гендерного равенства

Важным шагом на пути демократизации общества является *Информирование / Образование / Общение* женщин и мужчин в духе гендерного равенства. В этой связи особая роль принадлежит гражданскому обществу, в особенности неправительственным организациям женщин, которые пришли на помощь государству с предложением воспитательных программ, своей активной деятельности и ресурсов, взяв на себя решение ряда важных проблем.

На данном этапе в Молдове действуют около 50 женских НПО. Среди наиболее активных организаций в данной области следует отметить: НПО Гендер-Центр, Национальный Центр по информированию и документированию по проблемам женщин, Политический клуб женщин 50/50, Ассоциация «Императив» и другие. Были разработаны программы гендерного просвещения различных групп населения, программы гендерного образования молодежи и педагогов и др. Так, по предложению специалистов НПО Гендер-Центра (созданного при поддержке администрации МолдГУ) был введен курс гендерного образования в программу магистратуры по психологии Молдавского госуниверситета. В Молдавском Государственном Университете гендерная проблематика включена в курс «Психопедагогика семьи», «Сексология и сексуальное образование молодежи» (специальность психология и педагогика) – В.Бодруг-Лунгу. В Международном Независимом Университете Молдовы тематика гендера включена в курсы «Сексология», и «Психология семьи», и разработан курс «Гендерная психология» - В.Жардан. В Техническом Университете Молдовы тема «Культура общения мужчин и женщин» включена в курс «Воспитание здорового образа жизни» - Л.Змунчила. Специалистами Гендер-Центра разработаны тренинговые программы для педагогов, студентов и учащихся: «Введение в гендерную теорию», «Предупреждение трафика людьми посредством гендерного образования», «Предупреждение насилия в обществе посредством гендерного образования молодежи». По данной проблеме ведутся исследования, пишутся курсовые и дипломные работы. Данный положительный опыт был отмечен в предварительном Докладе Правительства по СИДО в Молдове (июнь, 2000 год). Предложения Гендер-Центра были учтены при разработке Национального Плана «Продвижение равенства между мужчинами и женщинами в обществе на 2003-2005 годы».

Первостепенной целью гендерного воспитания является формирование гендерной культуры в обществе посредством *информирования / образования / общения* женщин и мужчин. В следствие этого люди учатся:

- вырабатывать собственное мнение и суждение о личности мужчины и женщины;
- осознавать, каким образом суждения и отношения к мужским и женским атрибутам могут изменить опыт и точку зрения и женщин, и мужчин;
- преодолевать традиционные предубеждения во взаимоотношениях мужчин и женщин;

- преодолевать комплекс неполноценности и вырабатывать позитивное отношение к самим себе;
- выяснить различия между мужчинами и женщинами и минимализировать существующие в этом плане стереотипы;
- анализировать, каким образом воспринимаются гендерные роли, и размышлять над тем, как такое восприятие оказывает непосредственное влияние на их собственную жизнь;
- реализовать и поддержать партнёрство между мужчинами и женщинами во всех областях жизни.

Особенно следует отметить *роль международных агенств* в продвижении гендерного равенства в Молдове: ПРООН Молдова / Шведское Агенство по Международному Сотрудничеству – «Гендер в развитии», «Программа формирования гендерно чувствительных лидеров» (1998-2003 годы); ОБСЕ - «Женщины могут всё» (2002-2003 годы); Фонд Сороса - «Гендерное образование» (2000-2003 годы); ЮНИФЕМ / ПРООН Молдова - «Продвижение равных прав и возможностей в Молдове посредством поддержки законодательства по гендерному равенству и укрепления механизма по его реализации» (2003-2004 годы).

Но существуют и *ряд препятствий* в продвижении идей гендерного равентсва, такие как:
- существование патриархальных стереотипов в обществе;
- недостаточное продвижение женщин в политике, в бизнесе, низкий уровень доступа к кредитам, технологиям;
- двойная нагрузка женщин: на работе и дома;
- рост насилия над женщинами;
- деградация института семьи (рост числа разводов, брошенных детей и т.д.); и др.

Предложения по продвижению гендерного равенства в Республике Молдова:

1. Разработка и принятие закона о гендерном равенстве.
2. Разработка национальной программы по гендерному образованию.
3. Дальнейшее гендерное просвещение населения.